

1
1

ERA. 5025.2.12326

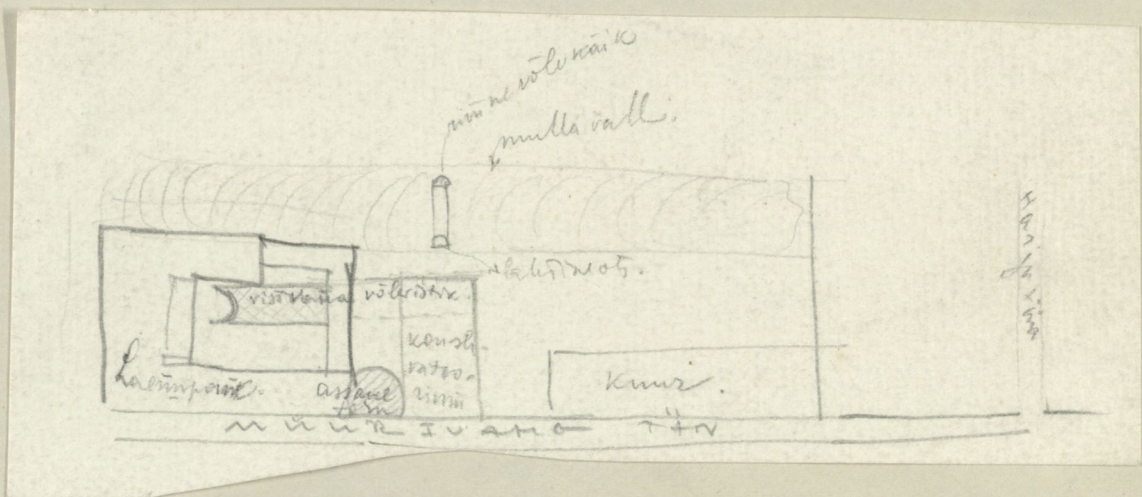
MUINSUSKAITSEAMET
ARHIIV
№. A-10644

VANA TALLINN I

677A

Aufgang zu einem Warturm der Stadt Reval.

„TIMUKA TORN“

„Rüütli tänaval“.

Richard Patzner.

Rüütli tänav on esimesi Tallinna tänavaid. Peale linna asutamist oli ta Vana-Tallinna peatänavaks, kuhu tulid keskajal asju ajama Harjumaa rüütliid ja vaimulikud.

Tolleaegsed tegelased jõudsid linna lammutatud Harju värava kaudu uhketes tõldades ja tegid esimese peatuse Rüütli tänaval.

Ühendades Harju väravat Lühikesejalaga olid siia püstitatud hooned, kus elasid vanal ajal linna tähtsad kodanikud-võimukandjad. Rüütli tänavana vanad majaseinad võiksid nii mõndagi jutustada vanaja elust-olust.

Endises Tallinna peatänavas kannab tänapäev majaaumbrit 22 ja on muinsuskaitse all hoone, kus keskajal elas ja töötas linna timukas.

Kõnesoleval ajal oli timukas linnaametnik, kes viis täide linnakohtu poolt tehtud surmaotsused. Peale oma otsekohese õudse tegevuse tuli linnatimukal täita veel teisi mitmesuguseid kohustusi. Muuseas kuulus näiteks linna puhtusehoid tema tegevuspiirkonda.

Kes olid vanasti linna timukad? Kuidas on nende nimed? Ka nendele küsimustele leidub vastust raeprotokollides.

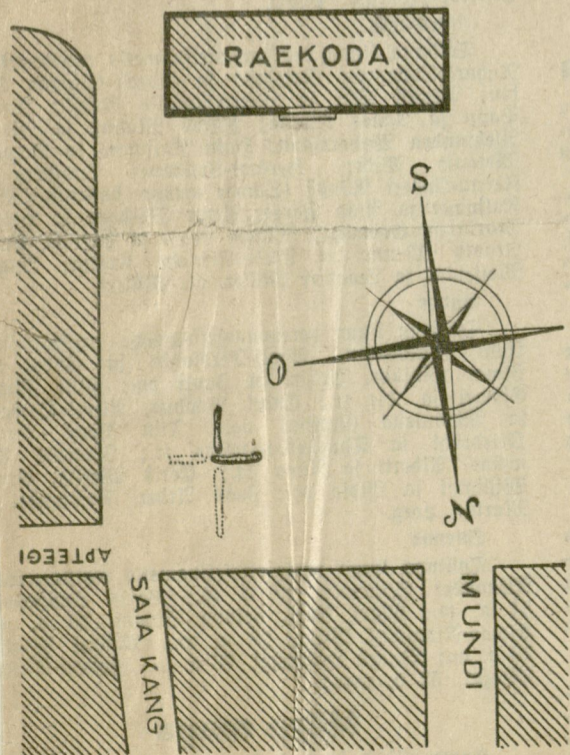
Niihästi Tallinna kui ka Pärnu, Riia ja Narva linna timukad olid rahvuselt sakslased. Nad olid ka oma rahvusaaslaste põlguse all. Linna kodanikel ei olnud mingit läbikäimist timukaga ja ta perekonnaga.

Ühes raeprotokollis 1690. aastast tähendatakse näit., et timuka lapsed ei tohi koos kodanike lastega kooli tulla ja sealt lahkuda, vaid neile antakse õpetust eraldi. Nad tulevad kooli ja lahkuvad sealt tund hiljem. Mõnedel ajavahemikel oli arvatavasti timuka lastel üldse kooliskäimine keelatud, sest ühes 1755. aasta raeprotokollis võib lugeda, et timuka lapsi lubatakse uuesti linnakooli panna.

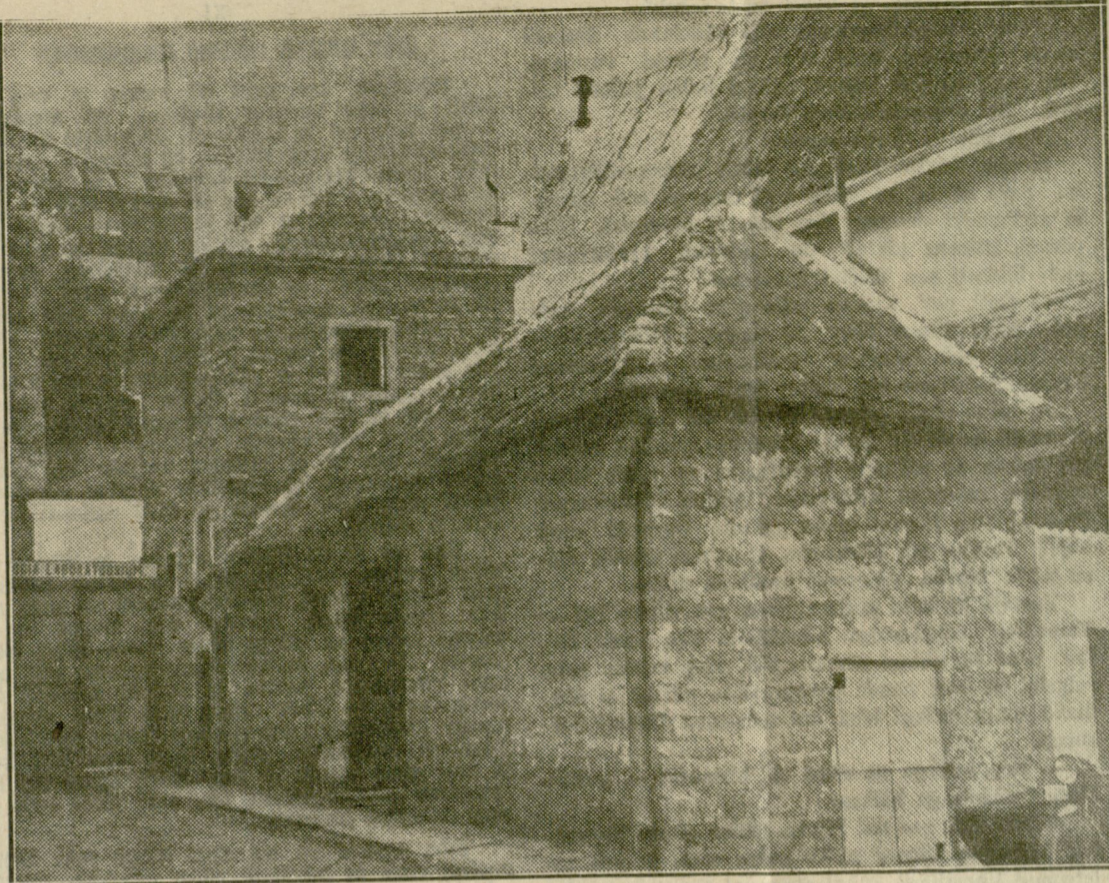
Eestimaa Kirjanduse Seltsi muuseumis Tallinnas, Kohtu tän. 6, hoitakse alal Tallinna timuka mõök aastast 1525. Mõõga pikkus on 106 sm. Tema terale on graveeritud ülalmainitud aasta ja saksakeelne salm, mis eestikeelses tõlkes on umbes järgmine:

„Jumala arm ja heldus on
igal hommikul uus.
Kui seda mõõka täristan,
siis aitan ühel patusel
astuda igavesse ellu.“

Kirjeldataud ja pldistatud mõõgaga on Tallinna timukas raiunud pea maha kaaskodanikel, kui kohtuotsus on seda nõudnud.

Pastor Panike hukkamist tähistava risti jäänused Tallinna Raekojaplatsil. Säilinud harud on 85 sm pikad.

„Timukatorn“ ehk „timukamaja“ Tallinnas, Rüütli tän. 22

Kõnesolev mõök oli ainult kümme aastat järgemööda timuka „tööriistaks“ — täh. 1535. aastani ja selle mõõgaga raiuti Harjuvärava eelkindlustuses pea maha parun Uexkyllil, keda süüdistati mitmesugustest seadustest ülestumises.

1695. aastal raiub Tallinna timukas Raekojaplatsil sama mõõgaga maha pastor Panike pea, sest pastor oli mõrtsukas; ta oli nimelt ägeduses tapnud oma teenija.

Veel tänapäev tähistab pastor Panike hukkamispaika Tallinna raekojaplatsil Saiakangi vastas maase asetatud raudkivist L-tähe kuju, mis oli omal ajal ristitaoline märk. Ristikuju koosnes vanasti arvatavasti neljast raudkivist, milledest nüüd ajahammas on hävitanud pooled.

Raekohtu protokollides leidub veel mõndagi surmaotsuste ja nende täideviimiste kohta. Siinkohal piisaku kahest eeltoodud näitest.

Ainult timukate isikute kohta olgu siinkohal veel mainitud, et nende nimed on teada.

Pärast linna asutamist neid nimetatakse protokollides eesnimede järgi.

Hiljem, kui tehti algus perekonnanimede sisseadmisega, figureerivad raeprotokollides ka nende perede nimed.

Timukad, olles kaaskodanike põlguse all, elasid ja töötasid täielises eralduses välismaailmast, käes läbi ainult teiste linnade ametivendadega.

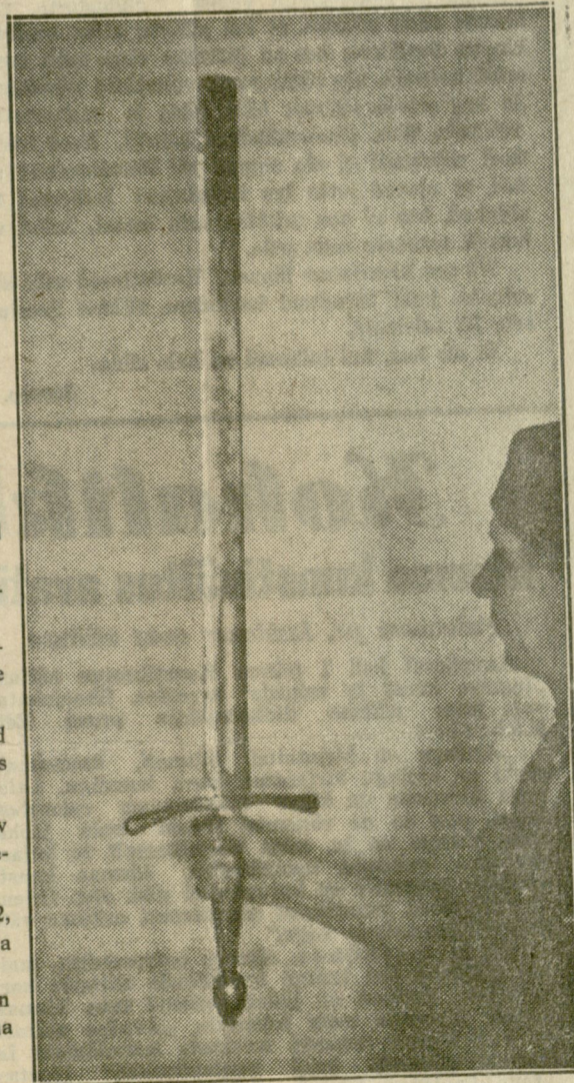
Tallinna timukate elu ja töö on huvipakkuv aine, mis vääriks põhjalikku uurimist. Mõned sellealalised tööd on juba olemas.

„Timukatorn“ Tallinnas, Rüütli tänaval nr. 22, tänapäev ei võimalda enam kuigi kindlalt aimata ruumide endist korraldust.

Vanimad märkmed timukamaja minevikust on pärit aastast 1387 ja neid hoitakse alal Tallinna linna arhiivis.

Tähendatud aastal pärandab raehärra Johann Bolemann linnale oma kinnisvara Rüütli tänav lõpul. Kõnesolev kinnisvara oli varem Nolve omandus. Sinna kuulus ka tükk linnamüürist, nimelt see, kus oli Neitsitorn, mida nimetati ka Bolemanni torniks. — Seega kuulus ka maa-ala, kus asub meie päevil linna bakterioloogia-laboratoorium, timukamaja juure. Varematal aegadel asus siin Bolemanni saun.

Varsti peale Bolemanni surma linn asetas sinna timuka elama.

Tallinna timukate mõök

Torn oli varem kõrgem. Ka nüüdne ühekordne laduhoone oli varem mitmekordne.

Laduhoonesse paigutas vanasti timukas oma taparlistu, piinamisvahendeid ja ka luudasid, labidaid ja kärusid, sest tänavate korrastamine kuulus ka timuka tegevuspiirkonda.

Artikli lõpus toodud andmed põhjenevad J. Naha kirjutusel, mis omal ajal ilmus ajakirjas „Auto“.

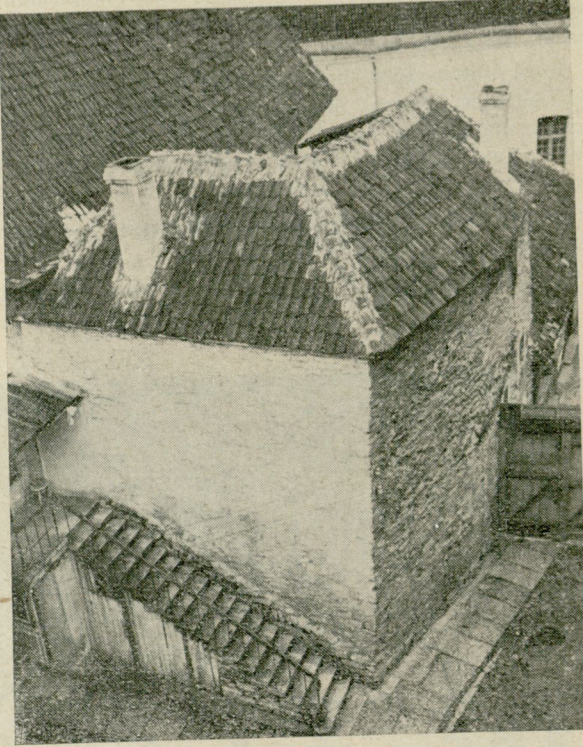
TIMUKA MAJA TALLINNAS

TALLINNA kõlunud ja kümne vajunud vanade hoonete rühmad varjavad eneste hulgas mõnegi, mis vahetumalt on olnud karmi ning müstikarikka mineviku, ajaloo tunnistajaks.

Ei saaks nagu uskuda, et kireva reklaam-tulestiku ja tohutute mitmemeetriste läbipaistvate klaasseintevitriiniga Harju tänavast mõnekümne sammu kaugusel leidub veel tüki praegu puutumatut keskaega. Aga see on nii.

Pööraksime nimelt R ü ü t l i tänavale, milline sirgjooneliselt suundudes kuni K i k i n d e K ö k i tornini pöörab järsult paremale. Jättes torni ühes selle all asuva Tõnissoni mehaanikatööstuse moodsaimeliste hoonetega selja taha, pöördume selle kõrval asuvasse lühikesse umbtänava taolisse moodustusse. Mõneminutilise matkaga nii kui oleksime ületanud nägematu ajavaheseina: seal olevik, siin minevik-keskaeg: vaikne, rahulik, järelemõtlik... Meie ees, tänavakese parempoolsel veerel kõssitab vanade majade sagarik. Üsna lõpus, värava kohal asub imelik nurgeline majakene, omades oma vähestele põhiplaanile vaatamata kolm täiskorda ühes pööninguga. Kelder puudub tal. See on maja, milles omal ajal elutses põlatumat ametit pidav endise Tallinna ametnik — linna timukas. Saksa keeles Scharfrichter ehk Nachrichten, nimetatud ka Abdecker — on need nimetused kõik mahedamakõlalised kui eestikeelne; viimasele täpsemalt vastaks Henker, kuid see nimetus ürikuis (dokumentides) ei esine; see on seletatav sellega, et vanasti oli timukal

mitmesuguseid kohustusi, nimelt linna puhtusehoiu alal ja teisel, millest ka saksakeelsed nimetused tingitud. Timuka maja minevikust leiame Tallinna linnarhhiivis mõningaid märkeid. Vanim märg on pärit 1387. aastast, kus rahhärä Johann Bolemann pärandab oma kinnisvara R ü ü t l i tänava lõpul endise Nõlse kinnisvara ja linnamüüri vahel Neitsi torni, nimetatud ka Bolemanni torniks, linnale. Seega kuulus ka see maaala, kus praegu asub linna Bakterioloogia laboratoorium, timuka maja juure. Varematal aegadel asus seal Bolemanni saun. Ta kandis seda nime-tust veel 16. sajandilgi, kuigi varsti peale Bolemanni surma linn asetati sinna timuka elama. Vaatamata sellele, et pärandamise juures oli tingimuseks: „... vaesed inimesed peavad igaveste aegade ni äädala neljapäeval tema — Bolemanni — ja tema vanemate hingeõnnistuseks seal sauna kasutada saama; ja linna majandusülem (Kämmerer), kellel lasus asja korraldamine, pidi valvama, et vaesed Jumala auks samas ka ravitsetud saaksid“. (Tallinna pergam. rendise raam. 1382—1518). Kahjuks see üritus sai vaid lühikest aega „igavene“ olla. Linn nägi varsti, et vaeste eest hoolit-

Timuka maja Neitsi torni juurest müüritl vaadatuna (Timuka maja fotod ja joonis J. Nahalt)

semine „end ei tasu“ ning otsustas majja oma ametniku elama panna.

1401. aasta paiku oli Bolemanni saun välja renditud. Tollest ajast on säilinud märg, et linn on saanud renti kolm killingit. (Denkelbuch der Stadt Reval 1415—1523). Muidugi polnud see saun siis enam vaeste kasutada, vastasel korral poleks tema eest renti saadud.

Majakese praegune seisukord ei võimalda küll kuigi kindlalt tema ruumide endist korraldust aimata, sest korduvate ümberehituste ja paranduste tõttu on ta algupärane kuju tublisti moonduud. Kuid mõningaid oletusi on siiski kuidagi võimalik teha.

Nimelt on põhjust arvata, et ühekordne laduhoone, mis otsaga R ü ü t l i tänavani ulatub, on „Timuka majaga“ ühekõrgune olnud. Seega siis viimasega ühe katuse all asetsenud, moodustades temaga koos ühe kitsa pikliku hoone.

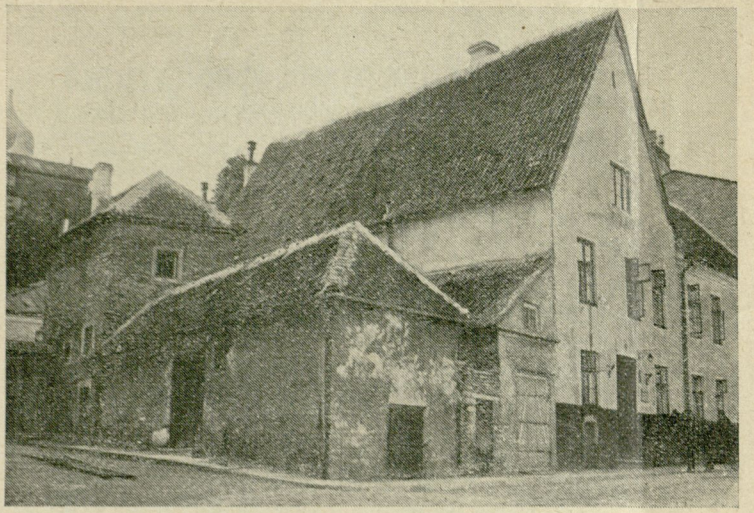
Peasissekäik võis olla R ü ü t l i tänava poolt otsast; ka võisid maja kõrgematele kordadele viivad trepid asuda praeguses ühekordses osas. Kõetav, soe ruum võis asuda R ü ü t l i tänavale vastaspooles otsas teisel korral; köök võis asuda alumisel korral. Madalama ja kõrgema osa omaaegset ühtekuuluvust tõendab kõige ilmekamalt neid lahutavas seinas asuv teravakaareline kinnimüüritud ukse avaus. R ü ü t l i tänava-poolne osa — esik, kui külm ruum, võis olla vaid tööriistade panipaigaks; ülemine — kolmas kord — laduruumiks...

Tallinnas, Eestimaa Kirjanduse Seltsi muuseumis alal hoitav timuka mõök aastast 1525. Mõõga pikkus 106 cm, pide mähitud peene vask ketiga. Tupp puust, nahaga kaetud ja vask äärestusega. Mõõga teral saksakeelne regivärss, mis eestikeelses tõlkes umbes järgmine: Jumala arm ja heldus on iga hommikul uus. Kui seda mõõka täristan, siis aitan ühel patusel astuda igavesse ellu. Sellele järgneb meistri(?) märk

Mainisin äsja „tööriistu“. Nende all ei tule mõista vaid tapariistu ja piinamisevahendeid; vaid pigemini luudasid, labidaid, kärusid jne., sest timuka kohustus oli ka linna tänavailt raibete koristamine ja mustuse vedamine. Mehel oli nimelt tema „pärisamet“ tegelikult kõrvalametiks, timukakohuseid pidi ta täitma võrdlemisi harva, mil raekohtu otsuse põhjal mõni isik surma mõisteti.

Sagedamini võis juhtuda, et ta pidi kohtuistungil abiks olema mõnelt eriti tõrksalt kaebeluselt õiguse teada saamisel, katsetades üht või teist piinamisvahendit süüdistatava kehaliikmete kallal — Raekoja alumisel korral asuvas piinakambris.

HUKKAMISTE kohta leiame Tallinna alamkohtu protokolles mõningaid andmeid. Üks juhtum leiab aset a. 1535, mil Harjuvärava eelkindlustuses huka-

Vaade R ü ü t l i tänavalt timuka majale (vasakul eesiplaanil)

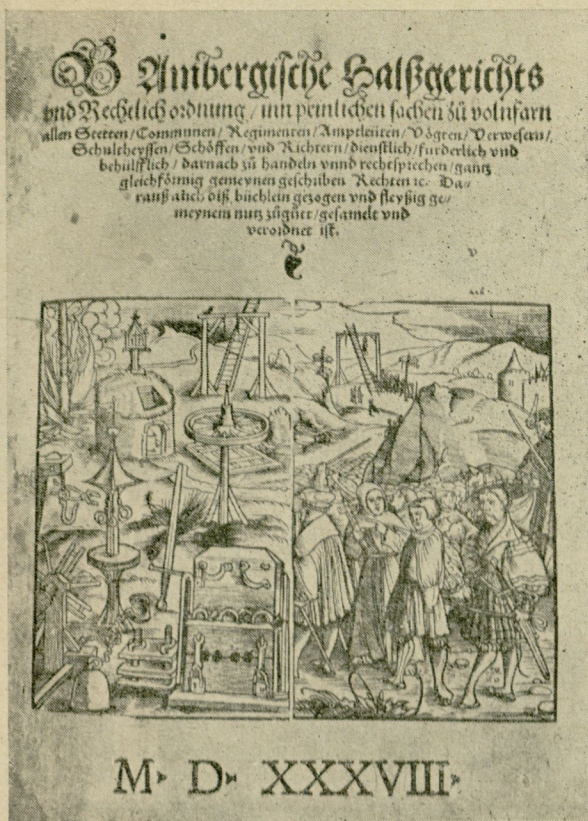
takse mitmesuguste üleastumiste eest parun Uexkyll; siis a. 1695 hukatakse Raekoja platsil pastor Pamike oma teenija tapmise pärast. Pastoril raiub timukas mõõgaga pea maha. Praegu tähistab seda kohta Saia-kangi vastas maasse asetatud raudkivist L tähe kuju, mis oli omal ajal ristitaoline märk. 17. sajandi keskel hukatakse keegi ema, kes oma lapse on tapnud. Ja muidki juhtumeid leidus veel.

Ametlikke hukkamispaiku, kus surmaotsuseid teostati, on Tallinnas olnud mitmeid. Üks tuntumaid asetses Vaestepatuste tänava lõpul vastu Liivalaia tänavat. Praegu on seal planguga piiratud õunapuaed, ega leidu mingisugust jälge siin kunagi asunud völast, kui selleks mitte arvata künka taolist kõrgendikku, mis jääb vastu Vaestepatuste tänaväärset planku. Tänavanimetus on tuletatud sellest, et seda tänavatpidi hukata vaid linnast surmamisele toodi. „Pealaekohad“ asusid Suure Ameerika tänava alul ja Suurel Pärnu mnt., praeguse Lutheri vabrikü läheduses, siin hukati tavaliselt mõõgaga pead maha raudes.

Timukas säilitab oma ametialised õigused kuni 1743. aastani, mil kohtupidamine läheb senati kätte. Sellest ajast peale jääb timukas vaid mustuse väljavedajaks ja tänavate koristajaks. (Alles möödunud sajandi keskpaigas kadusid ka need ametid.)

Juba 18. sajandi alul tehakse sellele Tallinna linna ametnikule tublisti konkurentsi. Vastavais palvekirjus on säilinud ühe timuka kaebus vene sõdurite tegevuse üle. Viimased olid omavoliliselt kasutanud linna hukkamispaika Vaestepatuste tänaval oma surmamõistetud hukkamiseks. Selleks olid nad, et völla asukohale ligi pääseda, mis muide kõrge planguga piiratud, värava lukud lahti murdnud. Ning siis olid nad timukale, kes neid takistama oli ilmunud, koledal kombel peksta andnud. Ega timukas küll sellepärast läinud hukkamist takistama, et surmamõistetut päästa, siin oli küllap mängus omakasu. Nimelt valitseva tsunfti korra tõttu oli iga ametala oma õigustes kõvasti kaitstud. Sarnaseid nähteid, kus kutsetu isik kutselise tööd salaja teeb (nimetatud Böhnhasereiks — pööningujänese tegemiseks) juureldi ning karistati täie valjusega. Timukas oleks nimelt ise meeleldi hukkamise teostanud, et omandada vastavat tasu, kuna see nüüd

Pöörda!

Esileht Bambergi kaelakohtu määrustest aastast 1538. Teksti all pildil: (paremal) hukatava viimne teekond ja (vasakul) kogu hukkamise- ja piinariistu. (Eesti-maa Kirjanduse Seltsi kogust)

kaduma läks. Vene sõdurid kas ei tundnud neid asjaolusid või lihtsalt hoolimatusest ei pööranud timuka hoiatusele tähelepanu.

Timuka olukorrast 17. ja 18. sajandis leiame mõningaid andmeid Rae protokollidest, määrustest ja taksidest.

Ühes protokollis 1657. aastast teatakse, et timukas peab tänavad koertest ja sigadest puhtad hoidma ja säärased maha lööma. Nähtavasti olid need koduloomad noil ajal linnas niivõrd arvukalt sigenud ja omanikud neist ka suuremat ei hoolinud, et muidu ei arvatud korda majja saavat kui ülalmainitud karmide abinõudega.

Teine määrus hulkuvate loomade üle on 1735. aastast, millega luuakse selline kord, kus timukas on kohustatud hulkuvat ja kinnipüütud siga kolm päeva kinni pidama, ning kui selle aja jooksul pole omanik end võimudele teatanud, oli timukal õigus neljandal päeval looma tappa ning üks pool endale pidada ja teine pool vaestele jagada. Kui aga omanik ilmus määratud tähtaja kestes, oli ettenähtud sea suuruse järgi kuni 20 kop. maks ööpäeva eest. Selle määruse tekkimine põhjenes asjaolul, et enne selle ilmumist oli juba timuka kohustusis hulkuvaid loomi kinni pidada. Kuid siis oli juhtunud pahatihti, et omanikud neile järeletulemisega ei rutanud, teades, et need kaduma ei lähe, ning timukas nädalate ja kuude viisi pidi võõraid loomi talitama. Ka polnud sarnane olukord raehärradele kuigi meeltemööda, sest loomalaudad aset-sesid raekoja taga ja sooja ilmaga lehkas kogu üm-brus koledasti. Muide Raekoja tänav oli tol ajal sule-tud ühest otsast, juurepääs sündis Vanaturu kaela

poolsest otsast. Seal asetsetes ka timuka tegevusega üpris lähedalt seotud asutus — raevangla ehk *Bodelly*. Samas olid ka sulaste ja tööliste eluruumid, sest timu-ka pidid ju need olema, oli ta ikkagi omast kohast meister-meess, ettevõtja ja töödejuhataja. Raekoja taga asetsetesid ka igasugused tööriistad, nagu kärud, mus-tuse vedamise vankrid jne.

VAAATAMATA timuka kuuluvusele saksa rahvusse, oli ta oma kaasmaalaste hulgas siiski äärmiselt põlatud isik. See selgub ühest protokollist 1690. aastast, kus tähendatakse, et timuka lapsed peavad 1 tund hiljem kooli tulema ja sealt lahkuma, et mitte koda-nike lastega üheskoos viibida. Ühel ajavahemikul pole vist timuka lastel üldse kooliskäimist võimaldatud, sest a. 1755 lubatakse timuka lapsi linna kooli panna.

Linna timuka ametialalisi õigusi kaitsev resolutsioon on pärit aastast 1717.

„Kodanikud ehk elanikud ürgu andku oma majade väljakäigukohtade puhastamist mitte mujale kui linna-timukale; juhul kui nad seda vööralt teha lasevad, tuleb neil timukale ikkagi eraldi tasuda.“

Umbes samasisuline resolutsioon on pärit aastast 1728, kuid eriti mainitakse siin võõraste mustuseveda-jatena venelasi. Arusaadavalt kujundas sisserännanud venelane kui vähenõudlik odav tööjõud omast-kohast hellitatud ametimehele hädaohtliku võistleja. Aastast 1748 on pärit määrus, mis näeb ette päeval mustuse väljavedamise eest 5 rubla trahvi. Väljaveda-mine sündigu öösel, ning ainult teatud värava kaudu ja ettenähtud kohta.

Aastast 1730 on säilinud trükitud korraldused ja taksid. Neid on avaldatud mitmesugustele ametaladele saksa keeles. Avaldame nad vabas tõlkes.

„Korraldused timukale“:

„Ühe suure raipe koristamise eest (Hobune, härg või lehm) peab temale ilma õlle ja põletatud viinata 80 kopikat antama. Ühe vähema eest — 60 kop. Ühe vasika, sea, lamba või koera eest 20 kop. Teatud pu-hastustöö eest 20 kop. Igale sulasele peab 1 toop õlut ja 2 kopika eest põletatud viina antama. Siis on temal eriline kohustus tänavad loomade, nii kui koerte, kas-side, sigade jne. raipeist puhastada lasta.“

Lõpetades sellega olgu tähendatud, et esitatud read valgustavad vaid väikest osa sellest rikkalikust, kuid raskelt kättesaadavast — oma laialipaisatuse tõttu materjalide varasalvest, mis peidavad eneses Tallinna Linna Arhiivide kogud esitatud küsimuse üle, ega pretendeeri sellega ei põhjalikkusele ega vääramatusele.

J. Naha.

Auto- ja

motosportlased!

Saatke „AUTOLE“ pilte oma matka- ja väljasõitudest ning kõigest muust mootor-sportialal

Pildid kopeerida mustale läikpaberile

Mängus ja m...
20/9.11.
allas maja an -
kõht seetõttel
ohuol?

... ja tegi end magama
irkis:
"siin on?"
... rgas siis järsku kõrvale
... e pehmele asjale ja kuul
... ur otse kohkus sellest.
... ide vastu ja püüdis oma
... kpuutumist vältida.
... randale lähemal ja nägi
... Krabina peale vaatas ta
... mitu rottu veres aelsesid

ümber ja lahkus kongist
... as ukse lukku ja otsustas
... minemisest loobuda.
... surmakrampides.

GLA-SOETÕBI

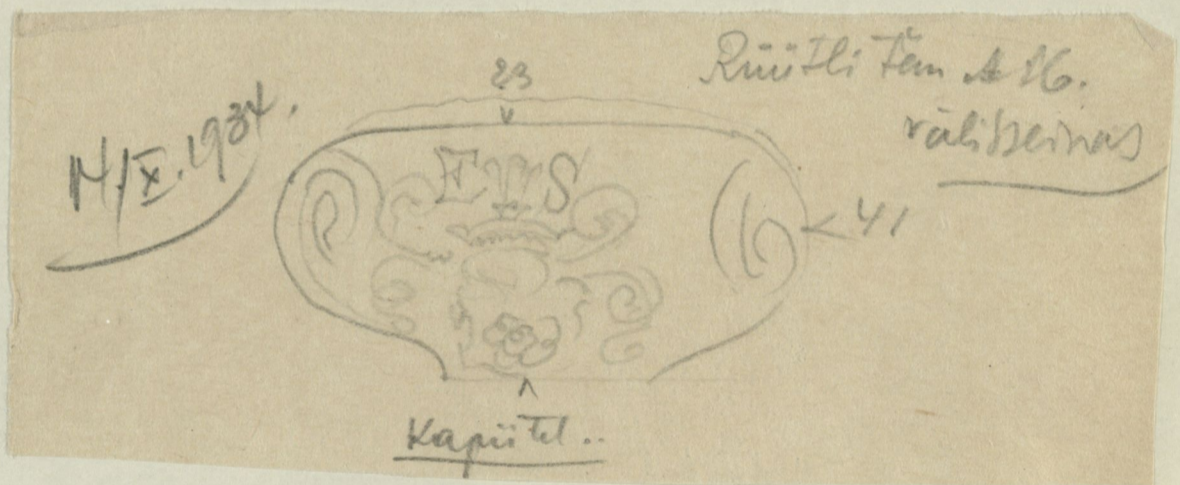
... itati seltskonna toetusel
... ks võeti eeskuju hansa
... late ülesanne oli uskliku
... nniviisilise kasvatusega,
... järjekindla tööga kurja-
... likule elule.
... ngutustega suudeti avada
... ida ränka korda ja tööd,
... ikku hoolekannet. Töö-
... lites äärmine mustus ja
... id seal taudid, mis oma-
... eber" — vangla-soetõbi.
... ljem, kui Riia kindral-
... itaallane) 1819. a. käis
... deerimas, leidis ta töö-
... guse, et see ei vastanud
... õudeile. Kindralkuberner
... u".

Endine töövangla Riiu tän. nr. 16.
30. v. 98 Parat

Kui Uuemõisa ja Karinu rahutuste järele vangla
ruumid talusulaseid täis tüubiti ja neid seal tervis-
vastastes oludes kuude viisi kinni peeti, puhkes jäl-
legi soetõbi.

"Vange on haigestunud," kandis vanemvalvur
ülemusele ette.

2.

1c

3

Rüütli tänaval 12. V. 38
akna all, maapinnal

Hädaohtlik müür Rüütli tänaval

A. Kimbergilt nõutakse politsei kaudu müüri korrastamist. 8. V. 38

Rüütli tän. nr. 16 asetseva maja omanik Aleksandra Tamm avaldas linnavalitsusele, et naabruses asetsev ja ja naabrimaja omaniku A. Kimbergi korrashotule kuuluv vana linnamüür on lagunemas ja viltu vajunud ning surub tema majale peale. Selle tagajärjel on Tamme maja korter nr. 6 seinad, lagi uste piidad, pliit jne. pragunenud ja omakord vajunud viltu.

Kohale kutsutud asjatundjad leidsid, et nimetatud müür on kohati üle 60 sm viltu ja hädaohtlik naabermajale. Kuna A. Kimberg keelduvat vabatahtlikult müüri korrastamast, palub A. Tamm seda nõuda seaduslikus korras.

Linna asjatundjast ja politsei esindajast koosnev komisjon leidis, et hädaohu vältimiseks tuleb müür korrastada enne maapinna sulamist.

Linnavalitsus otsustas nõuda A. Kimbergilt politsei kaudu müüri korrastamist enne maapinna sulamist.

Foto
vaade Rüütli t.
13. V. 38
Kammas, V.T. fotok.

Rataskaevu 12. V. 38.
Rüütli

Remonditavate majade fassaadid on krohv maha taastatud ja uldris arna kõnnal on nähtavalt tulnud vanad kivi piidad.

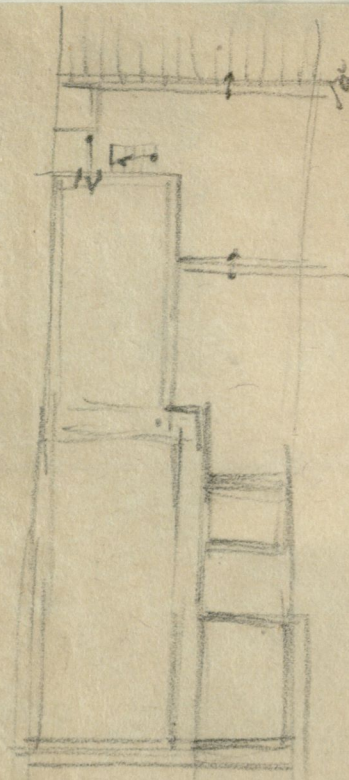
Vilude servadelt on kivist kõnnaldatud, ning asendatud kivid kiveplekiga. Et see mõeldus on vaja dis? ning vanad profid loogu kardinid on mõeldud hävitatud.

Rüütli
Rataskaevu 12 (?) 30/IV. 38

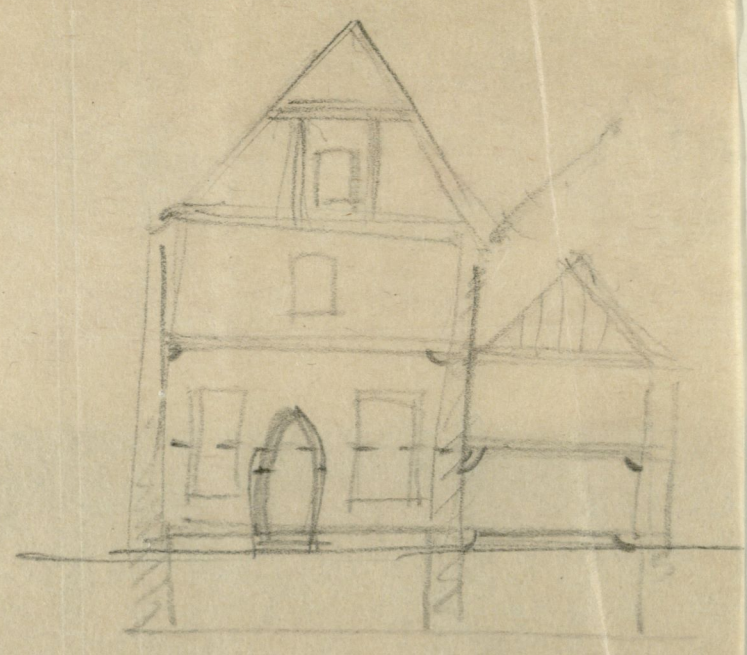
Koguliste kivi majad
aiandused siles maal seadid
sini suud kumardamata - remondita
niiid on otsustatud valis remond
teha lasta; praegus töötavad tehnik
katusel kallel, pöördusid on puust
kaminis juba muundatud - aga täiesti
tehti kivi ümber, praegus on vasem
pöörde kül käsil rool lattu otad
sevad maha saanud ja asetama kanti
kaminis.

1000
Rintli 810

Plan

Fassade

7.

8

6.

12/III. 35. (Hilf mir auch weis!)
 • Plaenters olla näikind el
 püü ki. 4. maja fasaad olla
 sest juba romaani võlvitud
 niisidige - oledat ennust
 tallinna raekoda.
~~Domus in laene unni 21 unni~~

Kasprohm. on Riihtli ti. arhi-
~~vi~~ ~~ma~~ ~~fa~~ ~~ades~~ ~~pl~~ ~~ane~~ ~~ja~~ ~~fa~~ ~~saad~~
 kõne fasaadid kauni platid.
 4. Kaaliga Sai Kalkulegijud
 Riihtli. matu ajal sinine
 rõu ning (bit. oad. lisen-
 dade) olimeis elis vana plaan
 ja arhitektid mütumisel
 Soovitasid arhitektid mil neil
 olla abis rahapajaga - sest
 viimane on enam säilitatud.
 Andmeid arhitektid viis unjalt
 kombineeriti kogu unne
 edendada.

(2 pild.)
9.

Pällima Linnas Arhiivis alahoitava, indulyentia võttes oluati, püüeti unjuttus, sinu pole võms teadud.

Ylms Yr Looduse
Kõrgkool
E. Lohu ajakorr.

Summa

Leibkowitz T. d. Arhiivis
alalhõstfangst
"Lübecki Dogmari"

Tallinna linnaarhiiv uutes

Päeval ruumides 13.5.77

Tegevus suurenenud; kontakt välisarhiividega tihenunud

Tallinna linnaarhiivi esimene tegevusaasta uutes lahedates ruumides möödus tulemusterohkelt. Avanes jälle võimalus uute arhivaalide vastuvõtmiseks ja arhiivi tegevus võidi korraldada senisest palju otstarbekamalt.

Arhiivi kogud suurenesid tunduvalt. Uute arhivaalide kõrval praegu tegutsevaist linnaasutustest saadi riigi keskarhiivist määramata ajaks deposiidina ka endise Toompea lossi foogtikohu ja Toompea maksuvalitsuse arhiiv, mis mõlemad sisaldavad materjale Toompea ajaloole peamiselt läinud sajandist. Samuti deponeeris riigi keskarhiiv Tallinna magistrandi arhiivi irdosi 1660-1870, kuna konsistooriumilt saadi Toom- ja Mihkli koguduse kiriku- raamatuid. Ka annetustena toodi ja saadeti arhiivile arhivaale, raamatuid kui ka vähemaid trükiseid, ülesvõtteid jne.

Trükist ilmus arhiivi kataloogi IV osa - Tallinna endise Kanuti- ehk käsitööliste gildi kataloog - assistent A. Marguse toimetusel, keda abistasid ka arhiivi teised ametnikud. Läinud sügisel 700-aastaseks saanud (arhiivis ning ühtlasi kogu Eestis säilinud) vanima originaaldokumendi - paavsti legaadi Modena piiskopi Wilhelmi väljastatud üriku - kohta avaldas vastava kirjutuse linnaarhiivari abi mag. R. Kenkmaa. Aratõmbena saadeti see artikkel laiali kõigile arhiivi sõpradele kodu- ja välismaal. Linnaarhiivari dr. P. Johansen'i sulest ilmus mitu eriuurimust ja ka teised arhiiviametnikud avaldasid teaduslikke artikleid ajakirjades.

Arhiivi kasutajate arv kasvas jõudsasti.

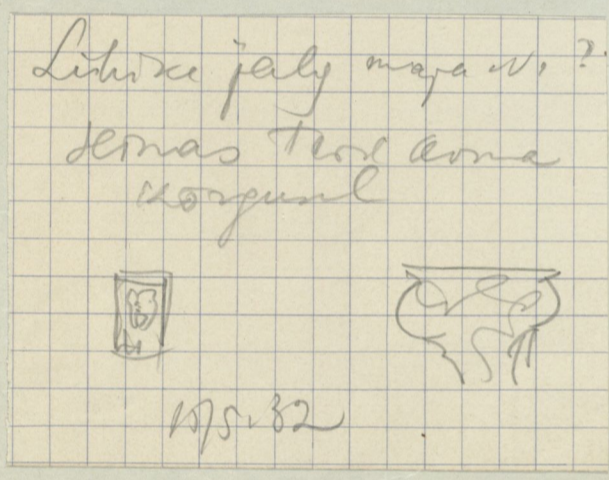
Arhiivi väljaannete vahetus laienes samuti, nii kodu- kui ka välismaal. On astunud sel teel kontakti vististi kõikide tähtsamate asutustega ja ajakirjadega

Pöörata!

10.

Link to the book page

Näib, nagu armastaksid meie kunstnikud romantikat. Kujur August Vomm on juba kolmas, kes oma eluaseme on valinud vana Tallinna romantilisemas paika Toompea müüride varju. Enne teda elasid siin läheduses L. Oskar Pika jala tornis, kuna Lühikese jala kääna- naku juures nn. „kuningaala“ puu- jakeses pesitseb kunstnik Olvi. Sinna samasse alamvärava kõrvale on leidnud kujur Vomm endale korteri leidsusse „vaimude majja“ ning tema ateljeerum- midest läheb üks just sinna müürile, kus siinsete vanemate elanike juttude järgi täiskuuöödel üks munk käivat palvetamas.

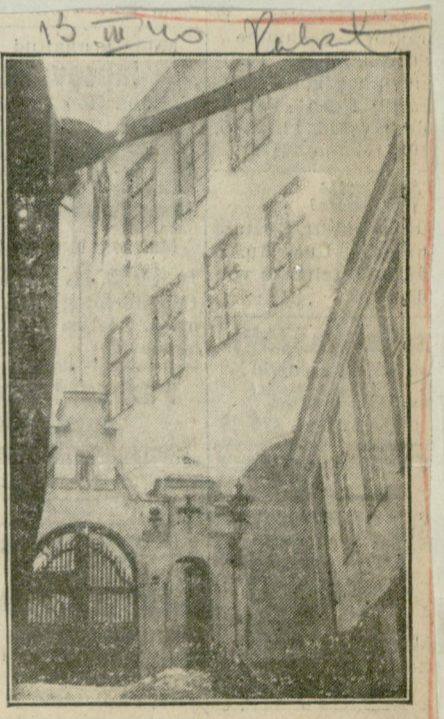
See elamisrajoon kuulus varem sak- lastele, millisest rahvusest oli pärit ka kummitav munk. Nii lausuvadki koha- pealsed kodanikud naljatades: „Kül- lap valmgi sõitis koos ümber- asujatega Saksamaale.“ „Pole olnud õnne teda näha,“ lausub kujur Vomm lõbusalt, „kuigi olen roninud müstseid müüre mööda paar kor- da ka öösel. Tahtsin näha, kas ta mulle ka vastu astub, sest kõneldakse, et ta varem müürilt paar inimest maha lüka- nud, kes olevat siis silmapilkselt sur- nud.“

Vaimu tekkimise saladusest jutusta- tud uueste elanud järgmist:

Muidest elanud samas majjas väga ilus daam. Üks kõrvalasuva kloostri munka- dest heitnud tüdruk peale silma, kuid armastusest pole asja saanud, kuna usukombed keelavad mungale naisevõtmise. Daami austajaks olnud keegi suure gildi rikkis kaup- mees, kellega siis pulmad peetud. Kui kaupmees ärireisile läinud, löö- nud munga rinnus tugev armutuli lök- kele ning ta heitnud kõrvale oma as- keetlikud eluvisid ja loobunud mungaseisusest. Daam olnud säärasest suurest ohvrist valmistat- tud ja unustanud endise armas- tuse ning otsustanud alata elu mun- gaga. Kui ärimees reisilt tagasi tulnud, tapnud munk selle - kuid elu polnud nüüd enam õnnelik. Varsti surnud kau- nis daam.

Karistuseks müüritud munk linna- müüri sisse, kust ta vaim alles pärast surma välja pääsenud ja veel nüüdki täiskuuöödel siin oma kadunud armas- tust leinamas käivat.

Vaatleme koos skulptoriga neid vanu lumitunud romantilise ilmega müüre, mis näinud väga mitmesuguseid aegu ja milliste ümber ajakangas on kudu- nud üsna sünged muistendid. Me koh- tame siin ühte seltsmekümnendals aast- ais vanameest, kes tolle salapärase munga kohta teab jutustada, et see varemalt timukas olevat oli- nud, siis aga tunnud ta tülgastust oma vastiku ameti vastu ja tahtnud oma patte sellega lunastada, et otsustanud ennast Jumalale pühendada. Nii astu- nudki ta mungaks.

15.11.40 Pöörata
„VAIMUDE MAJA“ Lühikese jala kääna- kul, kuhu hiljuti asus elama kujur Vomm on jäänud. Siin riivil on reas linna- päid, ministreid, muusikuid, kirjanikke, lauljaid, publitsiste ja kõike sorti tun- tud ja tunnustatud tegelasi.

„Sellegi seinaga tees on suur avaus,“ lausub Vomm. „Asetasin sesse riivli, kuna mõtlesin, et ehk siingi elab mõni vaim ja nii oleks tal need tähtsa- tegelased takistuseks ees ja ta ei saaks korterisse tungida.“

6 ta 6x6
utsvott
g. Westenberg

11.

Kw. 2
9

15.

12.

16.

13.

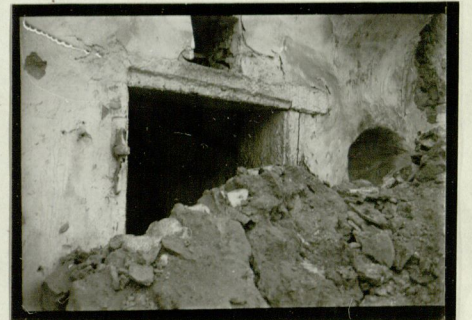
17.

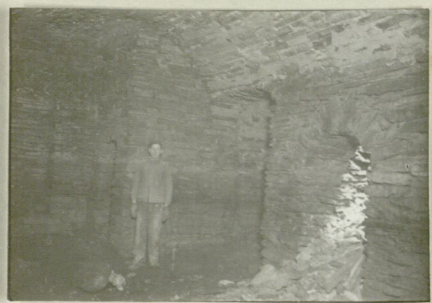

14.

18.

20

21

22

23

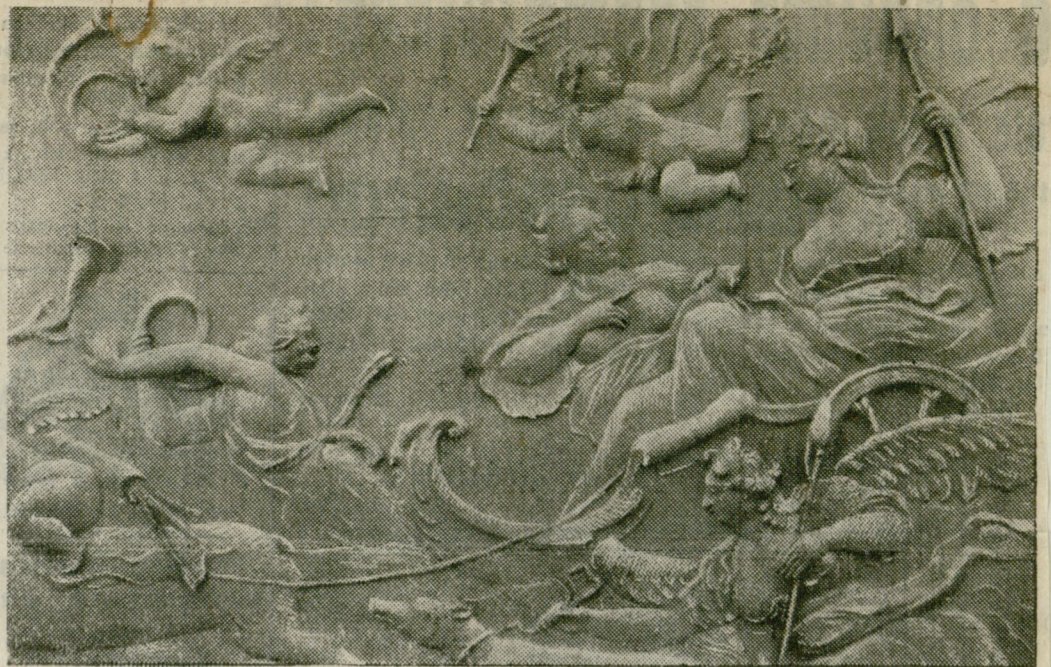
24

29. X. 30
nädal

7. Naha
Kujutus

Haruldane rokokoo lae- kaunistus Toompeal

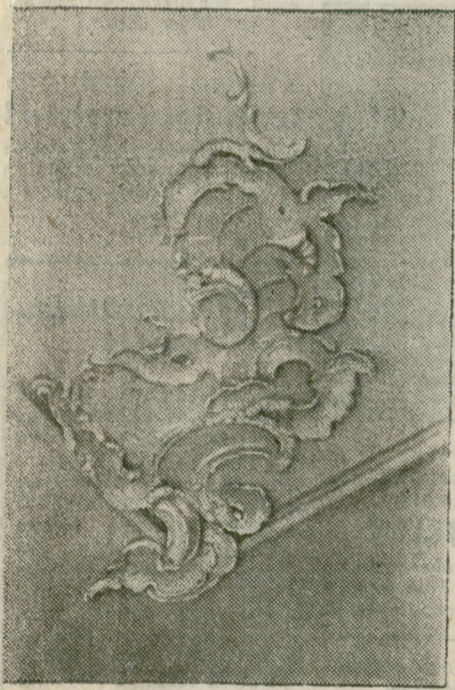

Sareljeef: Diana oma saatjastonnaga

Praegu lammutamisel olevas end. vene
logubuse majas Tallinnas, Toompea plats
nr. 8 on säilinud saal, mille lagi on kaunis-
tatud rokokoo stiilis kipsist madaareljeefidega,
kumaluses arvatavasti 18. aastajaja viima-
sesse ajajärku. Samuti, kui vähesed meie
kohumaal tead.olevad selleaabilisi teoseid
— nimelt Põltsamaa lossi saali kaunistused
— (ehitatud a. 1772). Viimaseid peeti seni
meil kunstiliselt ja ka aineliselt väärtusliku-
meks selleaabilisest kaunistusest, milles 400
riigitakrit. Siiski tundub, et teatud määres
on Toompea saal vast väärtuslikum, selle-
värrast, et Põltsamaa lossi saalil on peami-
selt ornamentaalset kaunistust ning mõned
üksikud amovrite kujulised, siin aga moodus-
tas lae feskofa terwelt ühe kunstilise ter-
wilulise kompositsiooni. — Kujutades pilve-
del jahle sõitvat Dianat, kaarilul, mida
veab pöder, kaadetud on ta oma duedanni-

dest, kina ümberingid on leudemis amovrid.
Kellel on igal mingi ülesanne: küll pööra
juhtimine, küll vasuna puhumine, küll tor-
viku ja värja hoidmine jne. Piiratud on
terve kompositsioon ornamentaalse rami-
stikuga. Lae nurgalades on tüüpilised rokokoo
kaunistused, meenutades teatavalt mõt mere-
vahtu. Kõik nurgakaunistused on erinevad.
— Najaolu, mis lubab seda saali dateerida
enam-vähem üheaegselt Põltsamaa omaga,
on juba see, et saali seinad on kaetud ana-
loogiliselt kunstarmoor-plaatidega. Väima-
sik, et ka selle autoriks on olnud kunstnik
G. H. — Põltsamaa saali autor. — Muide,
terve saal on vähegi ehituslik oma läiki-

wate seintega ja pilvestreiga, mida ehivad
riffalifult kaunistatud kapiteelid. Kumbagi
lahe ühe pealisk kaunistatud raudkivist
plaadid, millest mõist hiljem on üle maalitud.
Kuna kõrgehinnalised laeareljeefid on tra-
tide abil laealadele kinnitatud, siis ei
peaks raskust olema nende uuendamiseks
ja säilitamiseks. Loodevõrre saavad
määruslikud muistised kaunistatud ehitatavad
hoones mõne ehitusliku ruumi kaunistami-
seks, milline kavatsetakse püstitada lammuta-
tava ehituse. Viimane on pärit 17. s.
saja rootslajast. Pildidest kujutab suurem
feskofa kompositsioonist „Diana jahilest“
ning vähem üht lae nurga kaunistust.

Rokokostilis laeornament

6. X. 30 30

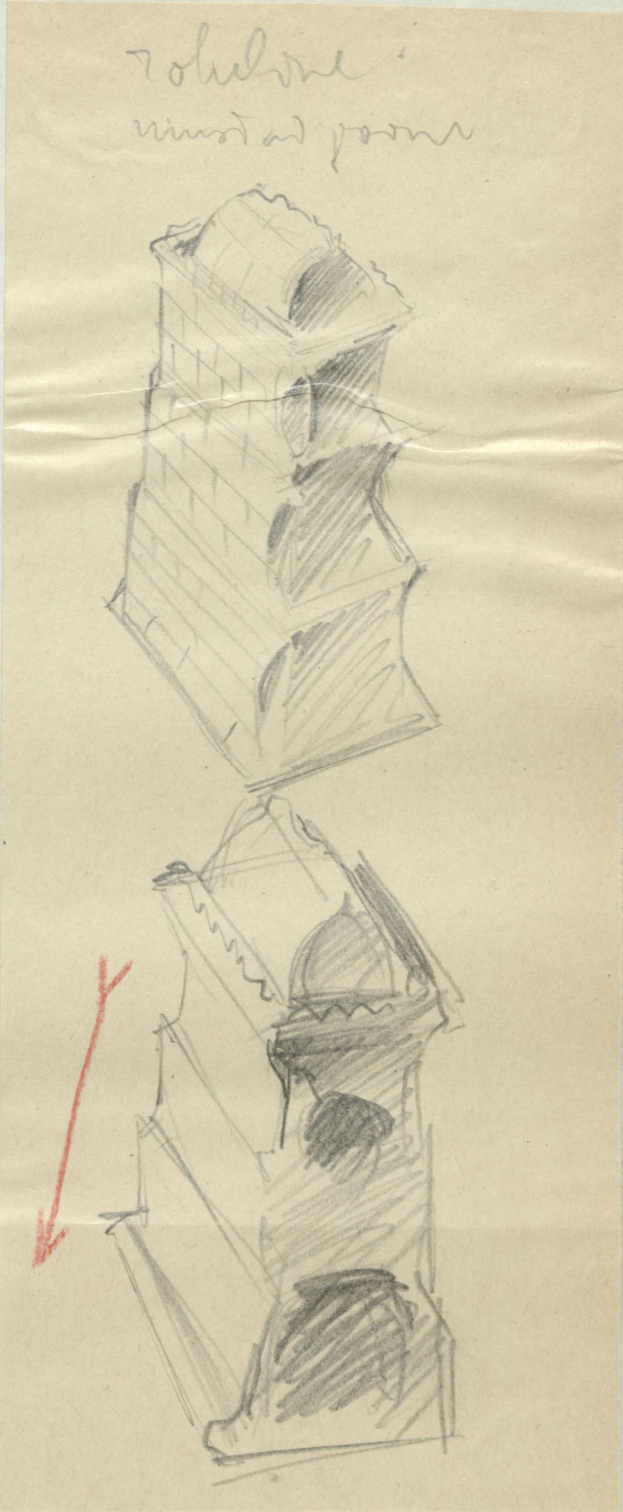
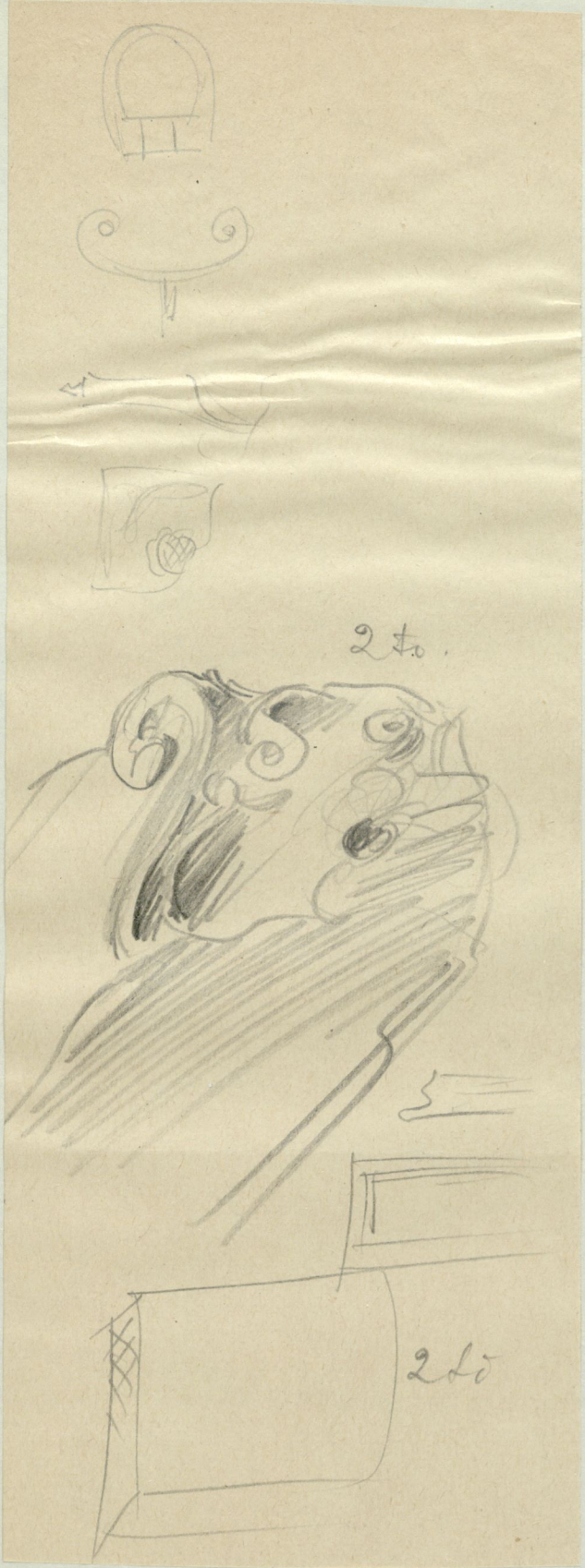
W. 2
11

29

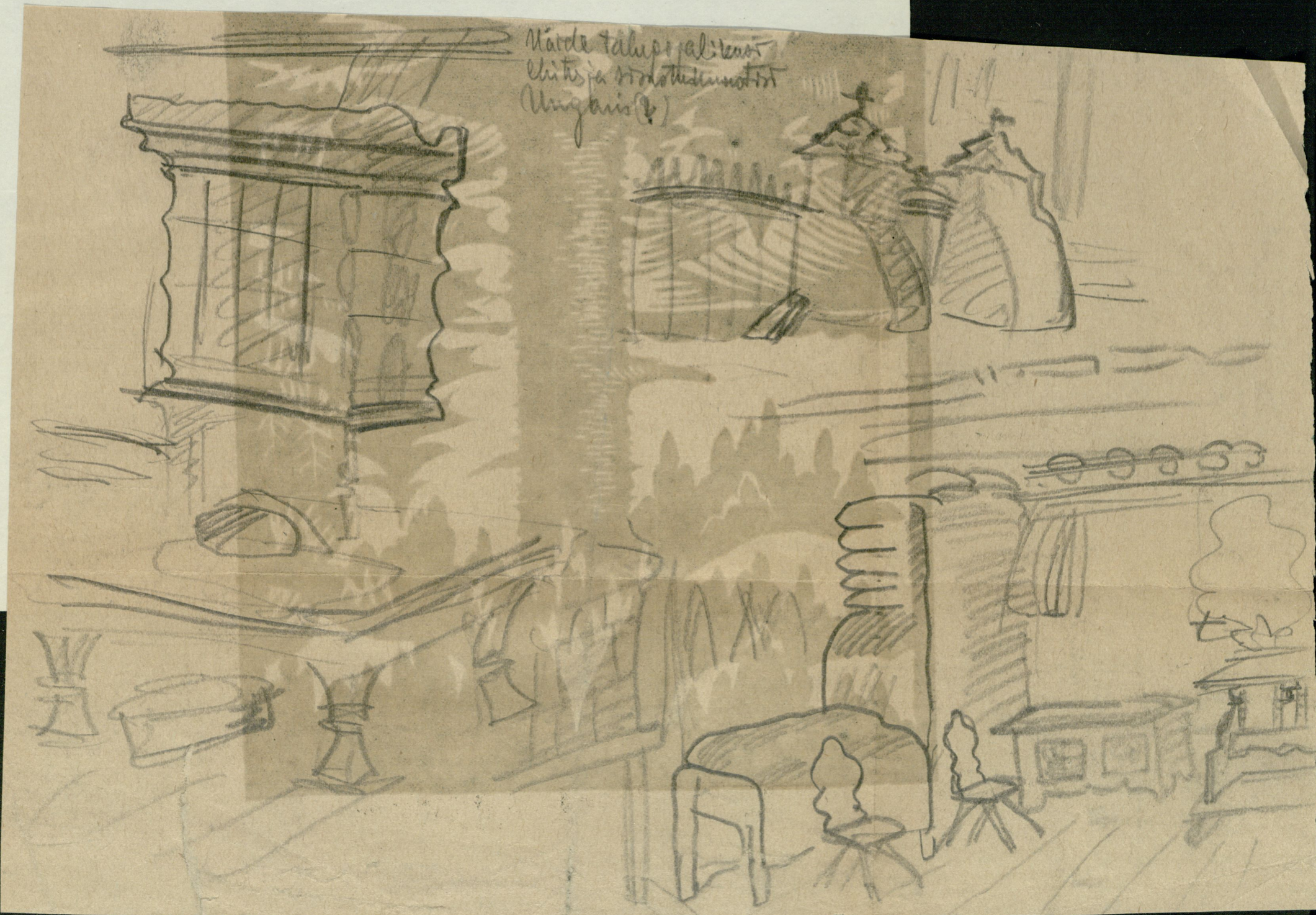
26

29

11

Seele kaeramistelt.

Mädgen tom kaarki kiven maapöytä 17.11.31

Kes. 2 14

Esimerkiksi
Mädgen
tom
-öytä
Tulhau
Löbunge

Veitsi tom kaarki kiven maapöytä 17.11.31

J. M. Ah.

33

opet. pilottinade väras Toompöytä ja tein...
kaarki k. m. onlos ning w. ulk. ka. kaarki.
maapöytä

1939

Neitsi Kõnnu Kaarli koguduse
maja ehitus

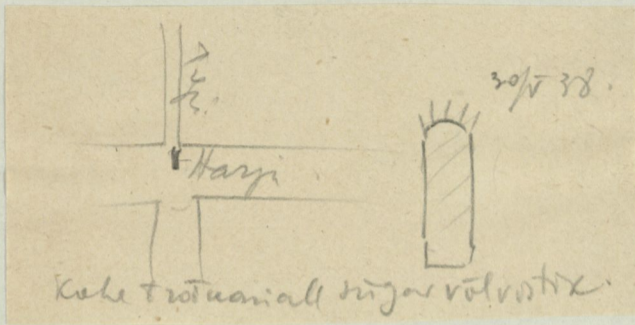
31.2.39 Päevaleht.
Uuele oma hoone

**uslikult sobiv. Ruumid on ebaots-
 phased**

pöördunud järelepärimisega, kui suure mahuga peaks olema uus hoone.
 Küsimust on arutatud ühenduses riiginõukogu eelarwega ka riigi 1939./40. a. eelarwe 1. alamkomisjonis, kus põhimõtteliselt on otsustatud vastu võtta soovimavalduis uue hoone ehitamiseks riiginõukogule.
 Riiginõukogu uue hoone püstitamispaigana võimwat muuiseas kõne alla tulla Kaarli ja Komandandi tänawate nurk, kus praegu asetseswad riigi poolt omandatud Kaarli koguduse majad

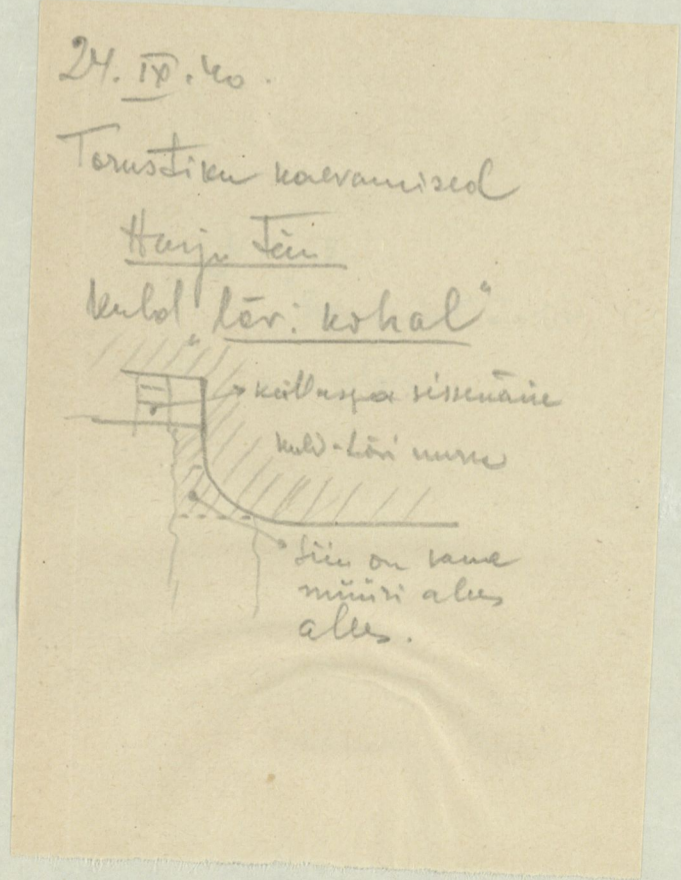
Harjo Tein
Kuld-lõvi
Mabakorralduse
pöörde järgmisel
maajä

Kale troonivali sijas võlvitükk.

Tegid foto maajä
"k.t. foto"

"Kuld lõvi" mapp kaardid
T. A. Salkorh koostanud 11.11.38

Maajä, k
seuratast maajä
"k.t. foto"

25. 11. 40. Harju tänava juletatse sõidukitele
24. oktoobri õõji teha 12-6, mis ajal toimub "Kuld lõvi" gaari- ja veelihenduse torustiku töö tänaval.

Reffküte Tallinnas keskajal. Huwitaw leidus Niguliste koguduse majas.

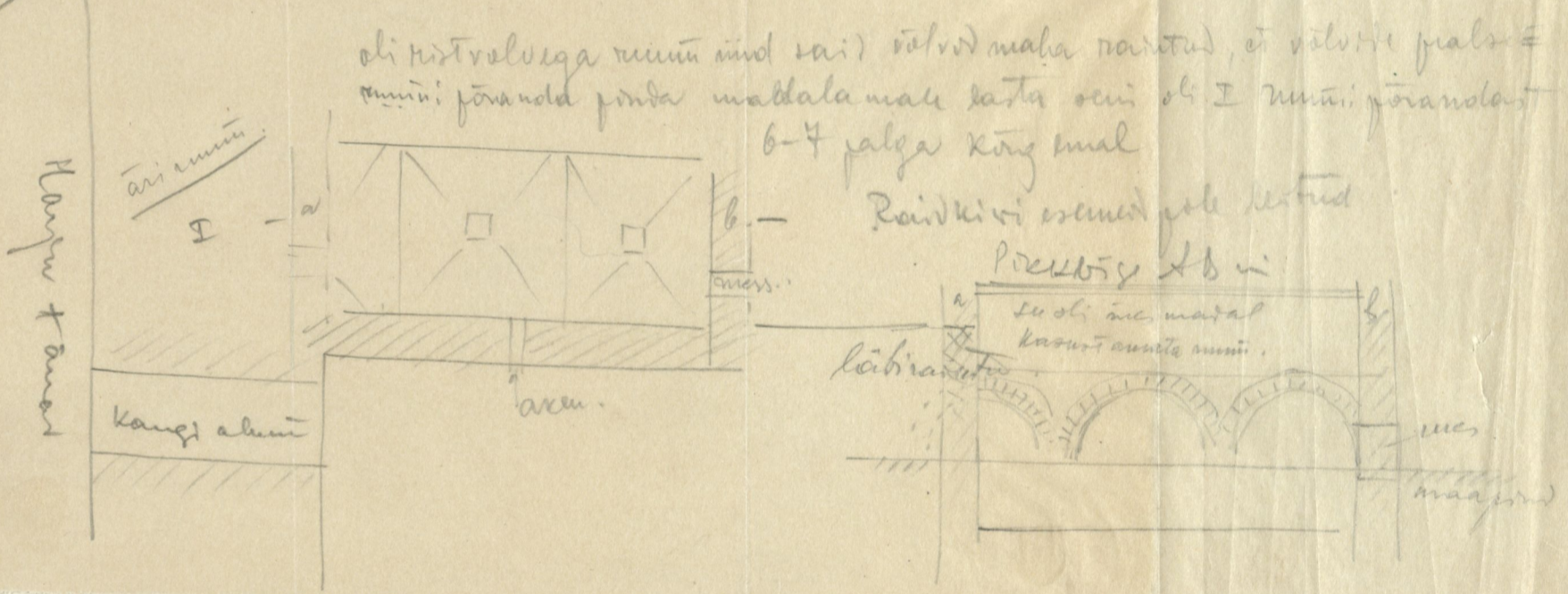
1/201
mrt

Reffküte leidub peaaugalt ainult wõrdlemise wäikeses osas uuemat ja moodsamates elukorterites. Korterid nendes majades on siis ka hinnatavamad ja isegi korteri pakkumiste kuulutustes rõhutatakse seda veel erilist. Mõned Tallinna arhitektid tegid neil päewil huwitawa leiduse. Juba keskajal (Gooti ajal) on Tallinna majades „reffküte“ olnud. Need majad ei ole praegu veel kadunud, waid on hoidunud. Muidugi on selleaegne reffküte õige primitiivne olnud, kuid ta oli siiski reffküte. Sarnase reffküte jälgesid leidub Tallinna Niguliste koguduse majas, samuti ka paaris teises Tallinna majas. See on seda huwitavam, et sarnane reffküte oli keskajal harilikult Saksa mürestide lossides praegusel

Saksamaal, kust see „tehniline saamutus“ wististi siis ka Gesticse impoorteeriti. Millest ta seisib? Mhi oli paigutatud maja keldrikorrale, kust siis teisi maja kordasid soojendati, kuna teistel kordadel ahjud puudusid. Reffküttel ol siibri süsteem. Keldrist läks teistest maja kordadest tugew korsten wõi korstnad läbi. Korstna jala küljes olid teistel kordadel siibrid paigutatud. Kui siis keldrikorral ahi kudemise pandi, suleti siibrid ja suits ei pääsenud tuppa. Oli juba ahju kütmine lõppenud ja wing ahjust wälja auranud, awati siibrid, ja ahju soojus tungis nende kaudu tubadesse. Sarnane oligi keskajane reffküte Tallinna majades.

Karju tan 130. (ku maja kus asis Hansu'i äri; ning värava kohal on 2 raudkivi haasmarkidega)

12/11/33.

Restri kirie

27

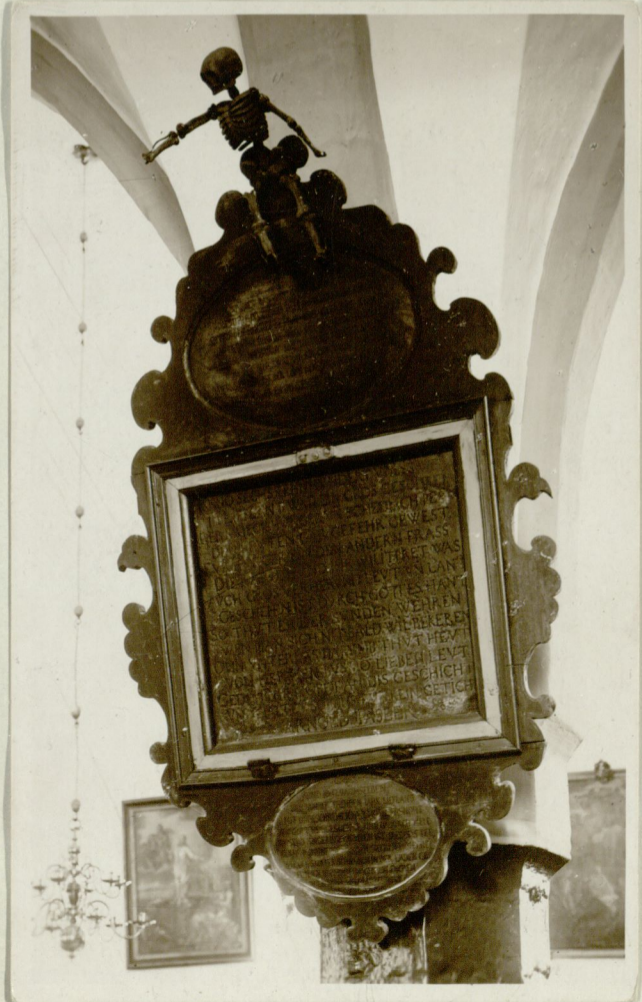

Hua Marneus
Kömmel - ?
Micheli kir. erimes.
18. m. 77.

38

39

40

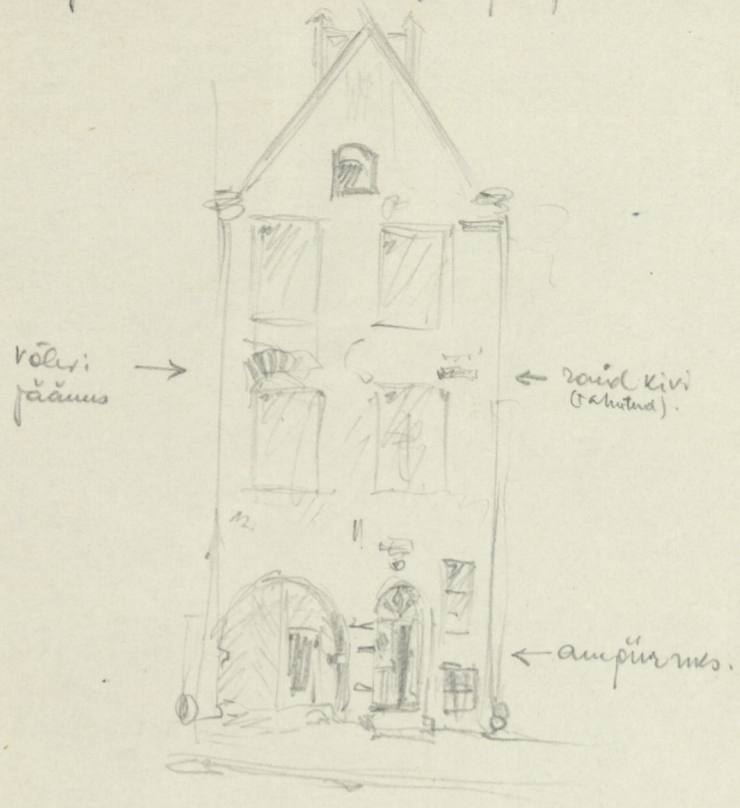

Nogolote kor. stručenjehel rafa vortuel 3. VII 1942.

21.V.33

Niguliste 48. H. Rougali (arhitekt)

Remondi faasid
krohv
maha
tõrjutud.

Tote muudat. V.T. Põlts

Nigul. 8-10
42

Jan. 1939
43

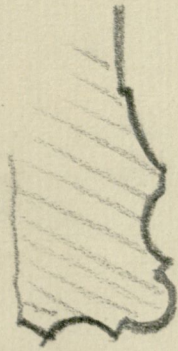
1.V.34 Päeval
Elmire Reichmanni, Alfred Rougali ja Nelly Friedemanni projekt kivist kolmekordse elumaja ümberehitamiseks Niguliste tän. nr. 10.

Gaasivarjend Punase Risti
24.5.33. maja alla.
Eesti Punane Rist ehitab oma maja alla Niguliste üülitiljal eeskujuliku gaasivarjendi. Teedeministerium lubas tödlite paljaks 500 krooni, tingimisel, et töö tehtaks tööbörjilt palgatud tödlitega.

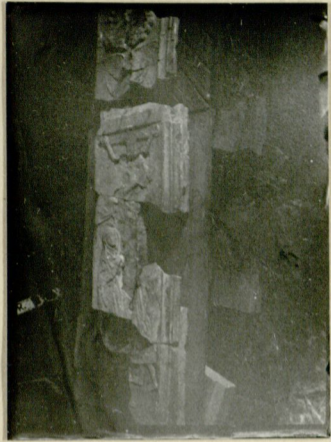
Semant 45

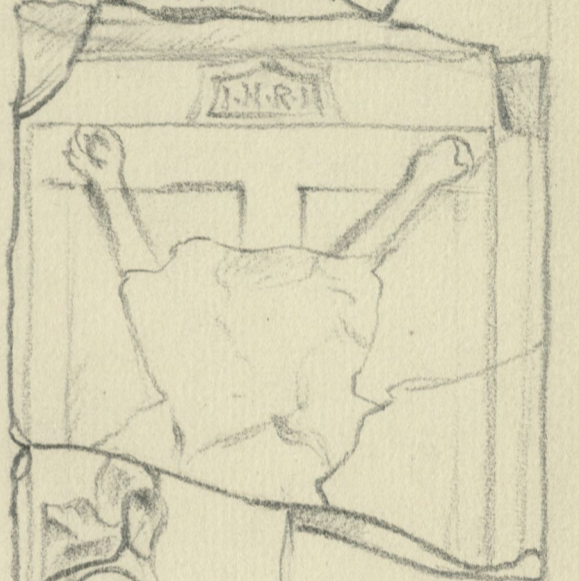
Ostos purkissa

42

47.

x
116

Uuden painos 41,5 kpl.

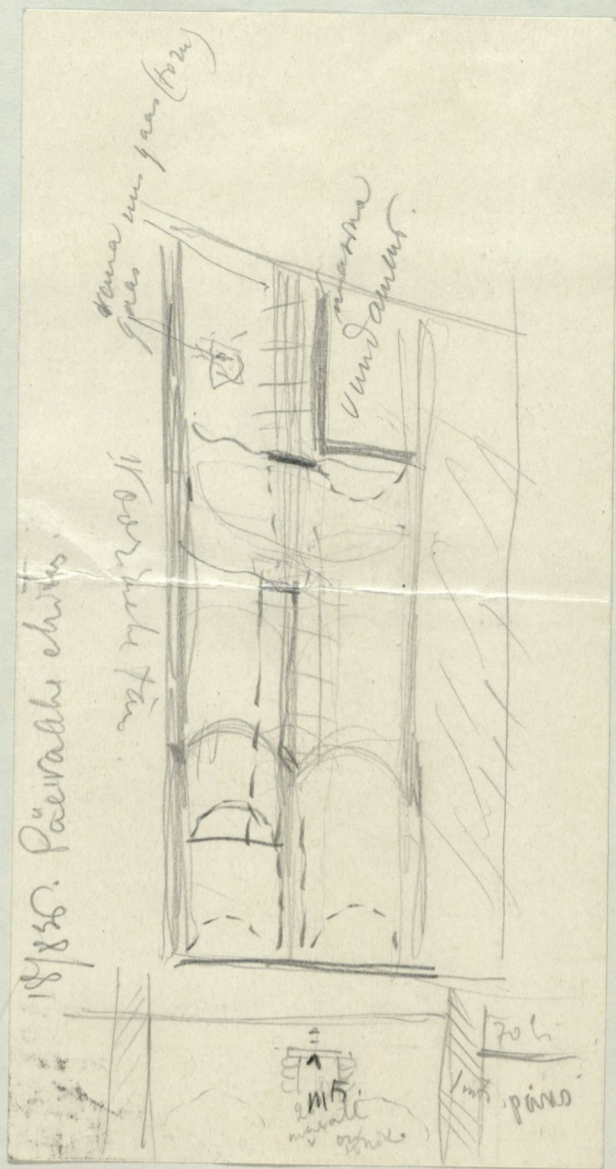
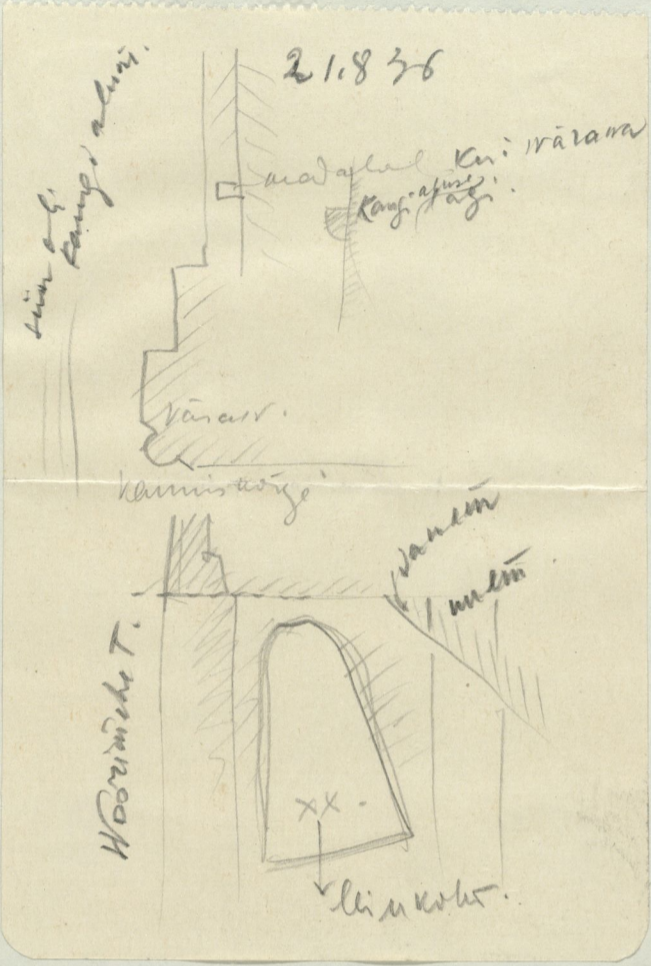
13 kpl.

18/7.33. Seisleri onks Pämm maanil.
pärit Dumeriti, halt ku, Klausseini jolotrauni färtas
pää im hechtent paariaasta est tuli nähtaval
si ihe kamaali kattuivaks, Töölön kongress löömisel
perustained; osalt ka jäh oida löhntud.

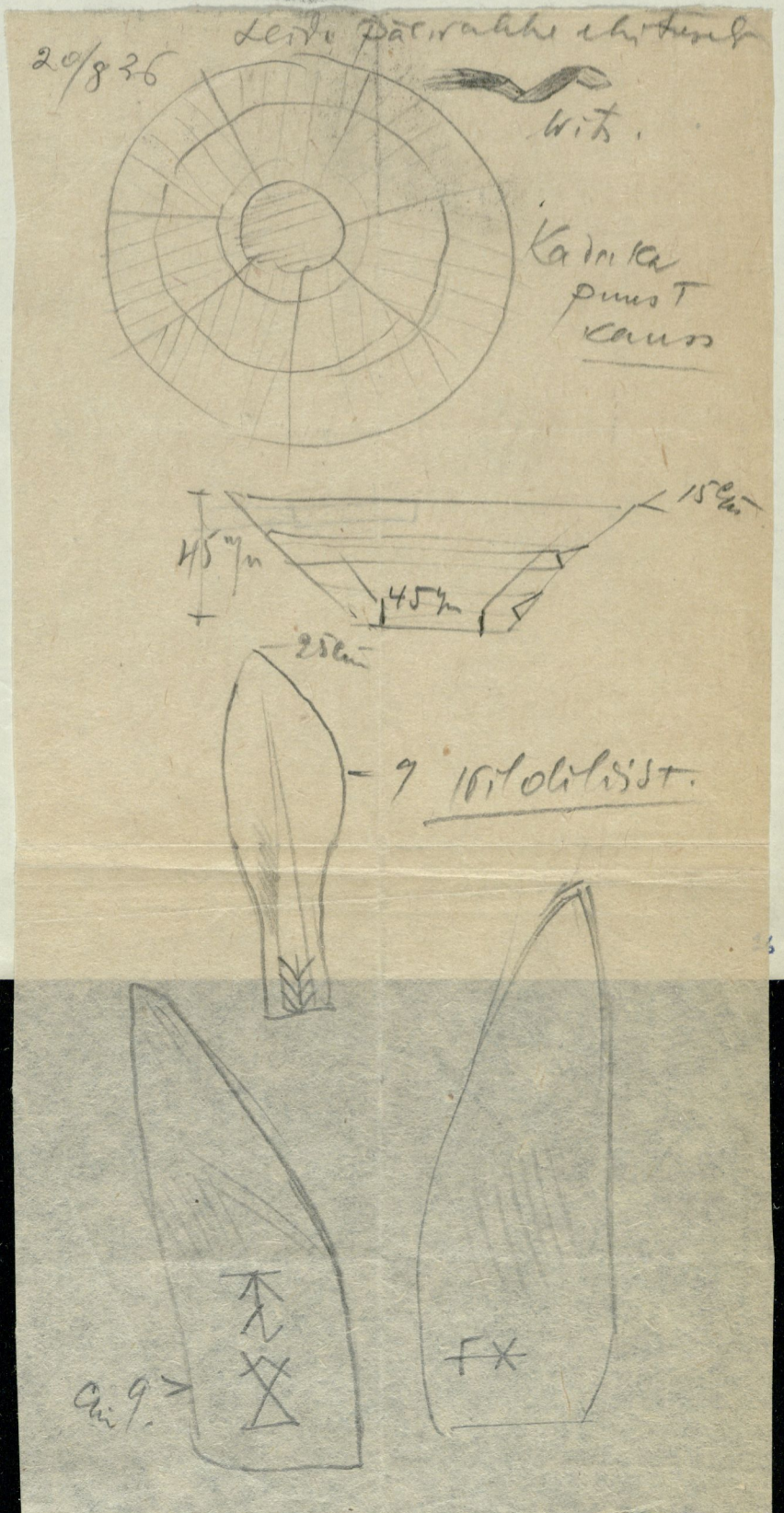
Päevakohal lohnitakse
üldiselt kodu mahus ja
sageli mitme sisselükkumise
korral juttu 25.4.36

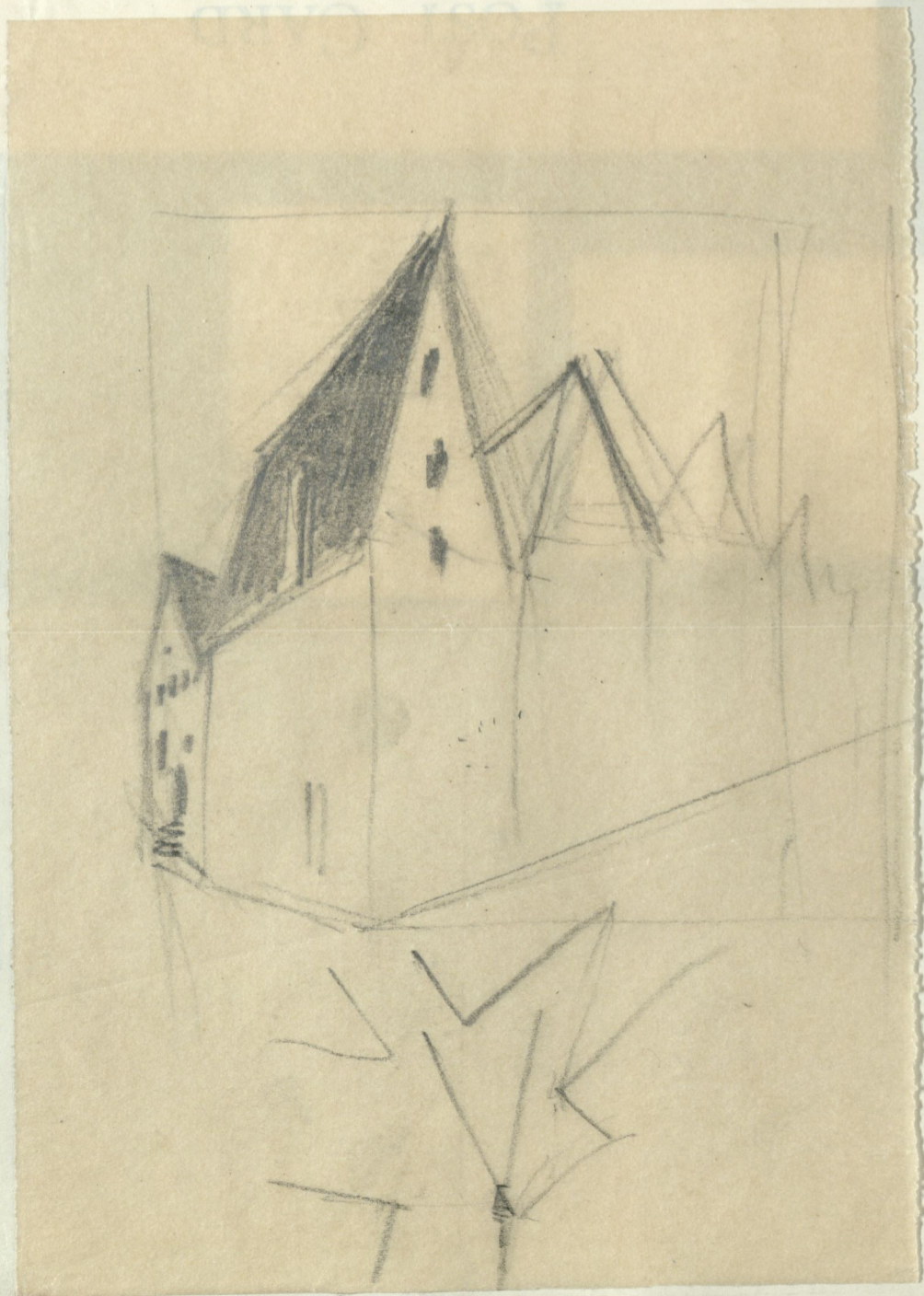
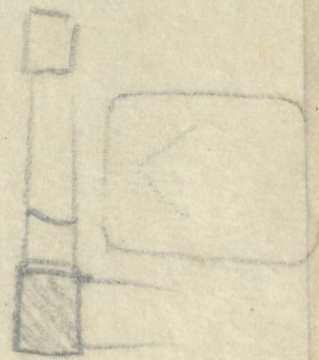
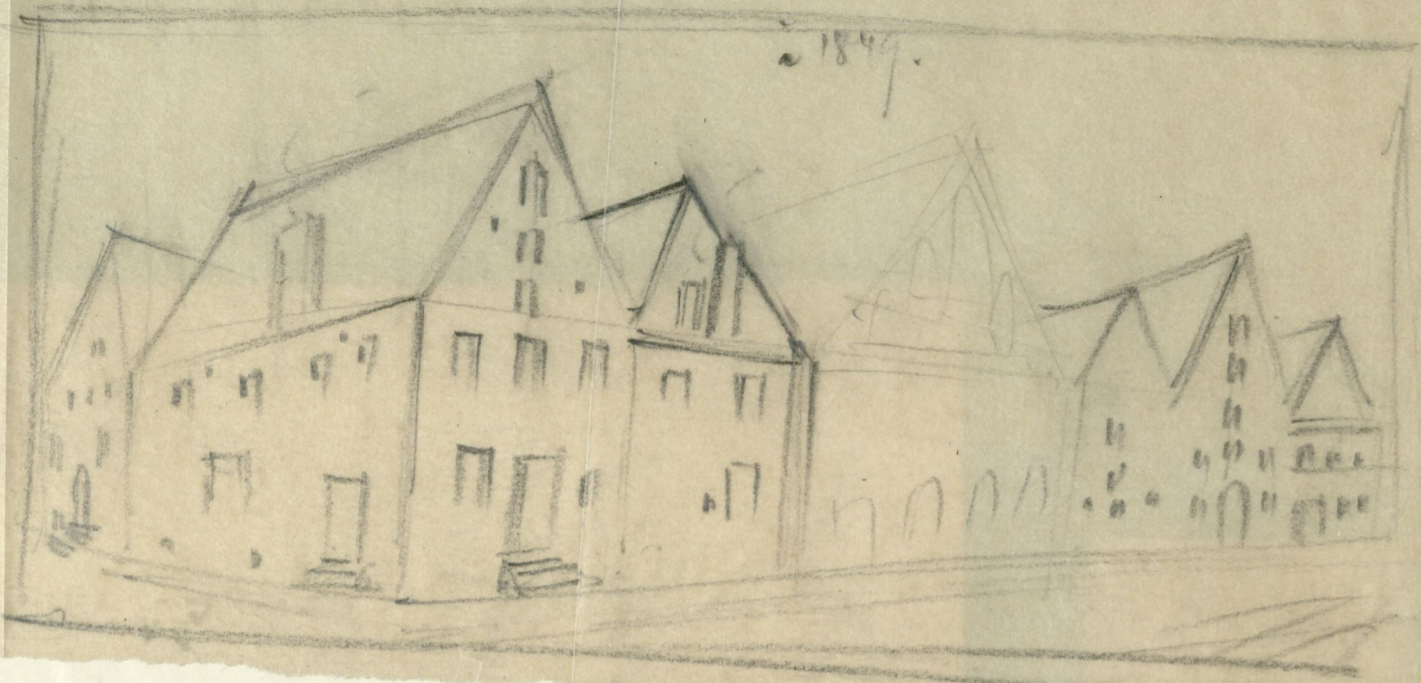

Päevakohal maji doonimehet. lammutada
22.V.36

Kiigelõu püük.
Vaas avarus
naas lammutada
sageli sisselükkumise
korral võrdlemisi
hõõriviide ja uue
Daseerimise püük.
kuni anal ootama
võrdlemisi madal
müüri muudatust
püük.

Hotell Bristol
ind.
Petersburg.

54

1916 2. Vko
 us oli mõni aasta eest
 tõuse panuse.
 Muu riigis oli riiki riiki
 võlts ja müüri re.
 Sjalonigamus laud pörand
 ja sõnnuile uude pual.
Trampal talu jätt

Esimene Pikajala torni ühennit.

Kunstnik L. Oskar kolis torni elama.

Wana Tallinna muinasehituste hulgas on säilinud termena Pikajala wärawa torn, mis ehitatud 547 aastat tagasi, nimelt 1380. aastal. „Pikajala“ nimetus on kujunenud rahwa juus, saksa keeles nimetati seda wärawat „das Tor am langen Domberge“. Wärawa kõrvalt wiib wälja lihtsajooneline üks torni. Torn ise moodustab seestpoolt kolmejärgulise ehituse. All pisem ruum, keskkohas wõlvitud tuba, ristwõlviline ehitus ja ülewal katuse all ilma laeta ruum. Nastajadasiid seisis see torn sõjameeste mahiruumiks, paar wimast aastajada aga tühjalt.

Tänapäev ajub aga sellesse wanašie sõjatorni rahuliku üürnikuna maalikunstnik L. Oskar. Kunstnikud armastawad omapärastust. Nii walis ka kunstnik Oskar omale elamiseks wana torni. Sina andis selle rendile 12 aastaks 6000 mrf. aastas.

Seestpoolt tuleb torn elamiseks muuta, ülemisele korrale lagi ehitada, meewärk ja ahjud fiske teha. Nisam ruum

jaabuks torni keskkohale, kuhu ehitatakse ahi kaminaga jne. Sügiseks teatakse torn elamiseksõlbuliseks. Wuret teeb üürnikule ainult see asjaolu, et torn wähest niiske on. Selle eest awaneb aga torni akendest kene wäljawaade, mis kunstnikule ergutuseks.

Tuli Pikajala torni räästa all.

Kolmandal jõulupühäl märgati tuleleete Tallinnas Pikajala torni katuse räästa all. Juhtumist teatati pritsimajja, kust sõitis wälja autopritts meestonnaga. Tulele pandi piir mõne minuti jooksul. Põles seise waid üks katusearita otst. Tuli oli alguse saanud torni elaniku hoolitusest, kes oli lahise tulega täinud torni pööningul ja oli seejuures pillanud maha tulefide

meid.

28/12/29
Rahwal

Riigiarhiiv

igatseb

uut maja.

28. 11. 38. Rabal.

Direktor G. Ney vestleb Soome ja Skandinaavia raamatukogudest.

Läinud nädalal saabus Soome ja Skandinaavia riikide raamatukogudega tutvumise reisisilt riigiarhiivi direktor G. Ney.

Pöördume direktor Ney poole väkese vestluse saamiseks. Ent pole kerge leida hr. Ney'd. Ta öeldakse olevat riigiarhiivi raamatukogus, mis aga asub hoopis eemal nii riigiarhiivist enesest kui ka riigiarhiivi laost. Nimelt riigiarhiivi juure kuuluv riigi raamatukogu asub riigivolikogu hoones ja ruumivõõrale osutub keeruliseks toiminguks leida üles too raamatukogu. Ent lõppeks siiski oleme vestluse juures.

Oma reisisit kõneles direktor Ney järgmist:

„Läksin Soome ja Skandinaavia riikidesse sellepärast, et need on vähesed maid, mis eemal sõjameeleoludest ning mis ka maailmasõjast jäid puutumata. Ja sellepärast on loomulik,

et just need maad võivad enam kullutada nii moraalselt kui ka otsekohe ainelist jõudu igasuguste kultuuriliste ürituste peale, kaasa arvatud ka raamatukogud.

Ja just nendest neljast maast: Soome, Rootsi, Norra, Taani, on meil tarvis eeskujut võtta.

Minu reis ei olnud üksnes seotud raamatukogu hoonete tutvumisega, vaid püüdsin tutvuda ka nende tegevusega. Mis puutub raamatukogude tegevusse, siis huvitasid mind ainult teaduslikud raamatukogud, kuna rahvaraamatukogu on mulle võõras. Raamatukogu hooned aga huvitasid mind üldiselt, seda enam, et praegu on päevakorras — ja juba pikemat aega — riigi raamatukogu hoonete ehitamine Eestis.“ Ja lõbusa muigega lisab ta:

„Nägite ju ise, kui kaugel asub raamatukogu arhiivilaost ja kui ilmatu keeruline on selle leidmine võõrale. Selle ja mitme teise asja pärast oleks hädasti vaja uut hoonet.

See oleks siis esimene hoone Eestis, mis on ehitatud spetsiaalselt raamatule.

On ju ammu möödas ajad, kus raamatud asetatakse kuhu juhtub — vanusse lossesse, klostreisse või varemeisse, nagu see praegu Tartus.

Raamatukoguhoone on ju meil kogu aeg puudunud, aga eriti nüüd on suur tarvidus selle järele, sest kasvab ju trükkide arv viimasel ajal otse kohutavalt, oleks nagu mingi laviin liikuma pääsenud.“

„Kas kavatsetava hoone jaoks on krunt juba teada?“

„Päris kindlasti küll veel mitte, kõne all on aga olnud kolmenurgeline plats Kaarli kiriku ees ning plats Toompea nõlvakul, Kik-in-de-Kök'i kõrval.“

Rabal

Kas valitsuse hoonele leidub kindlat aluspinda?

Mäletatavasti kerkis viimasel ajal valitsusringkondades üles mõte, kas mitte koondada kõiki ministereid ühte kofku n. n. „valitsuse hoonesse“, mille ehitamine võib eesalgsete ja umbkaudsete arvvestuste järele maksta 3—4 miljonit fr. Praegu on aga selgitamisel, kuhu jama mürakat püstitada ja kas selleks on sobivat aluspinda. Et selgitada, kas Toompea pind on küllaldaselt kindel alusmüüride rajamiseks, nagu seda konstateeritakse riigivanema maja juures, siis alatakse arvatavasti juba eeloleval esmaspäeval peale uurimistöödega Toompeal ja Kaarli kiriku läheduses olevatel kruntidel.

Toompea planeerimiseeltoob.

Ministeeriumelt kogutakse andmeid ruumide põrandapinna kohta.

Teedeministeeriumis välja töötatud Toompea planeerimise kava mõistluse tingimusi ei ole seni veel esitatud wabariigi valitsusele. Ministeerium kogub praegu täiendavaid andmeid riigi ametiasutuste ruumide põrandapinna kohta, et neid lisada planeerimiskava mõistlustingimuste juure ja teega anda valitsusele küsimuse otsustamise puhul selge pilt.

Toompea planeerimiskava peab lahendama riigivanema korteri ja esitusruumide küsimuse, samuti ka Wene kiriku probleemi.

Toompeale uus ilme.

Toompea planeerimisprojektide mõistluse väljakuulutamise viibis seni selle tõttu, et teedeministeerium, kes mõistlustingimused kofku esaldas emme tahtis koguda andmeid valitsusasutuste alla tarvisminemate ruumide põrandapinna kohta. Nagu kuuleme, on need andmed nüüd ministeeriumidelt saadud ja lähemal ajal on oodata Toompea planeerimisprojektide mõistlustingimuste esitamist wabariigi valitsusele heakskiitmiseks. Toompea uus plaan peab nägema ette praeguse Wene kiriku lammutamise või imberohitamise monumentideks, riigivanema tarvis kohaste esitus- ja elamisruumide soetamise ning valitsusasutuste mahutamise võimaluse.

8. XI 38

Toompea uue
planeerimise
parameetrid
Anu Lõnnbergi poolt.

10. 11. 38.

Sarasa Kristine Noorti
meeste ühingu
asunud raadiokirj
kohta praeguse nende
ühingu vanematel
Avald: Tegelikult elu
Ranchari'le
järele pöördumise, nemad
teevad meid kõige pa-
rami.

Toompea fibulfulplite ümber.

Wene kirik tuleks koristada. Ümberehitus ei taju waewa.

Waba lossiplats nõuab uut raami.

Mii jeltskonnas kui la ajastirjanduse on wiimajel ajal elawalt käsitatud Tallinna kesklinna mõnede osade ümberplaanimise küsimusi, kusjuures on puutunud ka Toompea Wene kiriku probleemini, mis on sama wana kui Eesti wabariik. Meie kaastööliisel oli jhus wiimase küsimuse üle kõnelema arhitekt E. S a b e r m a n n i g a, kes järgmist wäljendas: „Et Wene katedraalkirik lohane ei ole Toompeale, on selge tahel põhjusel, ehitels arhitektuurilistelt, teifels linnaehituslilt. Poliitilisi põhjusi ei maksa siin puudutada, kuna need juba oma terawuse on kaotanud. Kirik wäljendab lossiplatši, mis selle järeldusel enam õiges sobitusel ei ole lossi hoonega. Kuid selle kõrwal tuleb kaalunisele wõtta, kas meie filmad, mis harjunud praeguste proportsioonidega, ei nõua mitte kiriku kõrwaldamise korral juurimate ehitusmasfide loomist suurendatud platši äärde. Praegu on teatawasti kawatfjel lossis mõned ümberehitused ja ümberpaigutused ja koguni riigiwanaema ametikorteri wiimine lossi. Teifis küsimus, kuhu farnafel juhul paigutada siie ja kohuminiis-teerium? Tuleks mõtteid wähetada, kas lossi hoonet osalt mitte kõrgemaks ehitada. Ka wõiks Toompea lossi hoowi, läänemüüri äärde, kus praegu asuwad ühefordjed puftaehitused püstitada uus hoone, mis lossihoowi korrapärasamifels wajaifil.

Küsimus, kas katedraalkiriku kõrwaldamifega lohe peaks algust tehtama, teifitab kahtlewaid tundmusi. Oleme juba wabanenud selle hoone poliitilifelt mõjult. Meil on wastukaalufels feada oma wõimu tunne: wõime kiriku koristada warem ehl hiljem. Mii fiis — hingelifelt ei saaks fee poliitilifstel kaalufustel ehitatud kirik meid enam

mõjutada majendawalt. Teifels funnifid tema koristamiskulud meid piisut järele mõtlema. Arwan, et kiriku lammutamifst oleks kõige otstarbekohasem fibuda mõne uue ehituse püstitamifega, kus kiriku telliskiwid wõifid lajutamifst leida ehitusmaterjalina.

Seifan walitfufe kawatfustest kaugeif, kuid representatiwifse walitfufuorumi loomifels, mis arhitektuurilifelt seifutofalt kõigiti loomitaw, tuleifid katedraali kõrwaldamifse korral platfi ümber asuwad wanad hooned (Riigiwanaema praegune maja ja hooned Kooli ja Duglase tänawate wahel) asendada riikliffude ehitustega. Meed oleifid sobiwateks pailabels saatkondabele ja ka ministeeriumidele. Toompeal peaksif ajel leidama need ministeeriumid, mille kaudu walitfuf osfelohe oma wõimu wäljendab. Ministeeriumid, kuhu kodaniffudel rohkesti asja, peaksif jääma alla linna.

Wanad hooned Kooli ja Duglase tän. wahel on miikumii halwas seifukorras. Ehitustehnilifelt ei ole neil mingit wäärtust ja neis asuwad korterid ei wasta milleski wälifematelegi nõuetele. Kooli tänawa nurgal (maja nr. 2) asuwa maja fassaad on õige huwitaw, 18. ja 19. aastafaja pöördelajalt, kuid hilifemate remontide läbi fiisfi nii ära rikutud, et selle restoreerimine waewalt end ära tajub.

Lossi plats jääks nagu praegugi lõuna poolt lahtifjeks, waatepa üle maastifu. Korraldamifsele tuleks wõtta ka lossiaed. Kuna fee lossiga ühendufes waewalt tarwitataw, tuleks ta muuta awalikufks aiaks.

On kõneldud ka katedraalkiriku ümberehitamifst. See lähels aga liiga kulufaks. Mõned osad tuleifid maha wõtta ja tornid põhjalikult ümber ehi-

tada. See neelaks aga umbes poole täiesti uue farnafe ehituse kuludeft. Küsitawaks jääks ka hoone otstarwe — meil puudub meeloalufifelt wajaufus luua farnast mälestuskoda.“

Dr. Habermann elustas lõpuks üfifkafja, mis arwatawasti wähestel meeles. Enne kirikut oli lossiplatfi keskel roheline aed, piiratud raudwõrest, lahtiste wärawatega. Uias kaswafid mõned puud ja pöõjad. Kui teatawaks sai Schahowskoi kawatfuf ehitada Toompeale Wene katedraali, lahtis rüütelkond ette jõuda ja lossiplatfi üle tuua Martin Lutheri monumenti, mis praegu Keilas. Monumenti oleks raske olnud kõrwaldada ja katedraalile oleks ehl walituf teine poif. Kuid M. Lutheri monumenti püstitamifels Toompeale ei annud kuberner luba.

Meie kaastööline kõneles katedraalkiriku küsimuse üle ka arhitekt E. S a b e r m a n n i g a, kes tähendas: „Seian, et Wene kirik ei sobi Toompea ilmega ja et fee ehitati linna fihilikult, teatud tagandittega. Waliti meelega Toompea; kiriku turpid kullati, et katedraal wõimfajalt pääfeks walitfema üle linna.“

Kuid Toompea Wene kiriku küsimusel on ka teine — poliitiline ja uufiline külg, mis on omamoodi hell, nii et sellesse raske oleks puutuda, ife-ärants praegufel ajal, kus kõifugurahwufse ja muud farnafed küsimufed wäga aktuaifed. Rahtlen, kas just praegu lohane aeg oleks asuda Toompea katedraali jaatufe lahendamifse juure.“

Uhe kohaliku injeneri kallulafifoonide järele lähels kiriku lammutamine maksma umbes 6 miljoni senti. Saadaw ehitusmaterjal oleks aga kaugeft enam wäärt.

Tullikahju Toompeal

Elle kella 4 paigu p. l. teatati tule puhkemisest Toompeal, Kiriku plats nr. 4. Selgus, et tuli on pääsenud lahti ümberasunud sakslase Lillienfeldi maja pööningul, kus plekisepp tinutas plekkkatuses olevat auku. Tulekeeled pääsesid sarika juure ja süütasid ka lauad. Tulele pandi ¼ tunni jooksul piir. Kahjusumma pole teada. See ei ole aga suur, kuna tule kustutamisel lõhuti lahti osa katust, millise kinnitutamise kulud pole suured. Nagu kohapeal kuuldus, olevat ümberasunud Lillienfeld surnud Saksamaal.

Toompea kirik rüwetab Kalewi kalmu.

Toomlase arwamine Wene katedraali lõhkumiskawatfufest.

Toompea katedraali mahalahkumise kawatfuf on leidnud elawat wastutaja — Ale lahe Soomes. Mii ilmutas püha wane „Helsingin Sanomat“ oma Tallinna kirjajaatfjalt pikema artikli Toompea Wene kiriku ehitamise loost ja põhjustest, milks jeda lõhuda tahetakse ning jama lehe teifipäewases numbris awaldab keegi toomlane W. A. mõtteid jama kohta.

W. A. kirjutab: „Wiibides 1897 a. juunel Tallinnas jutustas minule keegi eestlane, kes linna näitas, (mäletan weel hästi, fee oli „Eesti Postimehe“ wäljaandja ja kirjastaja August Busch), et Wene kiriku ehitamine linna kõrgemale kohale, nii et fee paistab nii kaugele merele kui maale, on eestlaste arwates inetu tegu ka selles juh-tes, et jamaif kohal, kuhu püstitati kirik, wana muinasjuru järele asub Kalewi haud. Koffu puutudes ka teiste eestlastega pidafid nemadki jeda kohta rahwusliffutks pühadufjeks, mida ei oleks toht j puudutada. Ja puutumatu ja wana oli ta ka seni olnud. Kui wene- lased sellele kohale ehitafid Wene kiriku, Wene wõimu ja Kreeka usfu efit-

wa wõimfa templi, fiis pidi fee äratama eestlaste hulgas juurt meelehärma. See kirik riivas ja riwab ka praegu eestlaste rahwustunnet. Eestlased olid Wene kiriku ehitamise wastu sel- lele kohale, kuid fee püstitati fiisfi linna Wene wõimu tunnusufjena. Oigu fiirkohal tähendatud, et ka seal sakslaste poolt jalka wõimuwalla mälestusmärkide ehitatud kirikud pole meeltnõdda eestlastele, kuid neil on wanem ajalugu seljataga ja nad efitawad lutheriusfu ning juhtumine neis- je on hoopis tagasihoidlikum. Muidugi kõneldakse fiis wägimwallast, kui farnaste mälestusmärkide häwitamine tuleb küsimusse. Kuid kas ta need ife ei pannud wägimwalla toime, kui nad ehitafid farnafeid ehitufi ja mälestusmär- ke teife rahwa maadele oma wõimu tunnusufena.“

Katedraal ehitati wajuwale alusele.

Milleft kõnelewad riigiarhiifi andmed.

Teedeministeerium nõudis riigiarhiifist wäl- ja plaanid ja kallulafifoonid Toompea katedraali ümberehitamifse, jamuti ka aktid katedraali ehitamise kohta. Wiimastest wäärif erilist tähelepamu 1909. a. tehtud akt. Selleft on näha, et katedraal, olles seisnud waewalt kümne aastat, nõudis kapitalremonti. Katedraali seinad olid pragunenud, jamuti ka lagi. Sama akt kirjustab ka selle ille, et katedraali plaanid on kadunud ei tea kuhu, neid ei leidu ei kiriku, ei kubneri, ei Riia ega Peterburi arhiifidest! Plaanide puudumine aga ei wõimalda korralikku kapitalremonti, feft ei ole teada katedraali kandepinnad. Tulewab teha täiesti uued kallulafifoonid ja plaanid.

Uks teine akt loeb illes wead, mis tehtud katedraali ehitamifel. Selgub, et ilmatu suur hoonemirakas on ehitatud kohale, mis läbi lõigatud maa-aluste fäifudega (selleft wäheft fiis ka

rahwajutt raudustest), nõnda et oja wundamenti tuli ehitada fäifude all. Ka toetub katedraal ihe ofjaga wanale linnakraawile, feega pühendatud wajuwifele.

Kõigest selleft on näha, kumwõrd jonnakalt ja milliste fihidtega püstitas kuberner Schahowskoi katedraali Toompeale. Meed olid puhtpoliitilifed fiifid.

Kui katedraal wajas põhjalikku remonti juba kümne aasta päraif, milleks kulutati hüigla summa, fiis on enam kui selge, et kirikusse tuleb ka niid matia miljoneid, et ta ei muutuks waremefeks. Waewalt aga fumbab remondifks tarwififfe jummafif anda praegune kogudus wõi ka kõif õigenfufifed Eekis koftu. Järelikult peawad tarwififfud jummad tulema mujalt, wäljas- poolt. Sarnafed jummafif ei anta aga ilma kompensafioonideta.

Kunas jaab Toompea uue ilme?

Teedeminister palub walitfust kiitustada. Projektide wõifflufed septembris.

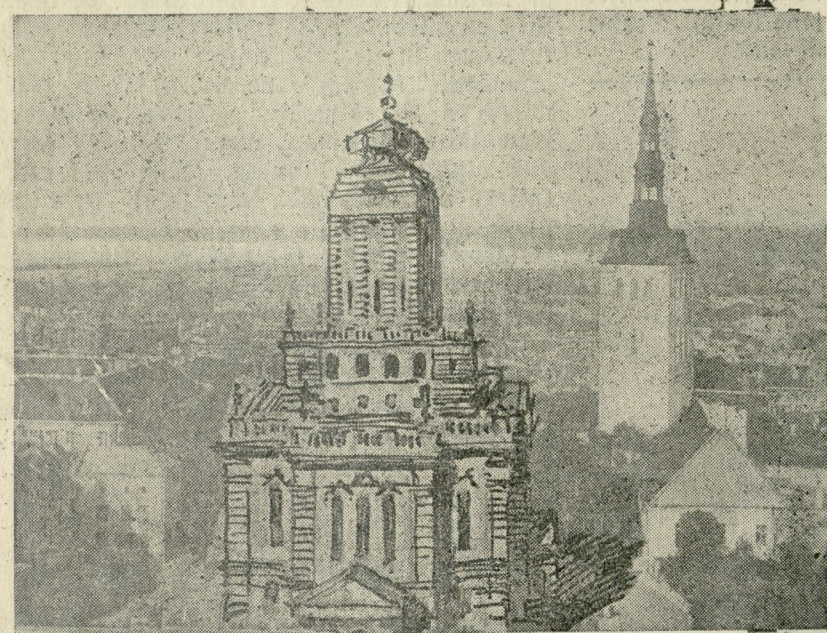
Lähemal wabariigi walitfufe koosolekul kawatfub teedeminister esineda ettepanekuga kiitendada Toompea planeerimiskawa lõplikku kokkufeadmifst, selle kinnitamifst ja teostamifsele afumifst.

Teatawasti on wastaw kawa, milles nähtud ette walitfufuhoone püstitamine, riigiwanaemase parema eluafeme ja efitusruumide foetamine ning Toompea ilmet rikkuwa katedraali lammutamine wõi ümberehitamine, juba mõne aja eest featud kokku teedeministeeriumis. Kuid walitfufe foowil wõetfi fee ümbertõõtamifsele, kuna seal puudufid andmed ükfikute afutuste ma-

hutamifseks tarwimifnewa ruumi pörandapinna kohta. Nende saamifseks pöördus teedeministeerium ministeeriumide ja afutuste poole, kuid pafjudelt ei ole mitmekuulife ootamifse järele faadud wastufstki. Muufas puuduwad need teated riigikantfefeilt, mis wäga ifeloomulik meie asjaajamifse wenifufe kohta.

Teedeministeerium kawatfub sel puhul, kui walitfufus asja tunnistab kiireks, juba jume jooksul wiia lõpule kõik eeltõõd Toompea planeerimifseks. Wastawa kawa kinnitamifse järele walitfufe poolt järgneks juba septembris wõifflufte wäljakuulutamifne parema projekti saamifseks.

Ühe Tallinna rängema „ilu“ kõrwaldamise ja wabadussõja mälestuskirikulewäärilise koha projekt.

Arhitekt K. Burman on tulnud huwitawale ja teostuswäärilisele mõttele: kõrwaldada juba kaugele paistew Tallinna ilusat üldwaadet rikkuw Wene kirik Toompealt, mis sinna omal ajal püstitati Wene ülewõimu rõhutamiseks ja asemele ehitada Wabadussõja mälestuskirik, mille asupaigaks on senni kawatsetud kõrwalist kohta (politseialale wõi Jakobsoni t. lähedusse). Oieti oleks see ainult ümberehitus, kusjuures alles jääks umbes 75% olewast Wene kirikust, kaoksid sibulakujulised kuplid ning ilustused ja asemele tuleks massiivne torn, kokkukõlas teiste Tallinna kiriku tornidega. — Nagu teada, lõhkusid hiljuti poolakad Warsawis Wene katedraali, mis neil pinnaks silmas täiesti maha. K. Burmani projekt aga lahendab asja üsna lihtsalt ja kätartult. — Ülemine pilt kujutab osaliselt Tallinna waadet praegusena, ühes Wene kirikuga, alumine — ühes uue Wabadussõja mälestuskirikuga. (Lähemalt waata läinud laupäewases «Aos», kus pikem kirjeldus rohkemate joonistuste ja waata läinud laupäewases «Aos», kus pikem kirjeldus rohkemate joonistuste ja

Tallinnast.

Tinn Toompea katedraali alust maad tagasi nõudmas.

Kirik seatakse linna iluplatse loata ehitatud.

Toompea freeta-digeusu kiriku aluse maa-ala kuuluwuse asjus selgitas linna ehitusosakond muuseas: Põgitud andmeil on freeta-digeusu kirik püstitatud 1894—1898 aastatel — sel ajal Toompea lossi eeslõuwal roheline platsile — luuaile. Ehitusosakonna arhitekti wis olewate 1844 ja 1846 aastatel walmistatud kaartidel on selle kiriku alusel platil ajunud Toompea turg. Hiljemalt on selle asemele forraldatud iluplats, nagu linna situatsiooni plaanist 1885. a. näha. Tähendatud iluplats, praegune katedraali alune maa, oli seega awalik plats ja kuuluts linnale. Järele waadates linnawalituse protokolle algabes 1892. aastast, ei leidu Toompea luuaile kiriku ehitamiseks loa andmise otsust, seega ilma loata ehitatud.

Alatoodut ilmaspidades, osustas linnawalitus Toompea digeusu kiriku aluse maa linna waldamisele tagasi nõudmise küsimus eadist lüüata jentis, kuni selgub kiriku praegusest kohast arhitekti küsimus, mis Riigikogus algatatud.

Toompea planeerimine päewakorral.

Wene kiriku asemele plats.

Toompea planeerimise küsimus on tõhkest päewakorrale wõetud. Teedeministeeriumisje kutsutakse 8. jaanuariks erinõupidamine kokku, millest osa wõtawad: arhitektide ühingu poolt 1 esindaja, teedeministeeriumilt 2 esindajat, Tallinna linnawalituse poolt 1 esind. ja riigikantsleilt 1 esindaja.

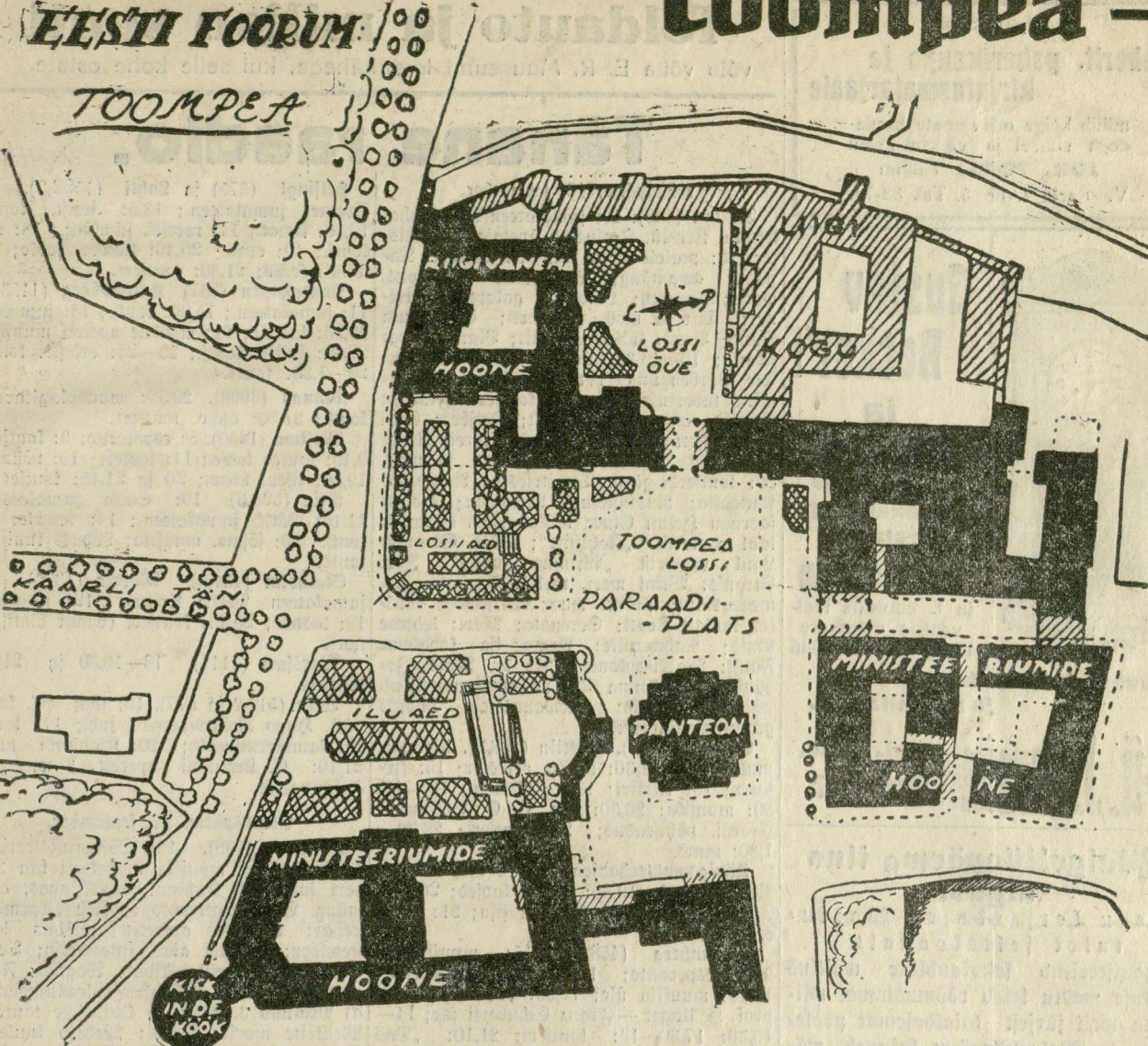
Selle nõupidamise üllesanne on kaaluda Toompea planeerimise wõhstuste kawa, ühtlasi kokku seada ka põhjendused plaanide walmistajatele.

Projekteerida on tarwis: waltstuse hoone, kus oleksid koondatud riigisutused ja uus riigiwaneema maja. Neid hooneid ümbritsewad muistised ja platsid, kusjuures praeguse Wene kiriku kohal on ette nähtud awar plats.

Wõhstlasi tahetakse tulewaks suweks katta ja parematele plaanidele määrataks hinnad.

Linnawalitus määras oma esindajaks napea abi R. Wirma.

TOOMPEA - Eesti foorum

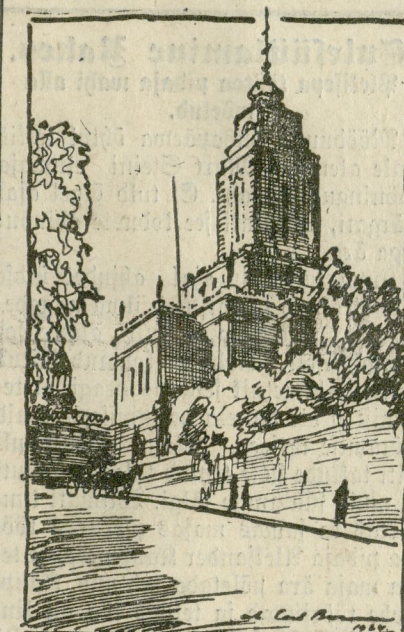

Toompea ajenduspaan, kui Toompea ümberforraldus oleks läbi wiidud.

Mis peab saama Toompea Wene digeusu katedraalilt, kas tuleb see ümber ehitada wõi Toompealt kõrwaldada — seda küsimust on mitmel torral waremalt käsitatud ka arhitektide ringkonnas. Arhitekt Karl Burman on mõni aasta warem selle kohta awalikult sõna wõtnud. Toompea küsimuse kohta awaldas ta nüüd meile järgmisi arwamisi:

„On juba wiist ammu kindel, et Wene kirik Toompeal aboluulihelt ei sobi Tallinna linnale ilme ja eriti Toompea profiiliga. 1895. a. peale sejab see juba seal, ehitatud mitte mingisugusest kunstispiratsoonist, waid weneistamise märgiks. Kirikul ei ole arhitektuurilist dieti kuigi suuri wäärtusi. See idamaalset kiriku ja kriistaw kogu on omal ajal Toompeale sattunud ainult weneistus-poliitika sümbolina. Pait oli hästi waltitud, sest kirik waltitseb Toompealt üle kogu linna.

1924. aastal, kui Pauluse kogudus algatas iheiseiwuse mälestuskiriku ehitamise mõtte ja kui mul tegemist tuli forraldamise kawaaga, süweneisin ka lähemalt Toompea Wene kiriku jaatusesse. Tegin seelord ettepaneku, et Pauluse kogudus uue kiriku ehitamise kawatstuse jaatats ja et wabaduskiriku jaoks ohiatats sündsaj paik, kui seelord oli wälja waltitud. Tähendasin seelord, et wabaduskirik peats aset leidma meie iheiseiwuse mälestamise wäärikel kohal, s. t. plats peats võimaldama monumentaalset

üks arhitekt K. Burman'i poolt Wene kiriku ümberhituseks walmistatud kawatstusest.

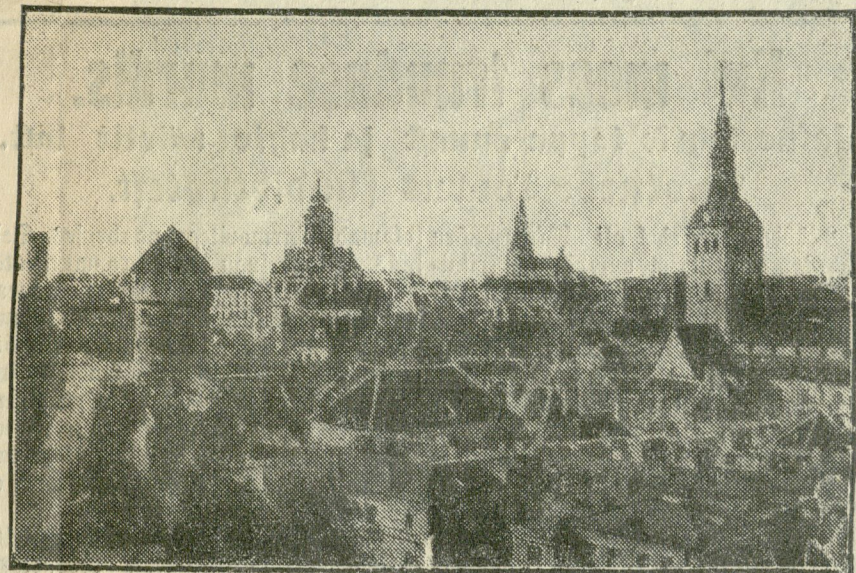
mõjulepääsmist. Wabaduse mälestusjambaks olgu meie iheiseiwuse panteon. Pait, kuhu ta ehitatakse, peats olema meie riigile kaittohas. Wäärikelst paigats wõits olla Eesti foorum — Toompea.

Pauluse koguduse kiriku ehitamine saab arwatawasti wiist teoks, kuid põhjõttel jään nüüdki weel oma endis-

te ettepanekute juurde. On nimelt wiist praktilihelt raste Toompea Wene kirikut täiesti maha lõhtuda, mispäraast ehl parem oleks temale ümberehituse teel teistjuguist kuu anda, mis ümbriwega harmoonilihemalt sobits. Kirikust wõits ilkagi jaada panteon, waatamata sellele, kas Tallinnas ehitatakse eriline iheiseiwuse mälestusjambaks wõi mitte. Ümberehitus on täiesti võimalik ja seda wõits teostada umbes 20—25 miljoni senbilise summaga. Kui Poolas juleti arhitektuurilihelt täiesti wäärtuslikku katedraali (prof. L. Benoit ehitus), kui weneistamise sümbolit maanti maha kistuda, siis peats meil wähenalt juleta ma Toompea katedraali ümber ehitada, pealegi kui kirik itta kirikult jääb. Katedraalikirikult tuleksid kõrwaldada sibulkuplitega tornid, Wene ornamendid ja küljehitused. Keelime kupelhorni asemele sünniks peale ehitada kõrgem torn stiiis, mis sobits linna ja Toompea ilmega. Katus selle torni ümber wõits kujuneda lamekaks platuormiks. Kirikut saats ümber ehitada ka seelpoolt. Ehitimised wõiwialused on päris taunid, nagu Pariisi panteonilgi. Kui ümberehitus peats teoks jaama, tuleks kahtlemata ümber forraldada kogu Toompea. Dien juba awremalt selletohaseid projetteerimise kawatstid walmistanud, mis oma ütliatstades ajajookul on muutunud.“

Särra Burman andis meile lahtelt tarwitada mõned oma kawatstidest, mis

Katedraalkiriku asemele — panteon. Arhitekt R. Burmani Toompea ümberehitamise kawa.

Tallinna profiil omandaks Wene kiriku ümberehituse läbi uue ilme.

juin ära toome. Toompea uus ajetus-plaan näeb kõigepealt ette lossiplatši laiendamist. Lossi eelset majaderihma tuleks niipalju kõrwale nihutada, et lossi front täiesti wabaks pääjeks. Plaani on punktiiriga näidatud majade praegune ajend.

Arhitekt Burman arwab, et praegune Riigiwaneema hoone ittagi ajutijeks Riigiwaneema ajutohaks jääb. Toompea lossi pahempoolsele tiiwale tuleks külge ehitada Riigiwaneema maja, nagu see plaanil on näidatud. Lossi õuest tuleksid kõi kõrwalehitused maha kistuda, wäljse müüri õuepoolsele külge wõits ilkagi jaada panteon, waatamata sellele, kas Tallinnas ehitatakse eriline iheiseiwuse mälestusjambaks wõi mitte. Ümberehitus on täiesti võimalik ja seda wõits teostada umbes 20—25 miljoni senbilise summaga. Kui Poolas juleti arhitektuurilihelt täiesti wäärtuslikku katedraali (prof. L. Benoit ehitus), kui weneistamise sümbolit maanti maha kistuda, siis peats meil wähenalt juleta ma Toompea katedraali ümber ehitada, pealegi kui kirik itta kirikult jääb. Katedraalikirikult tuleksid kõrwaldada sibulkuplitega tornid, Wene ornamendid ja küljehitused. Keelime kupelhorni asemele sünniks peale ehitada kõrgem torn stiiis, mis sobits linna ja Toompea ilmega. Katus selle torni ümber wõits kujuneda lamekaks platuormiks. Kirikut saats ümber ehitada ka seelpoolt. Ehitimised wõiwialused on päris taunid, nagu Pariisi panteonilgi. Kui ümberehitus peats teoks jaama, tuleks kahtlemata ümber forraldada kogu Toompea. Dien juba awremalt selletohaseid projetteerimise kawatstid walmistanud, mis oma ütliatstades ajajookul on muutunud.“

wõiwistiku. Sisjait lossi hoowi tuleks laiendada.

Lossi aia ümber kaoks müüri müür, uuesti planeeritud aeda wiiks nurgalt terrassilait.

Suurema muutuse õjalihets jaoks panteoni esine püritond, kuni fomenandit teeni. Praegune Kaarli kiriku maja Kaarli tee ääres tuleks siit ära wia. Komendandi teel algats iluaed ja ulatats kuni panteonini. Kestel oleks tujundatud terrassilait panteoni sibiis.

Edasi tuleksid Toompeale koondada ministeeriumide ja ametajutuste hooneb. Neel tuleksid ehitada jentiste wamad majade asemele paremat kätt lossiplatši ja pahemale poole kirik-in-de-kooki ja Toompea platši wäheihise raiooni, nagu see plaanil näidatud.

Toompea jääb nii nagu ta on.

Planeerimise kawatstus päewakorralt ära. — Waltstushoone jääb püstitamata.

Nagu usaldatawalt poolt kuuleme, on Toompea planeerimine, milline kawatstus teedeministeeriumis käesolewa aasta alul kerhis ülles, nüüd täielikult päewakorralt ära langenud. See tõttu jääb ka wälja kuulutamata Toompea planeerimisprojekteerimise wõhstus.

Kui teedeministeerium aasta alul oma kawatstuse esines Toompea planeerimise asjus, siis oli seal muu hulgas nähtud ette ka waltstushoone wäheimas maastatstis nelle ministeeriumidele, mis asjuid all-linnas. Selle kawa eesmärgiks oli koondada waltstusajutusi Toompeale, et sel teel ühelt poolt kodanikkude jalawaewa wäheandada ja teiselt poolt wabastada elukortereid waltstusajutuste alt.

Toompea planeerimisprojekteerimise wõhstuse wäljakuulutamise wiibis andmete kogumise tõttu waltstusajutuste pörandapinna kohta. Wiimastel suuremal nõupidamisel selles küsimuses, millest wõttis osa ka riigiwaneem, selgus, et Toompeale tahetakse püstitada hiigla-hooneid, mis mahutaks kõik waltstusajutused ja tsentraalsete waltstusaparateid.

Wahepeal tehtud eelkõõd selles asjas on aga kindlalt näidanud, et jarnase hoone ehitamine Toompeale õjutub täiisfa wõimatuks. Ehitaks ei sobiks see Toompea praeguse ilmeaga, ja teiseks ei kannaks Toompea põhi niijugust kolossi ülal. Sellest ajast peale on teedeministeeriumis jõutud weendamisjelle, et Toompea planeerimine õjutub mõltetuks ja kawatstetud wõhstused jääwad wälja kuulutamata. Toompea püsiõ selihena nagu ta on praegu.

Wähemaid küsimusi, nagu riigiwaneemale parema asukoha ja korralikumate ehitusrumide soetamise ast, annab emast lahendada ilma juurema ümberplaneerimiseta. Kuid ka siin ei ole reaahemaid kawatstusi wälja kujunenud.

Praegu lõõõtatakse teedeministeeriumis waid mõningate projekteerimise koostamise juures, mida wõiks tarwitada alusena waltstushoone ehitamisel mõnele wabale platsele all-linnas. Wõimalik, et ainult waltstushoone projekteerimise küsimus kuulutatatakse lähemas tulewikus wälja selle järele, kui waltstus küsimuse õstustanud lõõõlikult ja wastawa eriseaduse wõtnud wastu, riigikoguõgi lubades tarwitlikku kreditiit.

Pealinna ilu kohustab.

Kui asi on palam, siis parem juba korraga!

Kuna meie kõigi autori poolt ette toodud mõtteid ei poolda, aga et käsitatud küsimused praegu päewakorral, anname kirjutusele ruumi waieluse ainena.

Toimetus.

Praegu on Loompea katedraali lammutamise küsimus otustatamisel. Meist on hoogu wõtnud ka lätlased ja on tõstnud oma Riia katedraali koristamise küsimuse päewakorda.

Misjugu otjuse teeb meie riigikogu, seda ei mõi ette teada. Olgugi et olen kindel, et rahwastadikute keskel ei ole neid wäga palju, kes katedraali kui meie rahwusliku elu wastu sihitud ja stiilist ümbrusele jobimatu ehituse allesjätmise poolt oma südametš oleksid. Aga poliitika on sajast situatsioonist olenew jarnane wigur, mille pärast wahelgi tehakse asju ja otsuseid, millel sildame aratundmisega pole midagi ühist. Nagu meie mitmele wõbrale wõimukandjale wiisime oma kallist hinnatud wabadusristi, olgugi et neist risti-jaajast wõimukandjast mitmed isna kõrwal seisid Eesti wabaduspiilude aatest ja firest. Aga kui Abd-el-Krim natutene aega hiljem kirjlikku sõda sama wabaduse aate nimel pidas riffsid kofuks, siis ei tõtanud meie tema juure sugugi oma wabadusriistiga — poliitika ei lubanud, kuigi selleks paljudel jüda oli kips.

Nüüd mina näen põhjust jarnaseks tagasihoidlikkuseks palju wähem ja ma julgen loota, et mõningase kohaliku wenelase ja osa emigrantide laweerimast nurisemiseft ning usuliste tunnete wedrude peale katkese wajutamiseft hoolimata õige otjus tehakse, nagu seda wärib meie poolt küllalt näidatud ebašahowiniistlik, aga siiski iseteadlik rahwuslik mehemeel.

Minu armates ei tohiks meie wastu tõustagi mingijugust juttu sellest, nagu püütaks selle lammutamise akšiooniga kellegi usulisi tundeid haawata wõi nagu haawataks neid tööpoolest. Meie rahwas on äärmist jalliwust üles näidanud wenelaste wastu ja kultuuriline Wene feltskond mõistab wist wägagi, mis meil sildame peal, kui tõttame katedraali hiljaks jäänud lammutamist nüüd teostama. Meie kaswatame omariiklust ja meil on selle tsariwaege poliitika-templi kaotamiseks sama palju omariiklikke moraalseid kohustusi, nagu oli tsari wõimu ametastuste iluwidderimiseks. Kui seda osa wenelast ei taha wõi ei suuda mõista, siis pole midagi parata ja me peame iltagi oma töö ära tegema. Ja nende nurinast ei tule suurt häda ja ned lepiwad warsti, nagu on leppinud sellegagi, et meie sõrd oma kodus ise hakkasime oma elu elama, olgugi et see nendele alul ei meeldinud.

Mõneft poolt on arwamist awaldatud, et rahwa ülesannet ei pea nägema lõhkumises, waid ülesehitamises. On arwamist, et see wäide on nast kõige tugewam, mis meid katedraali lammutamise otjustamisel mõtlema peaks panema.

Etõitus, sest edu sünib koos lõhkumiseft ja ülesehitamiseft. Lõhkumine otutub edenemises ülesehitamise üheks awalduswormiks. Wariis planeerib praegu linna ajalohajuse nõuete järele, ehitab tulewiku jaoks. Et seda teha, lammutab ta

nute tänawate ja platfide saamiseks kõiit maha, r is teel ees. Üstuge, see lammutamine tähendab ülesehitamist. Kui Jeesus wõttis piitsa, et isa loda puhastada, siis tähendas tema lõhkumine ülesehitamist — mis sest, et wanamoelised nurisidid! Kui Luther katoliku kiriku dogmasid lõhkus, ka see oli ülesehitaw töö! Kui palju isegi inimwerd on woolanud, mida meie nimetame ohwriks, ilma milleta uus elu-aade ei saa rahwaste õnnistuseks teostuda! Nii on lugu ka selle katedraaliga — selle kadumine otob uut tublit kinnitust meie iseolemise usule! Ja meie rahwa noores ning nõrgas elus tähendab see ülesehitawat nähtust!

Kui katedraal ei oleks jumalakoda, waid midagi muud, mis tsari wõimu siin esindaks, siis ei oleks lammutamise wastu wist palju kellegi waielada. Sp. Tallmeister ei näe katedraali sugugi hea filmaga, aga kui kirikuõpetaja ei saawat tema hääletada hoone lammutamise poolt, kus aastakümneid on jutlustatud jumalajõna. Nii on tema seisukoht (waata „Wõlhi“ nr. 279). Templi ei julge lõhkuda, aga lõh u b päris mehe moodi ja mitu aastat seda, mis neis templites on jutlustatud! Kust see pietet siis nüüd korraga selle wana jutlustamise wastu? Kas on elu sellega õige palju kaotatud, et ajalugu küll ja küll jumalafodastid on pidanud kaotama? Egaš meie täna esimest jarnast wägitegu tee. Usulised tunded on õrnad küll, aga usun, et nad tänapäew on nii nõrgad, et ühe katedraali wajaaline lammutamine ei too mingitki tähelepanuwäärivat ärewust hullade juures.

Katedraali lammutamisega wabaneffime sihtlikult piistitatud Wene wõimu jäänuseft ja altakšime kohendada ka linna ilu puht stiili seisukoht. Mõtelgem, millise disjonantsina seisab see tempel keset Loompead! Just nagu kõrwalkiil kõigele sellele, mis tema ümber seisab! Meie räägime küll juba sellest, kui maitsetult küllwatake afunikkude poolt ma üle wälkete lastehitustega, mis filmale rõõmu ei walmista ning meie looduse iseloomuga orgaaniliselt seotud ei ole ja armetute wäljahäpetena tunduwad. Mis peame enestest siis mõtlema, kui oma walituse jüdametš otse hirmus suure stiilist wäljahäppe seisto laseme domineeriwana! See katedraal ju otse nagu matab enese alla kõiit selle stiili, selle palge, mis Loompea ajalookt pärinud, ja puhtalt pärinud! Ma tean, et meie suur hull ei tunne suuremat walu stiilide wastu patustamisest, aga kui wähemus hullade filmi awab, õpivad ka wiimased stiilipuhuse rahuliku ilu rõõmuftd maitstma.

Tallinnast kui wanast ilusast stiilseft linnast on palju kõnelnud. Ta on külbillemast omastuguseid fogu Euroopas. Seda on wõõrad ja meie ise hinnanud. Meie ülesanne on seda stiili ilu hoida ja linna otstarbekohajuse seisukohalt korraldades walmata, et see ilu ebatõlaga ei rikutaks.

Ja siin on meil suur töö ees. Praegu ja juba kaua murrame pead, kuidas Wabadusplatfist jaada tdesti platfi, mis praegu puudub. See meie linna silda on praegu üht lõp-

mata filmirikkuw ja tustatoom äbarit. Sinn la-
seš ühtesoodu walmistada Wabadusplatfi ümber-
korraldamise lawasid, aga ega platfi enne iltka ei
saa, kui tuleb platfist sinna tõõmatu kaup kõr-
waldada.

Wabadusplatfil on ilusad piirid, kui arweta-
tame joonega: Feiškneri kohwiku kõrge maja,
konserwatooriumi tulewane hoone, Saenupanga
maja, kommertsghimnaasium ja Suure ning Wäl-
kese Koošitrantsi tänawa wähe. Kui sealt keskest
waimuwaesed, wiletsakesed ehitused — Jaani kiriku
ja tema „abikiriku“ — ära wiime, puud maha wõta-
me, platfi sillutame ning asfaldiga üle walame,
korraliku walgustuse seame, uusi keni hooneid
piistitame wälkete ajemele (näiteks S. Koošitr.
tän. nurgal afuwa silgupoef ajemele jne.), siis
saame ju päris uhe „place de la Concorde“! Meil
oleks siis päris rõõm linna keskel wiibides ja mitte
nii nagu nüüd, kus peame nägema mingijugust
maitsetut sgrimigri segamini ühe inetuma kiriku-
hoonega, misjuguftd meil wähe maalgi leida.

Ei saa teistit uskuda: Lõrd teostub see, mil-
lest siin kõnelen. Wuidugi nüüd mitte, sest egaš
stis luterlasedki teistit saa, kui hakkasid köhe kõne-
lema usutunnete haawamisest. Jaani kirik on ko-
guduse warandus. Küik ei saagi siin midagi nii
fergesti teha. Aga mõtelgem, kui Jaani kogudus
wõtaks praegu ilusa kultuurilise suuna ja oma ki-
riku lammutamisega kingiks wabariigile Wabadu-
seplatfi! Kas see ei oleks rohkem wäärt kõikide
filmis, kes teawad, et tulewiku pärast tuleb palju
delegi minewiku wäärtustele kriips peale tõõmata.

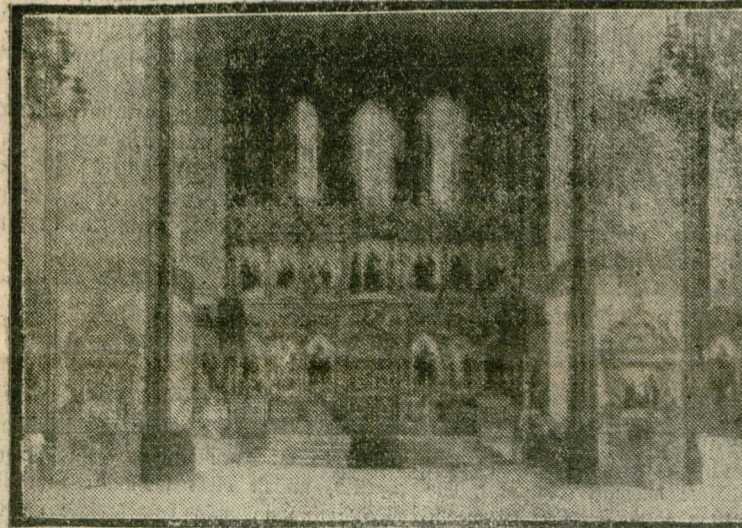
Kui mõtet on awaldatud, et wälismaad ei
mõistaks meid, kui nüüd (kus enam pole rewo-
lutšiooni) hakkame katedraali lammutama, siis
nad mõistaksid meid küll, kui meie ühega koos ka
teise lammutaksime. Loodagu siis Tallinna kõige pa-
remad pead Euroopast, ja nemad näeksid, et meie
oma lõhkumisega teeme mõõdapääsematut üles-
ehitawat tööd Tallinna elu otstarbekohajuse nimel
— ja ilu nimel, mille pärast need wõõrad meie
Tallinnat nii wäga armastawad. Kunas teostub
see kultuurilisus!

Rasmus Kangro-Pool.

Loompea katedraal.

Kirik, mille elupäewad loetud.

Piltidel: all — kiriku altar; kõrwal — kiriku üldwaade.

Loompea katedraalikiriku ehitamise lawatsus algatati 1888. a. samal aastal algasid ka eeltööd. Aleksander 3. käsukirjaga mo-
wistati 10. aug. 1888. a. kiriku ehitamise ja annetuste kogumise komitee. Kõha walitu ümber tekkisid suured waielused. Eijemi-
nister Plehwe ja kuberner Schahowstot olidalguseft peale selle poolt, et kirik tuleks ehitada Loompeale. Plehwe tuli isiklikult Tal-
linna, ja walis lõpulikult Loompea. Selle walitu surwel pidi ka komitee 17. apr. 1893. a. koha suhtes wõtma wastu 16 häälega 4
wastuiseismisel samafuguse otjuse.

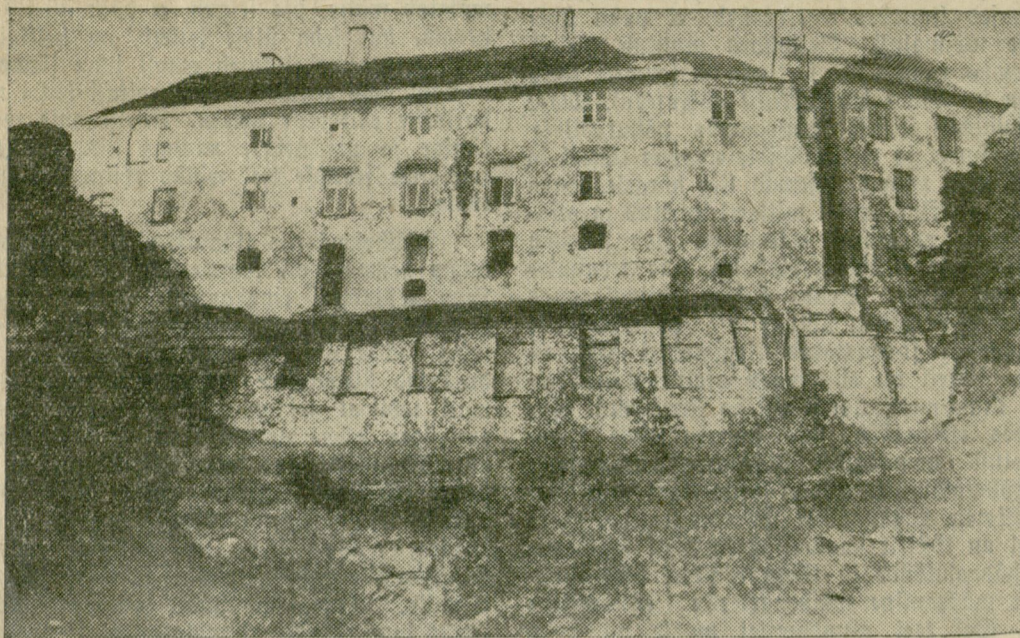
Wähe tuntud artitekti poolt walmistatud plaani järele asus ehitama Peterburi esimese gilde kaupmees Gordejew, kes 292.000
kuldrublagaga pidi tööd lõpule wiima 1. okt. 1896. a. Kuid ehitustööd wenijid 1897. aastase ja läjfid maksma 391.000 kuldrbl.
Schahowstot ise ei saanud näha oma lemmikawatsuse teonemist. Ta juri 12. okt. 1894. a., ühefta päewa enne teda lahtus
Aleksander 3.

Schahowstot põrm on maetud Pihittja kloostri. Seal elab weel praegu Schahowstot lest, kes on nüüd kõrges wanaduses
— üle 90 aasta. Ta on Eesti kodakondsuses.

On weel hõmitam meele tuletada, et Schahowstot päewil tekkisid Narwas esimesed tõsised töölisrahutused, mis on jäänud
Wene töölistõõttumise ajalukku. Schahowstot arwas täärivat meeleolu rahustada wõimwat kiriku abil ja kirjutas Kreenholmni di-
rektorile Andreele ette ehitada wabriku parki kirik. Küll täideti. Kirik on weel praegugi Kreenholmni pargis.

Üks tund Toompea piinakeldrites.

Seal, kus asusid Tallinna esimene kohtuhoone ja karistuskoopad. — Muinaswanglast ehitatakse weinitehas.

Tummalt ja pidulikult lasuvad Toompea serwal wanapõlised kivihooned. Need on seal kõrgel seisnud aastasadad ja terwitanud oma koltunud müüridega iga Tallinna tulijat.

Toompea jäi rahwale mõõra mõimu päewil alati külmaks ja wähe-ütlewaks. Kalkumäele, kus eeslaste muinasangelane Kalew walis endale puhkepaiga, ehitasid mõõrad oma lossid, kohtud ja karistuskoopad, kuhu kadusid igawesti nii paljudki rahwajoad.

Rahwa juus liigub praegu veel palju mitmejugu seid legende Toompea kohta. Need legendid on kõik sünged ja kurwad. Räägitakse salateedest ja -urgastest, mis Toompea ja ta põliste tornide all. Siin surmatud ja piinatud wanal ajal inimesi.

Uuemal ajal astuvad muinasjuttude asemele juba ajaloolised tõstasjad. Wene walitsuse ajal kustus nii mõnegi mehe eluküünal Toompea all-maa soobastes.

Need isikud, kes istusid tsaari ajal poliitiliste süüdlastena Toompea wanglas, liiguvad praegu meie keskelt.

Wabariigi saabudes on kerkinud külm saladuskate Toompealt. Võrri hoomis asub nüüd meie riigi tähtsamaid asutusi — riigikogu, ja iga kodanik võib julgelt liituda Toompea kitsastel uulitajatel.

Mis seal maa all ehitatakse?

Kohtu uulits lõpeb nende wanade majadega, mis kerkinud Laia uulitsa otsa kohal Toompea weerul. Maja hoomist on kuulda koppimist. Kan-gid kõlkhatawad wastu kiwe, tõuseb kolm. Uwan hoomiwärawa ja näen hulga mehi tööl kiviuhunnite ja mullamägede wahel. Sügawatest majalustest keldritest kõlawad aga tumedalt masara löögid. Müüriisepad kannawad ehitusmaterjali. Hoomis hull suuri waate.

Mis siin oieti ehitatakse? Kas on maa alt wälja kaewatud wanade Toompea walitsejate wiinawaadid ja otsitakse läbi wiimaseid urfaid majas, mille müürid rajati juba aastal 1247?

See on Tallinna wanemaid maju

seletab keegi lähedal asuw elanik. Jah, sama kahe-kordne hoone, mis asub paremal. Maja püstitati siis, kui taanlased asutasid siia linna. Maja paigutati kohus ja linna komandantuur. Maja alla ehitati piinakambriid. Komandandiks olnud Tiefenhusen, teda nimetati pärast krahw Tiefenhau-seniks. Tema pärijatele kuulubki praegu maja.

Mjalooline kohtumaja Toompeal Laia tänawa otsast maadatuna. Teisel pildil üks süngetest keldritest, kus käib praegu ümberehitus.

Maja on niimõrt wana, et aastat 3 tagasi osa lagesid kuffus sisse. Majas asus seekord Kristlik Naiste Ühing, kes pidas koosolekut. Põhut aega pärast koosolekut langeski lagi sisse.

Meie lastume keldritesse.

Toompea majade keldrid on kõik tumedad, see siin osutub aga eriti õudseks. Tööliised ehitamad parajasti uut sissekäiku. Wafemal paistab siinaw keldriruum. wesi läigib kiviisel põrandal. Keldrist wib kitsas wahelkõik teise ruumi, kus walitseb pilkane pimedus. Kopitanud leht imbub wastu, kuski tilgub wett. Paremal üks sulatud uks, mille taga haigutab sama pime kelder.

„Tagapool on walgemaid ruume,“ ütleb müüriisep. „Minge aga waadake, see on wõlwitud nagu Saani kirik.“

Tagapool leidubki walgemaid keldriruume, sest kõrgel on pihikejed trellitatud afnad, mille kaudu päikese walgus tungib sisse ja näitab neid põliseid forkaid, kus furd kannatajad inimesed ja sõdurite rasked sammud mürtsusid kitsastel kivitreppeidel.

Keldritest polnud pääsu,

sest neil on põrandaks loomulik kalju ja wälisseinad määratu paksud. Lagi on wõlwitud ja aken niimõrt kõrgel, et wang kuidagi sinna ligi ei pääsenud. Ja kui olekski wahjalume pääsenud läbi afna, tal poleks mujale minna olnud, kui hüpata Toompea weerult alla kividelle, kus ootamas kindel surm.

Keldrite ees on ukse ja wanu riwuluffe, mis wõiksid ehteks olla muuseumile. Turistid on siin sageli peatanud ja jälgitud huwiga Tallinna esimest kohtumaja, mille järele sai nime sinna suubuw uulitski.

Sõdurid riwistati kividel.

Maja hoomis võib näha tasaseks tehtud raudkiwe, mis priigitusse paigutatud ridamisi. Neile kividelle riwistatud sõdureid, kes harilikult asusid arwata-masti wabamal asuwas hoomimajas ja teostasid kohtumajas walwet.

Enurim weinitehas ehitusel.

Ra ülalmainitud hoomimajas areneb ümberehi-tuse töö. Siia ehitab üks kohalik ärimees suurima tehase Cestis kodumaa weinide walmistamiseks. Siin kõrwalhoones hakatakse marju pressima weini. Wäljapressitud wein juhatakse tinastorustiku kaudu hoomi maapinna alt eelpoolkirjeldatud maja keldritesse. Üks keldriruum ongi juba ümber ehi-

tatud. Lagi ja seinad walged ja raudtalad ülal. Siia tulewad weinitõrred.

Ehitused jõuawad lõpule umbes kolme kuu kes-tes. Uus tehase tahab walmistada 10.000 pange weini aastas.

Wana kohtuhoone ja karistuskooba saab nii footu wastupidise ülesande: walmistada ainet, mis rõõmustab südant ja pühib mõrudad muinasmä-lestused.

Surmuisid pole leitud.

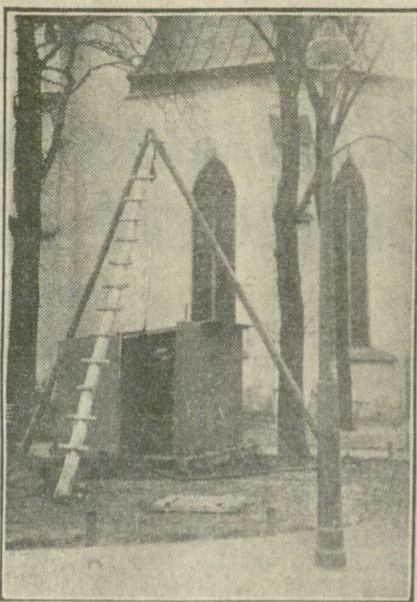
Kui Tallinnas liigutatakse mingit wana hoo-net või keldreid, siis harilikult leiwad kuuldufed suurest inimluude-leiust. Neid leitakse ka tõesti sageli. Ra ülalmainitud ehitustöödega ühenduses räägiti, et olewat wälja kaewatud mitu koormat furnuluid. Bisafi weel, et need on kõik piinakel-driteks surmuisid ohwrite luud.

Koha peal eitasid aga tööliised furnuluude lei-du. Seni hõle leitud midagi jellefarnast. Wõimalik, et kuski leidub salaforkaid kuhu surunud maeti, aga Toompea oma kõledalt kõmijewa paepinnaga ei anna oma saladusi nii kergesti wälja.

Tunnel Toompea alla

Uus ühendustee Toompea ja all-linna vahel. — Maa-alune tee arendatakse ühtlasi pommivarjendiks. — Liftiga Toomkiriku eest alla tunnelisse.

Ehitus lõpukujul läheks maksma 100.000 krooni. 8. v. ko. Rahval.

SCHNELLI TIIGI JUUREST läheks kaevatud tunnel maa alla, juues uue ühendustee Balti jaama eest Lühikejala juure.

TOOMKIRIKU EES käib praegu puurimine. Uuritakse maakihete, mida läbitaks kirikuplatsilt alla tunnelisse viiv lift.

LÜHIKEJALA algkoha juure tuleks välja Balti jaama eest Toompea jalalt algav maa-alune ühendustee. Jalavaev jääb vähemaks.

Wabariigi valitsuse otsusega 6. mail on tunnustatud vajalikuks Tallinnas Toompea mäe läbistava tunneli ehitamine, milline on kasutatav ja arendatav nii ühendusteed kui ka pommivarjendiks. Tunneli-ühendustee ehituse teostamine pannakse teedeministeeriumi ehitusosakonna peale ja selle eelotsuseks on lubatud kasutada rahvamajanduse elustamise fondist wabariigi valitsuse otsusega majandusministri käsutusse määratud krediidist 10.000 krooni.

Teedeministeerium, selgitades üldiselt warjendite majadust ning ehitamise võimalusi Tallinnas ja kaaludes ühtlasi ka Toompeal asetsenud valitsusajutuste sejuksorda õhuõhu sejuksohalt, leidis, et wiimast küsimust lahendab otstarbekohasemalt

kefflinna äritsentrumi ja Balti jaama ja selle rahwarikka tagamaa otse ühendamine tunneli-ühendusteedega läbi Toompea mäe.

Arvestades Tallinna tänawate võrguga ja tulewitu-lawatustega Balti jaama ümberkorraldamisel, peetakse joiwaimaks Balti jaama eesist wäljatut ja Lühikejale jala algkohta ühendada tunneli-ühendusteid.

Ühendades eeltähendatud tunneli-ühendusteed wastawate treppide ja tarbetorral ka lifti abil Toomkiriku eesist wäljatuga,

jaame muuta Toompea ja all-linna ühendust mugavamaks ja paremaks. Lühikes ühendust treppide ja liftide abil ministeeriumide tekkajutuste wõinende all-ajutuste ja tunneli-ühendusteid wahel, jaawutame wõimajaid pommivarjendeid ajutuste jaoks, mida wõib wajaduse korral wälja arendada

suureks warjendite süsteemiks. Tunneli-ühendusteed latwa maakihel paksus on umbes 20 meetrit, milline on küllaldane nii mäepealsete ehituste kandmiseks kui ka laigus ajurwate inimeste kaitseks.

Ka rahvuslik ehituskomitee on tunnustanud eeltähendatud tunneli-ühendustee ehitamise otstarbekohaselt ja tarwilikuks, pooldades selle kiiret lahendamist.

Tunneli-ühendustee täpema asendi,

kuju, ehituswiisi ja edastarendamise wõimaluste määramiseks on tarwis teostada eelotsid, nagu: Toompea mäe maakihete uurimise puurimise abil, Toompea mäe nõlwakute lahitaewamist ühes waja-likke kindlustustöödega, abitööd ja wadusid, projekti ja eelarwe loostamist jms., mille üldkulu wõib tõusta umbes 10.000 kroonile.

Eeltähendatud kohale jalakäijatele kohaldatud tunneli-ühendustee toorehitus lihtsaimal kujul maksab umbes 100 krooni jookswa ter (4 meetri laiuse juures) ja sellele tõuseb ühendustee kulu umbes 30.000 krooni) tõltuwalt ühendustee pikkusest ja wäljaehitamise wiisist.

Wajalike ühenduskäitute, treppide, wäljapääsude, drenaaži, wesiwarustuse, elektriwalgustuse, klojettide, kanalisatsiooni j. m. wäljaehitamisel

tõuseb üldehituskulu umbes 100.000 kroonile, olenevalt waltawast ehituswiisist ja detailidest.

Üldehituskulu summa selgub täpsemalt lõplike projektide walmimisel.

Otseühendus Toompea alt

Tunnel-pommivarjend läheb maksma 100.000 krooni

Wabariigi Valitsuse otsusega 6. mail f. a. tunnustatakse vajalikuks Tallinnas Toompea mäe läbistava tunneli ehitamine, milline on kasutatav ja arendatav nii ühendusteedeks, kui ka pommivarjendiks ning pannakse selle teostamine teedeministeeriumi ehitusosakonna peale.

Eeltähendatud tunneli-ühendustee ehitamise eelotsuseks lubatakse kasutada rahvamajanduse elustamise fondist Wabariigi Valitsuse otsusega 7. märtsil 1940. a. majandusministri käsutusse määratud krediidist 10.000 fr.

Teedeministeerium, selgitades tunneli-ühendustee ehitamise vajadust ning ehitamise võimalusi Tallinnas ja kaaludes ühtlasi ka Toompeal asetsenud valitsusajutuste sejuksorda õhuõhu sejuksohalt, leidis, et wiimast küsimust lahendab otstarbekohasemalt kefflinna ja Balti jaama ühendamine tunneli-ühendusteedega läbi Toompea mäe.

Ühendades eeltähendatud tunneli-ühendusteed wastawate treppide ja tarbetorral ka lifti abil Toomkiriku eesist wäljatuga, jaame muuta Toompea ja all-linna ühendust mugavamaks ja paremaks.

Lühikes ühendust treppide ja liftide abil ministeeriumide tekkajutuste wõinende all-

ehitiste ja tunneli-ühendusteid wahel, jaawutame wõimajaid pommivarjendeid ajutiste jaoks, mida wõib wajaduse korral wälja arendada suureks warjendite süsteemiks.

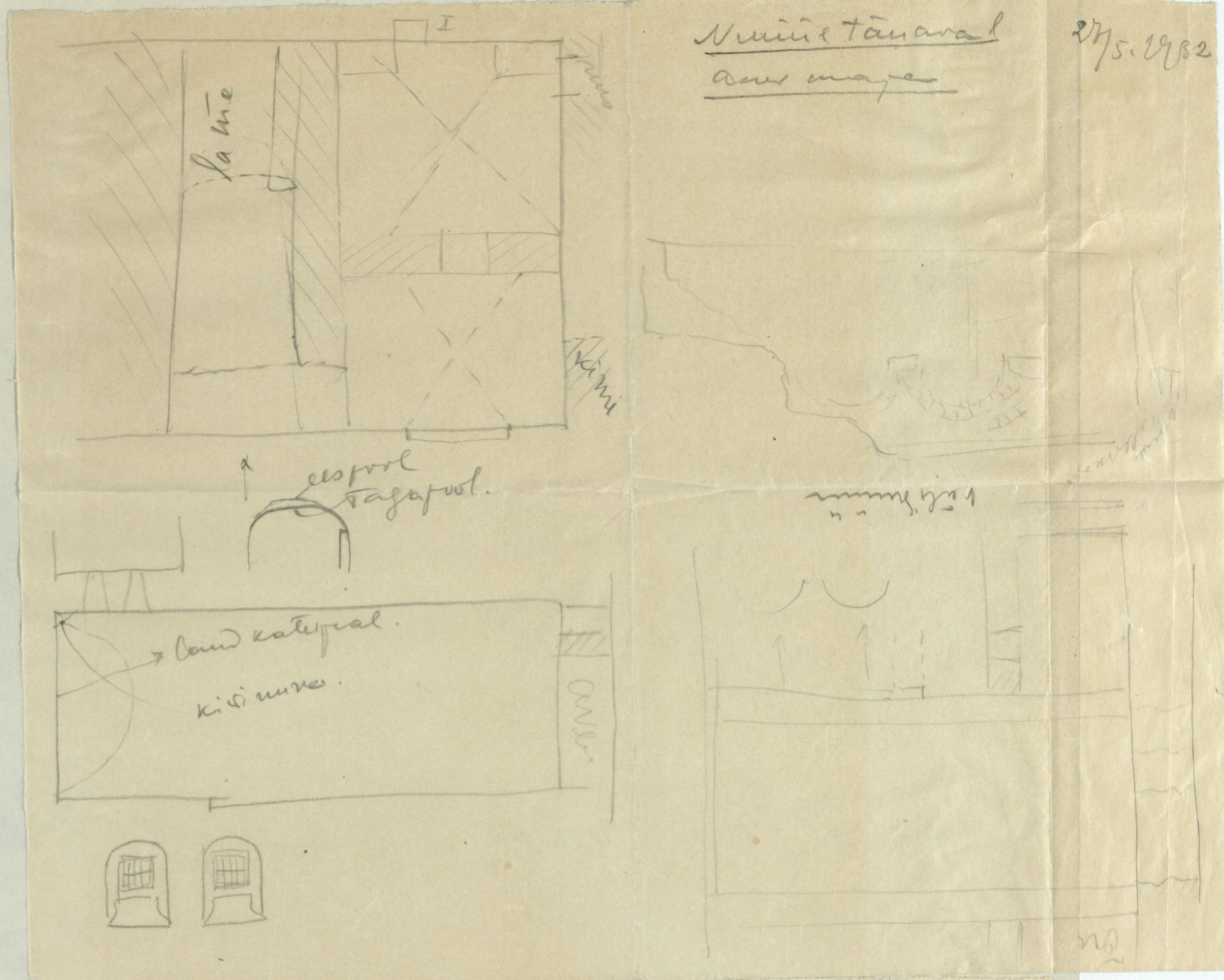
Rahvuslik Ehituskomitee, otsusega 16. apr. 1940. a., tunnustas eeltähendatud tunneli-ühendustee ehitamise otstarbekohaselt ja tarwilikuks, pooldades selle kiiret lahendamist.

Tunneli-ühendustee täpema asendi, kuju, ehituswiisi ja edastarendamise wõimaluste määramiseks on tarwis teostada eelotsid, nagu: Toompea mäe maakihete uurimise puurimise abil; Toompea mäe nõlwakute lahitaewamist ühes waja-likke kindlustustöödega; abitööd ja wadusid; projekti ja eelarwe loostamist jms., mille üldkulu wõib tõusta umbes 10.000 fr. peale.

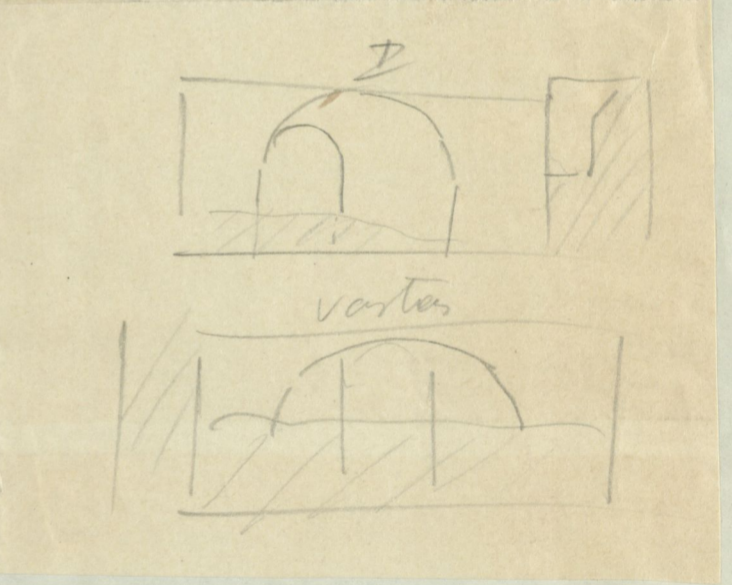
Wajalike ühenduskäitute, treppide, wäljapääsude, drenaaži, wesiwarustuse, elektriwalgustuse, klojettide, kanalisatsiooni jms. wäljaehitamine tõstab üldehituskulu umbes 100.000 fr. olenevalt waltawast ehituswiisist ja detailidest.

Üldehituskulu summa selgub täpsemalt lõplike projektide walmimisel.

Kr 8 34

Päev 29. 8. 37
 Põhikõrgele sta
 künghõrde paucuu-
 mel toompeal asu
 kolme koonet -
 viis saak im kochit
 P.K.K. geotõmmel paucuu-
 kunnit vastu

57

56

54

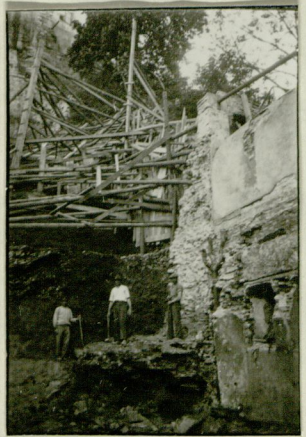
58

59

63

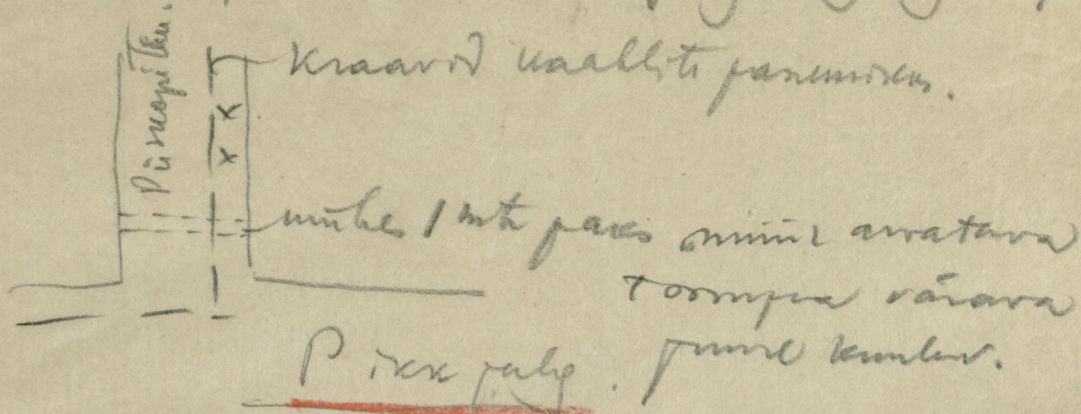
*Immerhof Hotel
am 18. Erdbeben*

Immerhof

188.

57

Toompael E. Edenbergi jatu järgi 13/6 85.

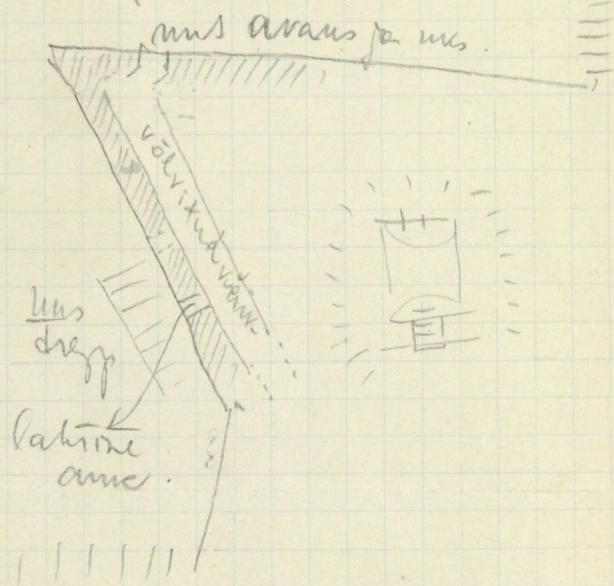

xx olla nähtu olud mille järele võeti
 mis tõenäoliselt kasutatavad siid sõllu-
 trükitudna - mitte mis osused kui praegused
 arvina liid enam lopeug need, mis võily
 siie kulunud, teine kriteerium
 Lühemas kraavil olla olud
 mille paku met,

18/VI 30

"Türgi Järv" Allmaakide avatud.

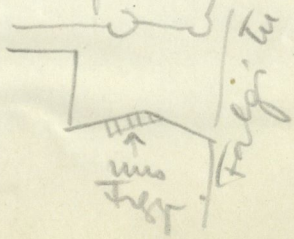
61

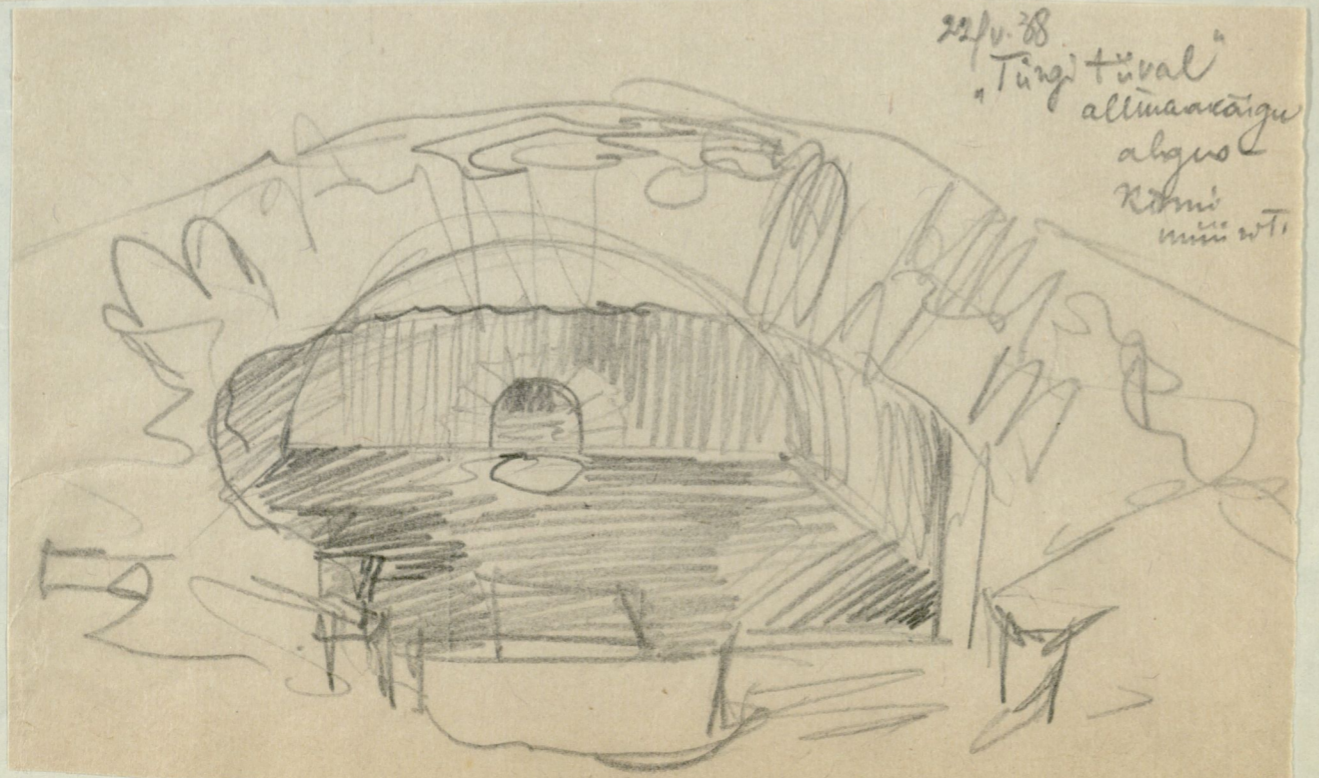
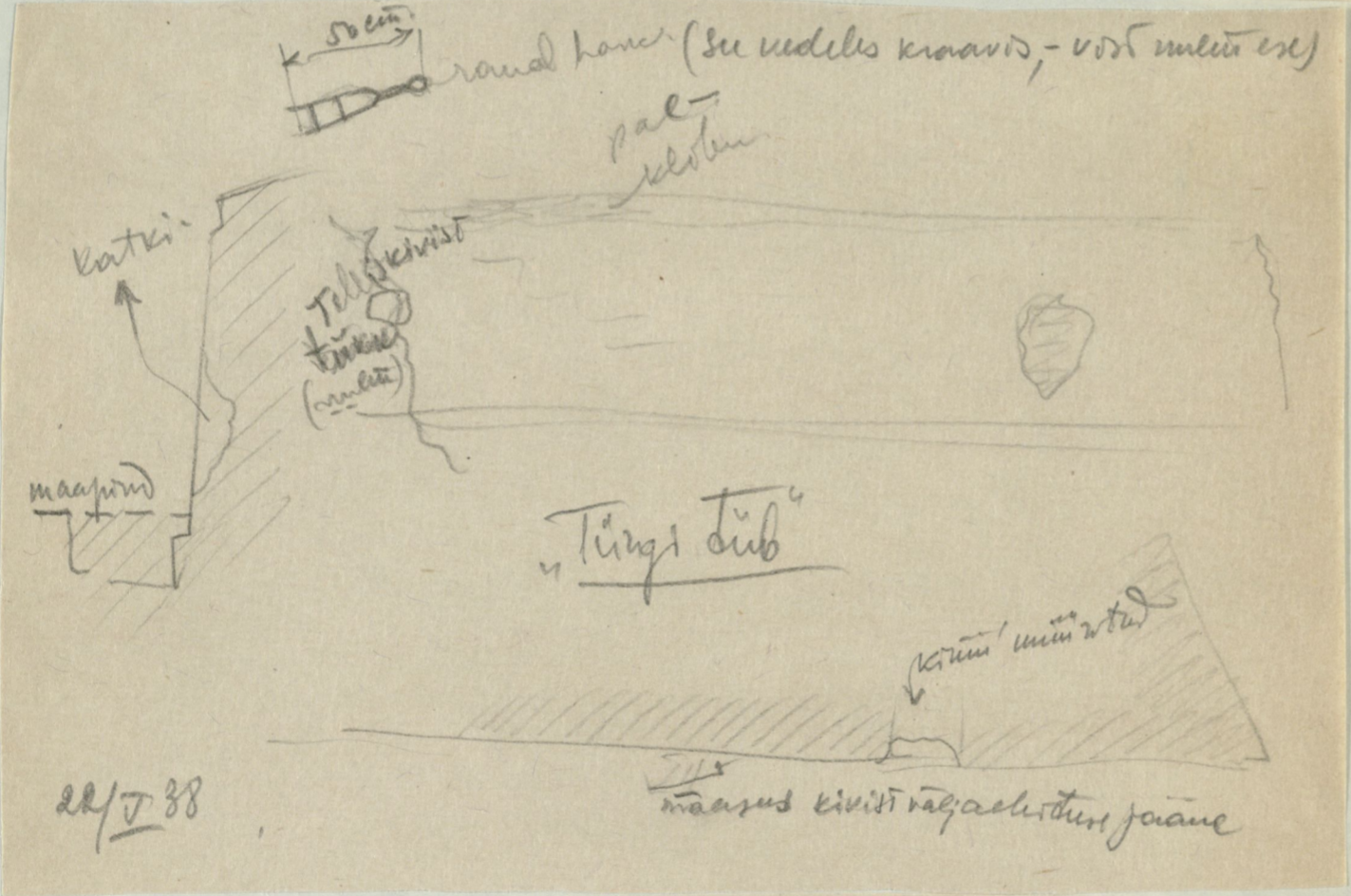
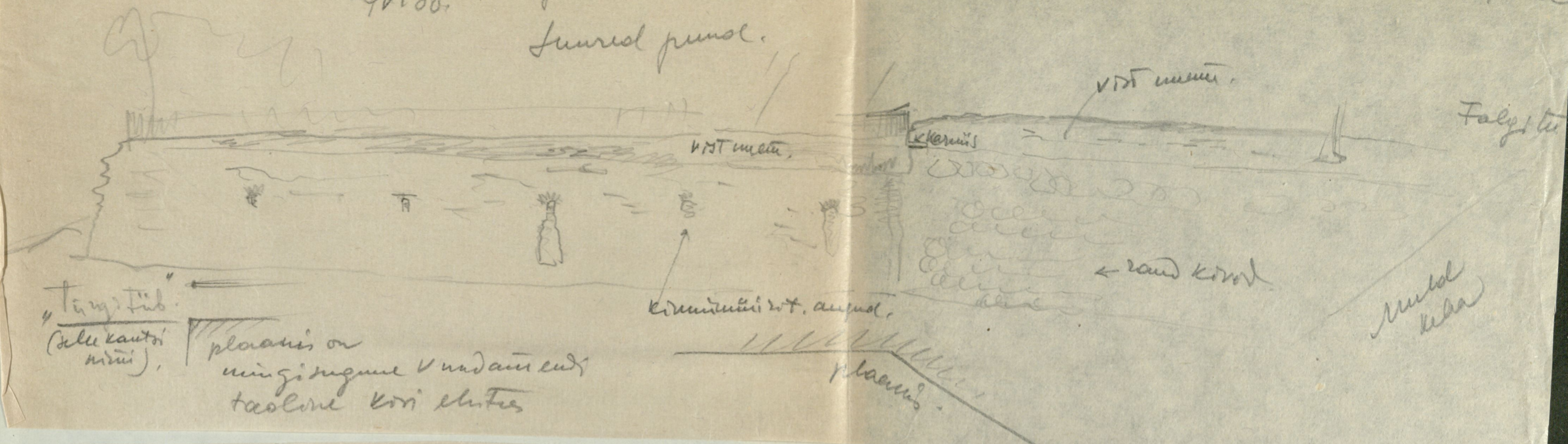
62

30/VI 30 Eld. väevis
 et arhit. Johnsoni
 kava kohalt teosta-
 tuse ümberelitus
 "Türgi Järv"
 elitakse uus Türgi niini
 vana veinulusest kõne make.
 tege tehakse väge müllide
 vaha paki;

22.V.38. Praegu on minni esõ kaevatud lallit, kavatavil maandil minni esõ elustama
Suured pinnad.

22.V.38
"Tingitüü" allmaasõigu algus
Kõnnitüü minni vti.

63

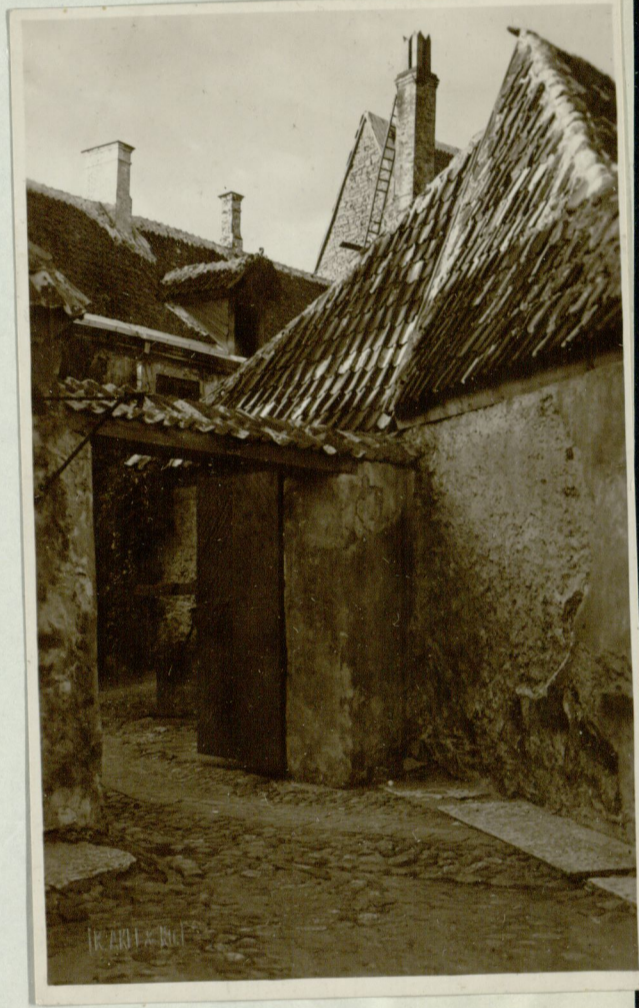
64

Kv. 8. 39

65

67

66

Tæm-kouls 23 5us 1940.

68

34
19.

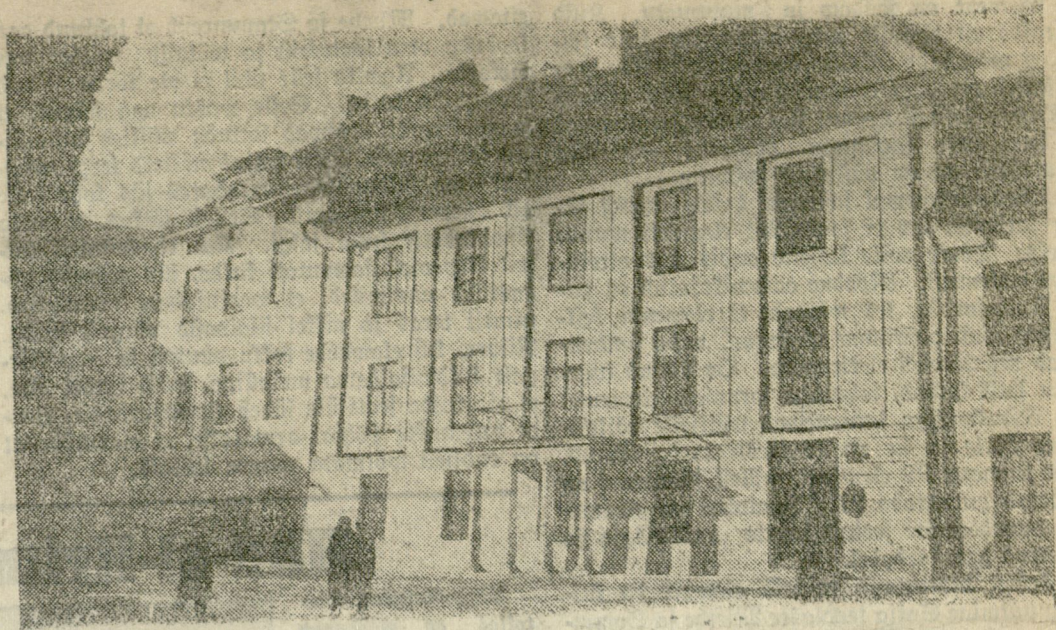
6)

11.8.1936
 Väana koolas tradis rääki -
 Da se püürkopi lön olund
 Von Albrichi maaga kohal
 mitte seal kus praegu
 Kunststroomu aub. —

Püürkopi
 Püürkopi lön ja Tõnn-
 koolas anna kooli lön
 kooli ja kooli kooli
 ja kooli kooli kooli
 kooli kooli kooli kooli
 kooli kooli kooli kooli
 kooli kooli kooli kooli

Wanaaja mälestused.

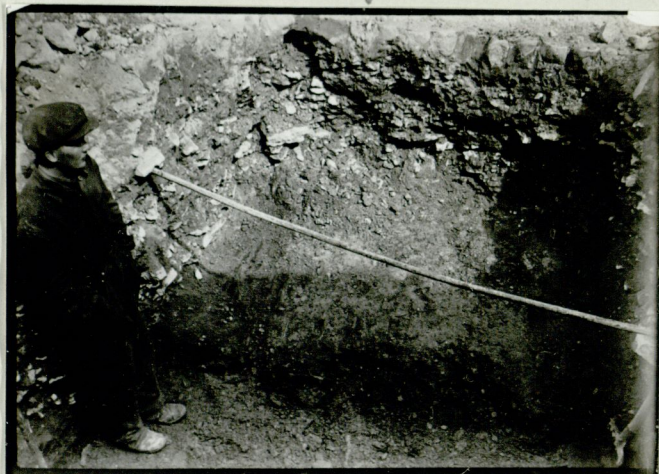
„Esmaspäeva“ foto.

Palju mälestusi, meelt-
ülendavaid ja kurbi, muist-
setest Eesti langelastest ja
rahwa wihatud rõhujast
on seotud Tallinna kõrge
kantsiga — Toompeaga.
Kaugele minewilku küüni-
wad luuletised legendid. Ka
hiljemad walitsejad on jät-
nud Toompeale hurnitawaid

mälestusmärke. Meie pil-
did näitawad üht hiljemaa-
oja mälestust, maja Toom-
peal, kus 1711. a. detsembe-
ris elas Wene keiser Pee-
ter Suur. Maja asub Posti
platsil nr. 4 ja on praegit
eekolise H. Mustalo oman-
dus. Trepikotta on üles
seotud marmorplaat wä-
tawa saltsaesse pealkirjaga.

70

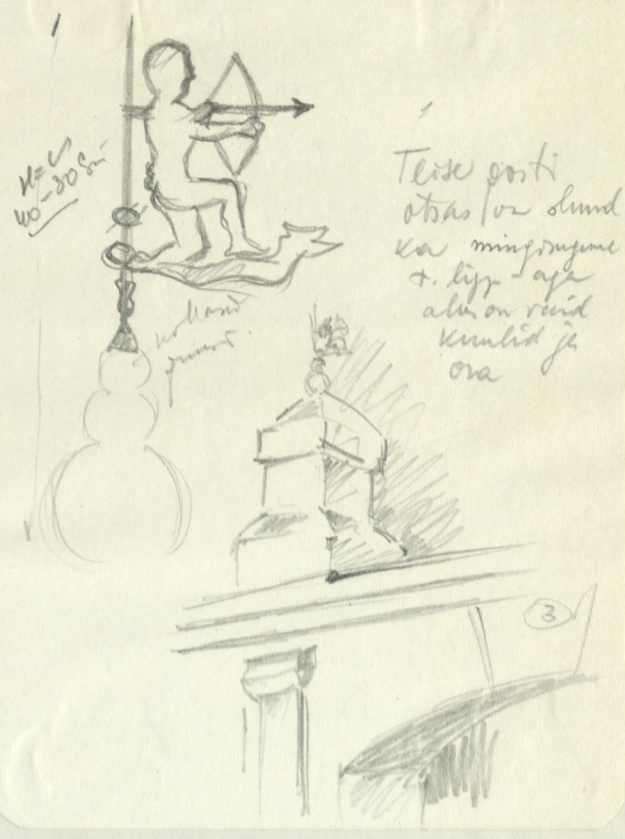
Selle maja kohta 20/4/38
käsitlused
H. inim ja on see juttu et
alla see kallas wal.
kambaal on see õis ja
maja on itena kinnis koja
Toompea kotte kus kõne
wastandol tahet asse ja se-
konnide ana ota, mille
alla kawatons loomine
ja ja ka rida Toom-
wõn keeles oses kus kawat
H. Kooli T poolne oraan

71

Toompeal olid vanasti ordu aeg
karta kraav Ruhu tän. kohal. ülese
kõne wõn oli Praapala kohal.
f.R. Klemmas.
H. 6. 38

27. VI. 34 Toom Riihtli 3 Nõrassa post
otras

tuolemin kerys (B.) *ma aditay*
lyr.

bc 11 45
1

*Die frühere Sintern-
Pforte Revals.*

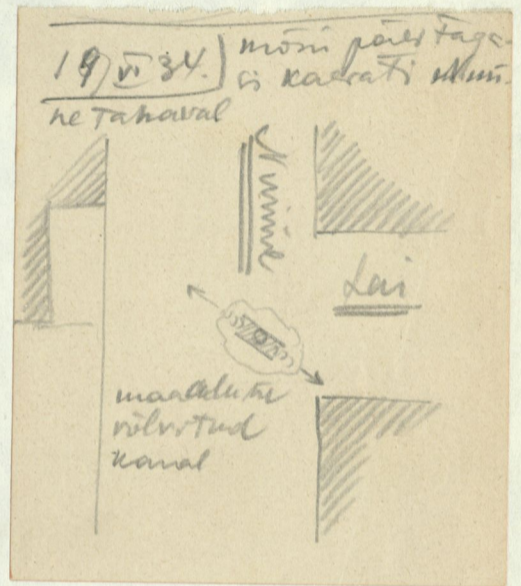
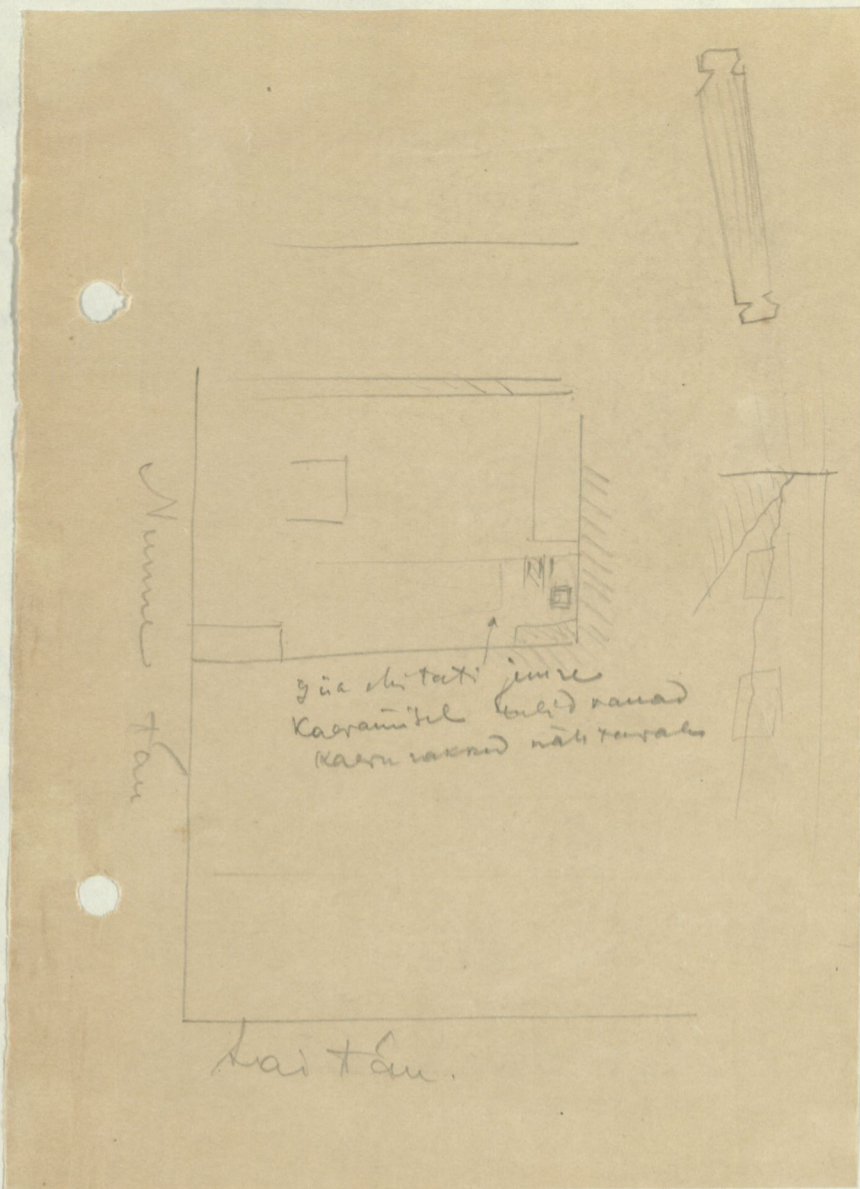
4

Schloß mit naehrigen Türmen (Acht. Turm)
 Name Valar Tolles

Vaari Toomalt

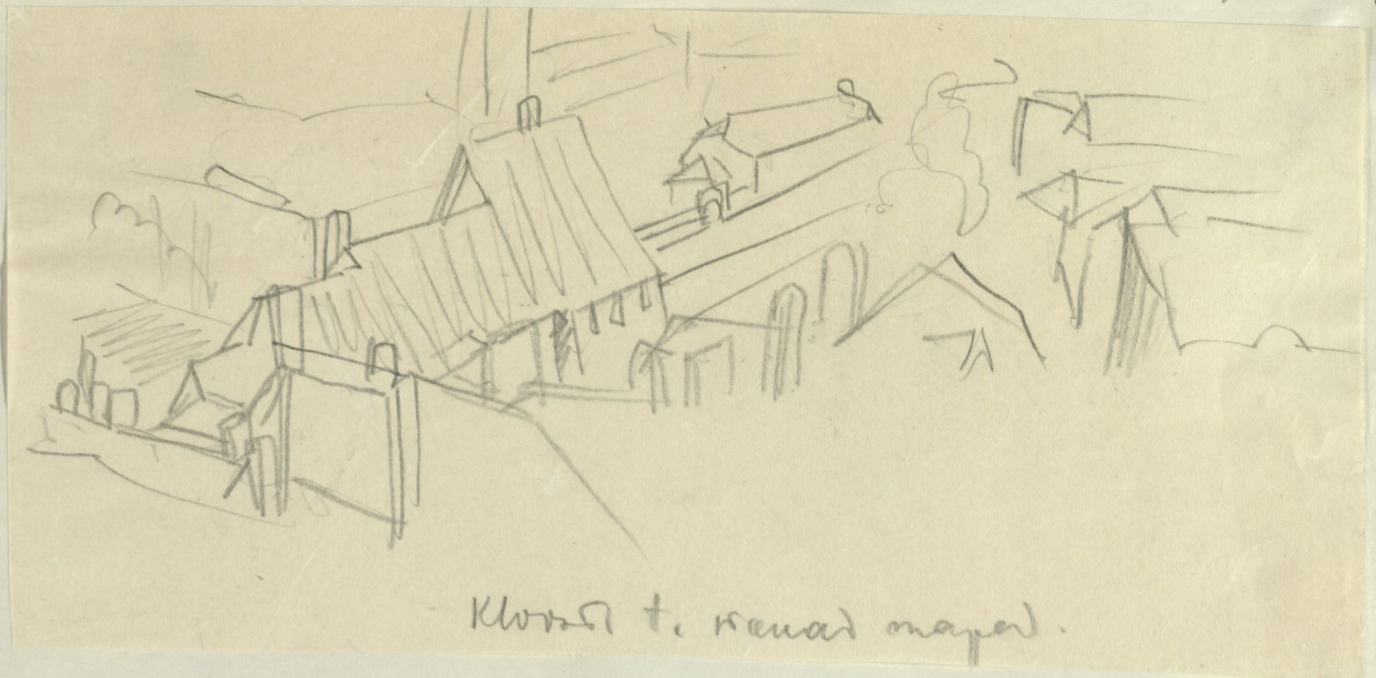

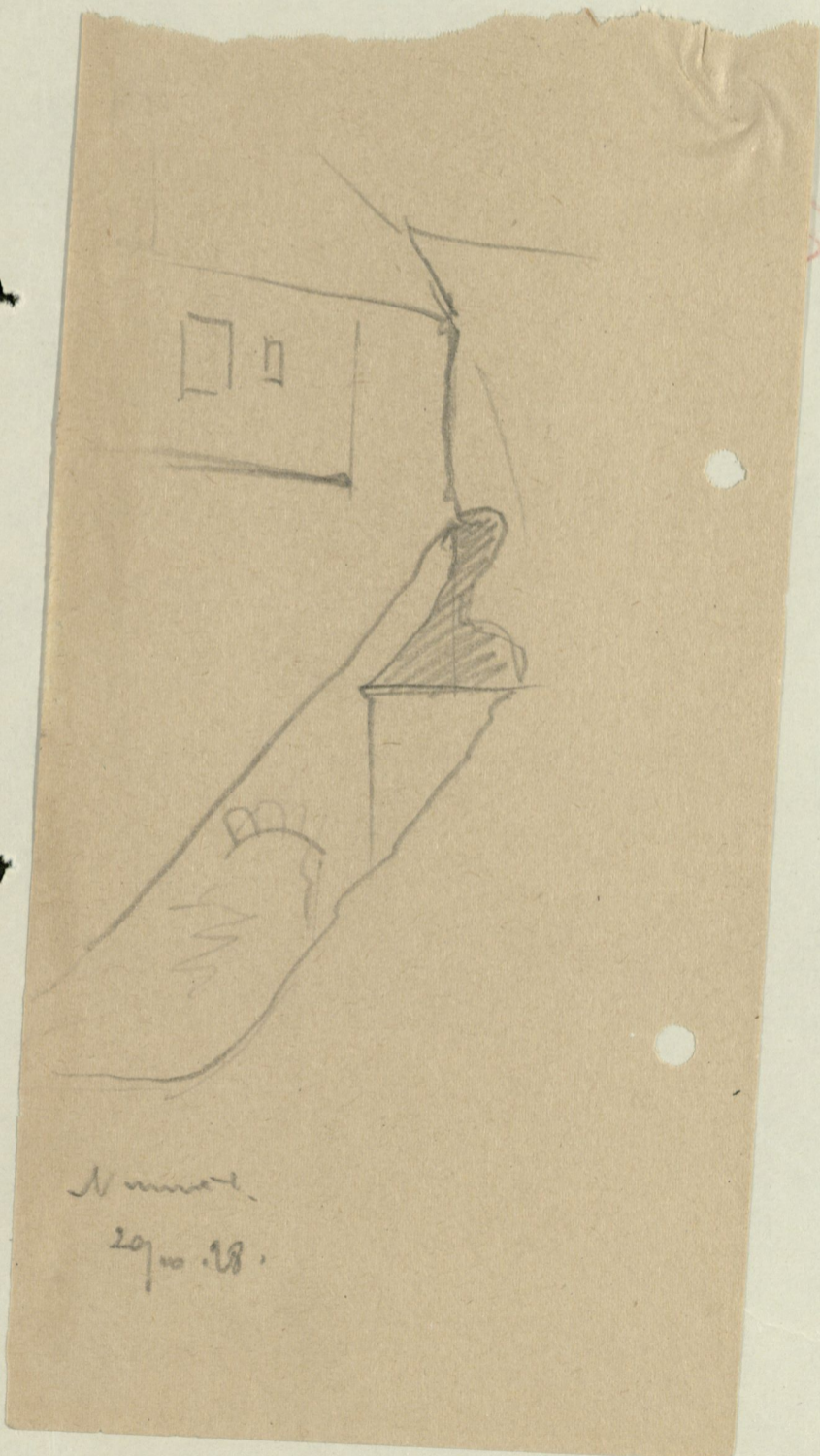
2222
2222
2222

Winnic T. praejuse Pitalava
mapa muru.

Klosteri + kasaan maaperä.

N. m. m. m.
20.10.18.

Klosteri ja kasa mure
Oles. V.T. Kump

Oleskat Graf Ernst v. Browne by
 uno. Tallinn klosteri ja kasa
 mure
 oma majo
 Tunal on ka kiviin
 Kujan mäs -
 kaimdroid sew uroid nal.
 ka on Tama majo Tonismäl
 kus Prantsuri sarkaad.
 tal on eodis kahmetis raje
 väge väe itrye kumditto-
 xid i
 Ei mäli ta Taja ol
 kas ol Lukas Cranach?
 ol perkois pöarid mõni teine
 ära ol kahine rötandid
 teine midag murel? või pihavij
 äis ol paljo ca. 1800....

Rootsi kantši müüri paran- datakse.

Gestimaa aianduseltsi ala kohalt oli Rootsi kantši müür maha varisema hakanud. Hiljuti parandas linn osa sellest müürist, kuna teise osa parandamine 700 krooni maksma läheb. Ka see osa tahetakse juvel ära parandada.

3.6.37

K. 16.
53

nema peju jaoks, munejuga...

Sund Tallinna ma-aalustes käitudes.

Seni 600 m võlvkäitused torba seatud.

Ümarguselt 300 aastat tagasi ehitas Rootsi riik Tallinna kolm kindlustatud kaitselinna kaitseks: Rootsi kantši, Harjumäe, Rannamäe ja Wisnari eelkantši. Nimetatud mägedesse ja mäeäär-
gudele tehti pikad ja sopilised võlvkäigud ja pa-
suld paefiivis müürid olid sedavõrd tugevad, et
tolleaegsed kahurid ei suutnud neid purustada.
Doomlikele mägedele weeti mulda liivaks ja laeti
käigud umbes 15 meetri paksuses mullaborraga.

Ruumid olid hiljem strateegiliselt tarbetud ja nad jäeti unustusse. Paaris kohas kasutati neid keldriks, kuid hiljem loobuti sellest ja müüridi tin-
nigi fiskekäigud.

Nüüd avatakse need turistidele ja ka kodumaa uudishimulistele, kes tahavad näha muistset maa-
alust kindlust ja selle fiske-käikude, ruume jne. Gesti turismi tegevkorraldus on seni jõudnud puhas-
tada prügist ja pumbata lihvjalts weest umbes 600
meetri ulatuses võlvkäike, kuna teadmata on nende
iludpiikkus. On kahtlud edasi tungida Harjumäe
treppide poole, kus käik lastud siigavamaale maa
alla. Siin on tunnel weel täis ja katset käikese
parvedega edasi tungida äpardasid, sest weel ulatus
warsti laeni.

Maakäike on ka ja mõlemad asetsuvad Rootsi-
kantšil. Rootsi kantši all on võlvkäik üle tunneli
kujuga, kuna Harjumäe all käikude ruumide ahelid,
mis ühendatud tihaste ühelaikudega. Nähta-
wasti on siin mõeldud ka sellele, kui waenlasele lä-

heks torba võlvkäiku fiske tungida. Paksus müü-
ris asetsuvad ühelaikude oli kerge kinni müürida
ehk ka barrikaadiga kindlustada ja seega katistada
waenlase edasitungimist.

Käigud siigawal maa all on kinnad, maapinna
lähedal aga niisked ja mõnes kohas tilgub laest
wett. Välisfeintesse on tehtud erilised augud õhu
juurepääsuks ja ka waenlasele pääsutele awamiseks.
Seidub käikude suuri ruume, mis nähtawasti ol-
nud sõjamoona-ladudeks ja ka sõjameeste wälwe-
ruumideks. Ühes kohas on olnud kas kütte wõi se-
pikoda sõjariistade parandamiseks, sest ruum on
suitsust mustaks jäänud. Paiguti käigud laest
lubjastunud purivad.

Üks võlvkäik algab spordiplatšit Sõnneli
ttiigi ääres ja näitab suunda Piika Germani kortile
ja Jalgi tee alt läbi Rootsi kantšile. On weel torba
seadmata.

Edasi on andmeid, et Wisnari tänawa kohal
ja kaitseliidu maja all oli muistne Wisnari eel-
kantš. Selle võlvkäiku pole weel avatud.

Pühapäem, 23. aprill 1933. a. Nr

Tallinnast.

Tallinna maaalused käigud.

Säinud aastal hakati Tallinnas wanu
maaalupeid käike torba seadma. Praegu
jatkuvad töö, ja loota on, et juba juwel
osa neist waatamiseks awatakse.

Rahwa seas tuntakse wana Tallinna
maaalupe käikude wastu suurt huwi,
misparast ka linna eelarwelmisjon soowi
awaldas, et käigud rahwale waatamiseks
awataks võimalikult lähemal ajal ja nen-
de ajalooa laiemaid hülki tutvustataks.
Asjast on nüüd ka Tallinna Hariduseltis
ja Tallinna Harju kaitse- ja kaitsekoostide
wihistlastogude liit kinni haaranud. Esmas-
päemal, 24. aprillil kell 8 õh. korraldavad
nad raetoja jaalis awaliku loengu Tal-
linna maaalupe käikude üle. Kõnelewad
A. Schulbach ja linna insener Mõttus.

Trepid Rootsi kantšile.

Linnawalitsus kinnitas ehitusosaloma
projektid treppide ehitamiseks Talli teelt
Rootsi kantšile. Trepid hõlbustawad pääsu
teelt Rootsi kantšile ning nende ehitamine
läheb maksma 3800 krooni. Kuna treppide
ehitamise tõttu tuleb muuta müüri ja kõr-
waldada mäeküljelt mõningad puud, ot-
ustati saata projektid läbiwaatamiseks ja
heatskiitmiseks muinusuõutogule.

Rootsi kantšil
parandatud (maaalupe käikude)
22/4 37
Lühend. (asendatud
alt peaks müüri suu uudega)

26.

Hoone püstitamine nõuaks 11 miljonit kulu. — Praegused hooned lammutatakse. — Linnavalitsus annab hooned ja maa tasuta.

Harjumäel asuvad ruume on kujutatavad kunstnikud juba pikemat aega näituste jaoks kasutanud ja, et seal ruumide kasutamine ka edaspidi kultuurilisel otstarbel sünniks, katvates linnavalitsus neid mõnele kultuurilisele ettevõttele pitemaks ajaks anda.

Läbirääkimiste järgi jäädi kujutatavate kunstnikkude juure peatuna. Seepeale tegi kujutatavate kunstnikkude koendus linnavalitsusele ettepaneku, anda Harjuvärava mäel asuvad hooned ühes juurereformuuluga tarvilise maa-alaga kujutatavatele kunstnikkudele tasuta kasutada. Linnavalitsus oli sellelega põhimõtteliselt nõus, tingimusel, et temale teatatakse edaspidine kasutamise kava.

Kujutatava kunsti sihtkapitali valitsus asus seisukohale, et praegused hooned lammutada tuleksid ja nende asemele uus ajanuetele vastav kunstihoone tuleks püstitada. Korraldatud võistlustel tunnustati, et hoonet võiks püstitada arhitektide Sakobi, Purmanni ja Kuusiku projektide järgi. Arhitekti projekti järgi oleks ehitamine kõige odavam nimelt 10 kuni 11 miljonit marka.

Kujutatava kunsti sihtkapitali valitsus on nüüd linnavalitsusele esitanud vastava kava ühes tarviliste materjalidega ja täna õhtul on ehituskomisjonis Harjumäel kunstihoone ehitamise küsimus kaalumisel. Kava järgi lammutatakse praegused hooned Harjumäel ja saadud materjalid kasutatakse uue ehitamisele ära. Uus kunstihoone püstitatakse umbes praeguse hoone asukohtale. Uues hoones oleks suurem saal näituste korraldamiseks ja teine vähem saal alalise kunstinaitude jaoks. Peale selle on ette nähtud kunstnikkudele tööruumid ja ateljeed, einelauaruumid ning materjalide ladu. Viimase järgi on tunduv vajadus, kuna ärideft kunstnikkudel tihti materjale saada ei ole. Siis on veel ette nähtud viis ruumi kunstnikkude organisatsioonide jaoks. Ka võiks uuesse kunstihoonesse asuda kultuurkapitali valitsus, kes praegu haridusministeeriumis koosolekuid peab. Seal on aga ruumid liig kitsad.

Nagu tähendatud, maksab kunstihoone püstitamine umbes 11 miljonit marka, millest summa loffusaamiseks kujutatavakunsti sihtkapitali valitsusel soodsad väljawaated ei puudu.

Uus murutõniseplats Harjumäe alla.

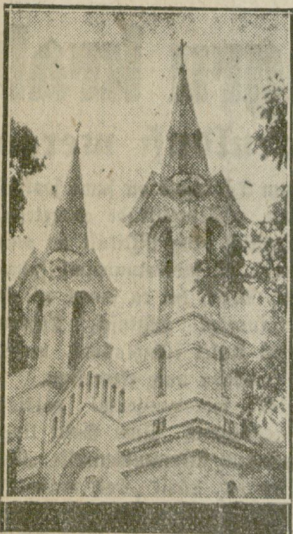
„Kalevi“ selts rentis linnalt Harjumäe all seisva tühja maatüki ja avab seal murutõniseplatfi. Uus plats asub senise kõrval Raemu uul. vastas.

Harjumäe hooneid lammutatakse.

Harjumäel kestavad praegu sealolevate vanade hoonete lammutamistööd. Kommunist õhtuni kopsitakse ja kangutatakse pihastunud palkide ja katuste kallal. Peahoonest on järele jäänud vaid mõned koitunud postid; eile hakati ka neid maha rebima.

Nüüd on selge, et Harjumägi viimaks ometi wabaneb majalagudest, mis seni kerkisid tondilossina ilusate pärnade wahelt. Vanade hoonete asemele uusi ehitada seni ei katvata, aga sellest pole lugu. Harjumägi õjutub niigi ilusaks jalutus- ja kontsertide kohaks.

„V A B A M A A“

K A A R L I

kiriku

KÖSTRITÜLID

Koguduse kaksikjuubel: tänava möödub 75 aastat koguduse asutamisest ja kirikule nurgakivi panekust.

Kuues käsk kukutas köstri.

Pühalikus rahus tõusevad nägusa Kaarli kiriku kaks saledat torni nagu kaksikvendade paar taeva poole ning näivad sümboliseerivat üksmeelsust ja ühttehdmist, mis alati nende tornide all oleks pidanud valitsema. Siiski pole see alati olnud nii, vaid just siis, kui kirik sai katuse alla ja jumalakojaks pühitseti, oli koguduses sisemine lainetus, mis seotud eesti rahvusliku ärkamisega ning mis mõnda koguduse võimukandjat juba sundis koguduse olemasolu küsimusmäärgi alla seadma. Kirikuõpetaja, köster, patroon, võõrmündrid ning agaramad koguduse tegelased olid kistud tülidesse, ka meie rahvusliku ärkamiseaja suurtegelast C. R. Jakobsoni, kes pisut enne seda oli tulnud Tallinna õpetajaks, näeme asjaosalisena. Nendest tülidest ei tea vanemadki ajalehed midagi enam pajutada ning ka Tallinna vanemad elanikud ei mäleta neist enam midagi. Seepärast ei ole huvitusest ärkamisaegsete meeleolude tundmaõppimiseks tutvuneda tekkinud lõhedega noores koguduses. Aga enne paar sõna Kaarli koguduse tekkest ja minevikust.

Vanem Kaarli kirik rootsi ajal.

Tallinna eesti soost elanikkude arv oli kasvanud juba rootsi ajal jeda-wõrd suureks, et eestlaste koos soomlastega moodust. iheiseisva koguduse. Kuna warematal aegadel, orduaja lõpu poole, eestlastel ajutiselt oli kasutada Tallinna juurim pühakoda, Püha Katariina endine kloostrikirik Wene tänaval, siis rootsi ajal neil puudus oma kirik. 1636. aastast peale peeti eestlastele ja soomlastele jumalateenistusi Doompea lossi saalis, kusjuures teenistus waheldumisi oli ühel pühapäewal eesti, teisel pühapäewal soome keeles.

Nähtawasti kuningas Karl 11., suure talupoegade jõbra soowil, otjusstati Tallinna eestlastele ehitada oma kirik, mis oli puust. See kerkis Tõnismäele

ning õnnistati neljandal Kristuse tulemise pühal aastal 1670. Kuninga nime järgi said kirik ja kogudus Kaarli nimetu. Kuninga käsul arwati kõik kuninga kohtupiirkonnas asuvad külad ja talud Kaarli koguduse alla, nii et viimane oli pooliti linna-, pooliti maakogudus. Koguduse külge kuulus ka Püha Sakobi kabel Rohuneemes.

1710. a. sõja ajal kisti kõik puuehitused eeskinnades maha või põletati ära. Sama saatuse osaliseks jäi ka Kaarli kirik. Kogudus elutses veel mõnda aega edasi, siis aga häwis ka see. Suurem osa koguduse eesti soost liikmeid arwati Püha-Waimu koguduse alla, maal asuvad liikmed wõeti wastawate maakoguduste liikmeteks. Viimane pastor koguduselt lahkus 1739. a. ja pärast jeda julas kogudus hoopis.

75 aasta eest pandi alus praegusele kirikule.

Möödus ligi poolteistsada aastat. Eestlaste arv Tallinnas oli weelgi kasvanud, nii et neile antud Püha-Waimu kirik jäi kitsaks. Rahwa seas wõttus mälestus endisest jumalakojast, mis Doompea territooriumil allinmas ajunud. Tekkis mõte kirikut uuesti üles ehitada. Minult rahalised rasksed tegid wuret. Kuid mõte oli pandud liikuma ning küpses aegamööda nagu puuwili sügise. Doomgild annetas kirikule ehitusplatfi muijse Kaarli kiriku asukohta läheduses ning lubas toetust. Ka riitelfond toetas ettevõtet rahaliselt, nii et juba 1859. a. oli koos põhifond kiriku ehitamiseks. Wene keiser andis ehitamiseks 1862. a. oma nõusoleku ning samal aastal. kinnitati iheiseisew eesti toonikogudus. 28. oktoobril 1862 pandi uuesti ehitatawale kirikule nurgakivi. Seega on tänawu Kaarli kiriku kahelordne juubel: möödub 75 aastat koguduse asutamiseft ja kirikule nurgakivi panekust. Kuigi kogudus oli wäike, siiski peeti wajalikuks ehitada uhke tulewikukirik, nii et paljudki mures olid, kuidas nii juure jumalakoja ehitustööd küll juuretataftse lõpule wiia.

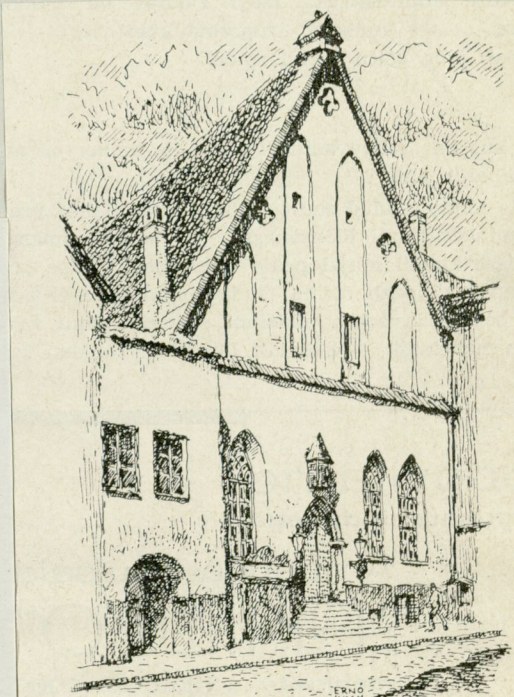
Mitti äris olea all keldris ja põlvkorrade raamatuid.
Munne t. ja Prõksu Nurgal

^{K. 19}
Munne tänava laiendamiseks „kangialune“ majadest läbi.

Linna eelarvokomisjonis tuli reede õhtusel koosolekul muuseas arutusele asjaolu, et suure rahvapoolu töitu Balti jaama ja jõudluna vahel Munne tänava liikumisele kitsaks jäänud. Ehitajal sõiduriistade liikumine siil ainult ühes sühis lubatud, siiski ummistub tänava tihtipeale. Liikumine Tallinnas aga aast-aastalt aina suureneb.

Komisjon otsustas linnavalitsusele sooviga esineda, et jalakäijate liikumiseks Munne tänava äärestest majadest läbi passaaž ehk n. n. kangialune ehitataks. Linna tulude mõttes tuleks aga selle tunneli mõlematele äärtele kaupluste ehitada.

5.9.38
Prõksu Lloyd'i majal
kõnnitee kaudu rõõm saaks liikuda
Kivi nurgas. Inehituste naturalsel korral
kõnnitee puurimis olea võimalik.

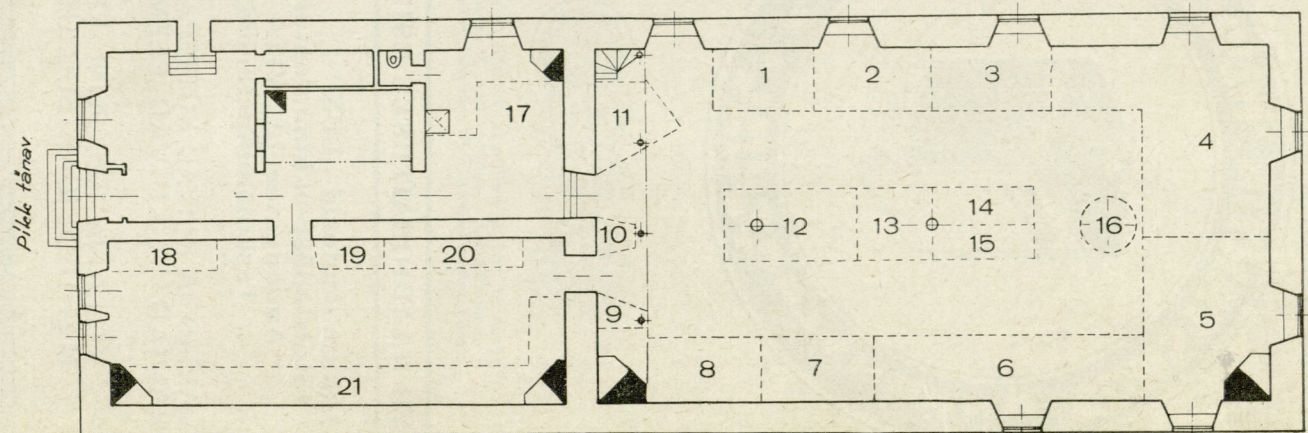
Tallinna Börshoone, milles peetakse tänavune Eesti raadionäitus.

Börsh Kõrgu
Katus saab
kangialune
11.11

BÖRSISAALI PLAAN

kaart on võetud insulogast 1937-38

Võõr kaupmeeste kaelenõu

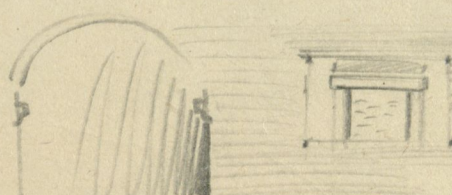
Bööstalolu Emlo Likööride tagavara ladu. Piret. 17. V. 1930

1439.

Wassermann majas seinasse raiutakse
aamen kuhu asutada avalaam kants
Piretari

Krohv maha raiutud. Tahetu-
malt krohv all
on rana akna
püüdnud kiirit
alt aast pole
sahiti võetud.
püüdnud kolm on
palk võetud
ajal oisemini
itud

Wäruu + 120 + 80 -
ambes umbes

Elol. arveses jooks korra
Wassermannid kooi mi-
nema sa on õige
huvitav teadus.

Püüdnud püüdnud
stans on tähtsusetu
palt Tellis krohv
osalt pal kelt lõnga.

U. 2.39

Tallinnast.

Nunne ja Pika tänava nurgal laiendamiseks.

Lähemal päeval alustatakse Tallinnas Nunne ja Pika tänava nurgal asuva linna maja ümberehitusega. Maja nurk lammutatakse ja ümardatakse, mille läbi praegune sõidutee laieneb kõnnitee võrra, kuna kõnnitee ehitatakse sellest järelepoole. Sõidutee laiendamine hõlbustab edaspidi tunduvalt liiklust Nunne ja Pika tänava nurga kohal. Tähen datud maja nurgaruumides asub praegu muusikaari, mille maja ümberehituse tööde ajaks tuleb kolida ajutiselt välja.

Nunne ja Pika tänava terav nurgal maha

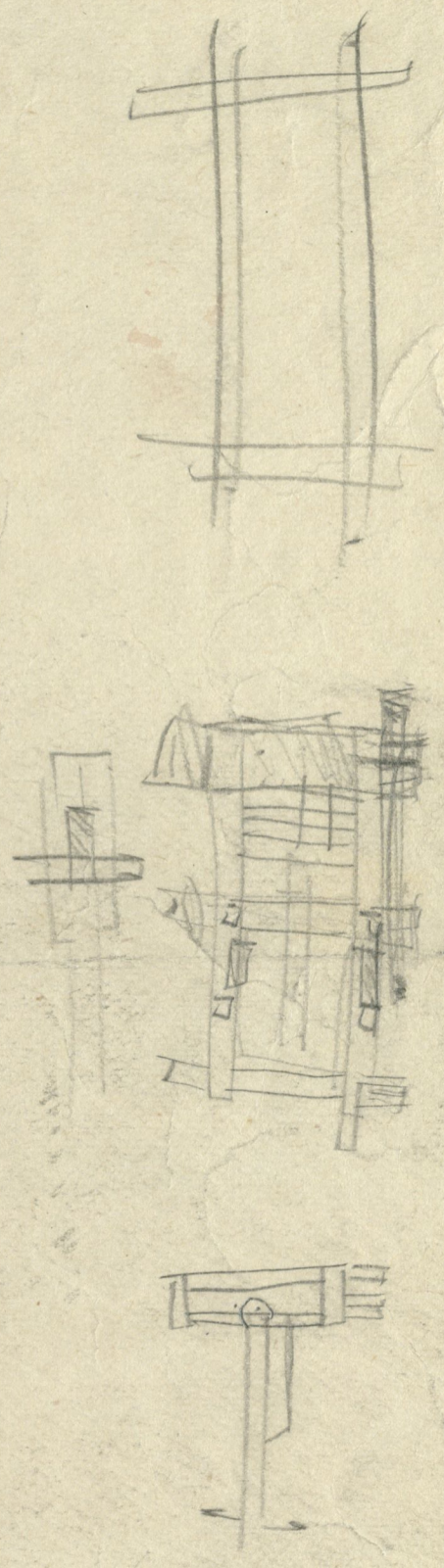
Täna pannakse tellingid Nunne ja Pika tänava nurgal asetsevale linnamajale. Kuna terav nurk veelgi kitsamal, kuid väga elaval liiklemiskohal suureks takistuseks on, võetakse linnavalitsuse otsusel maja terav nurk maha. Nurga alla pannakse raudpost ja jalgtee juhitakse läbi praeguse kaupluse. Kauplusele antakse tagapoolt ruumi juure.

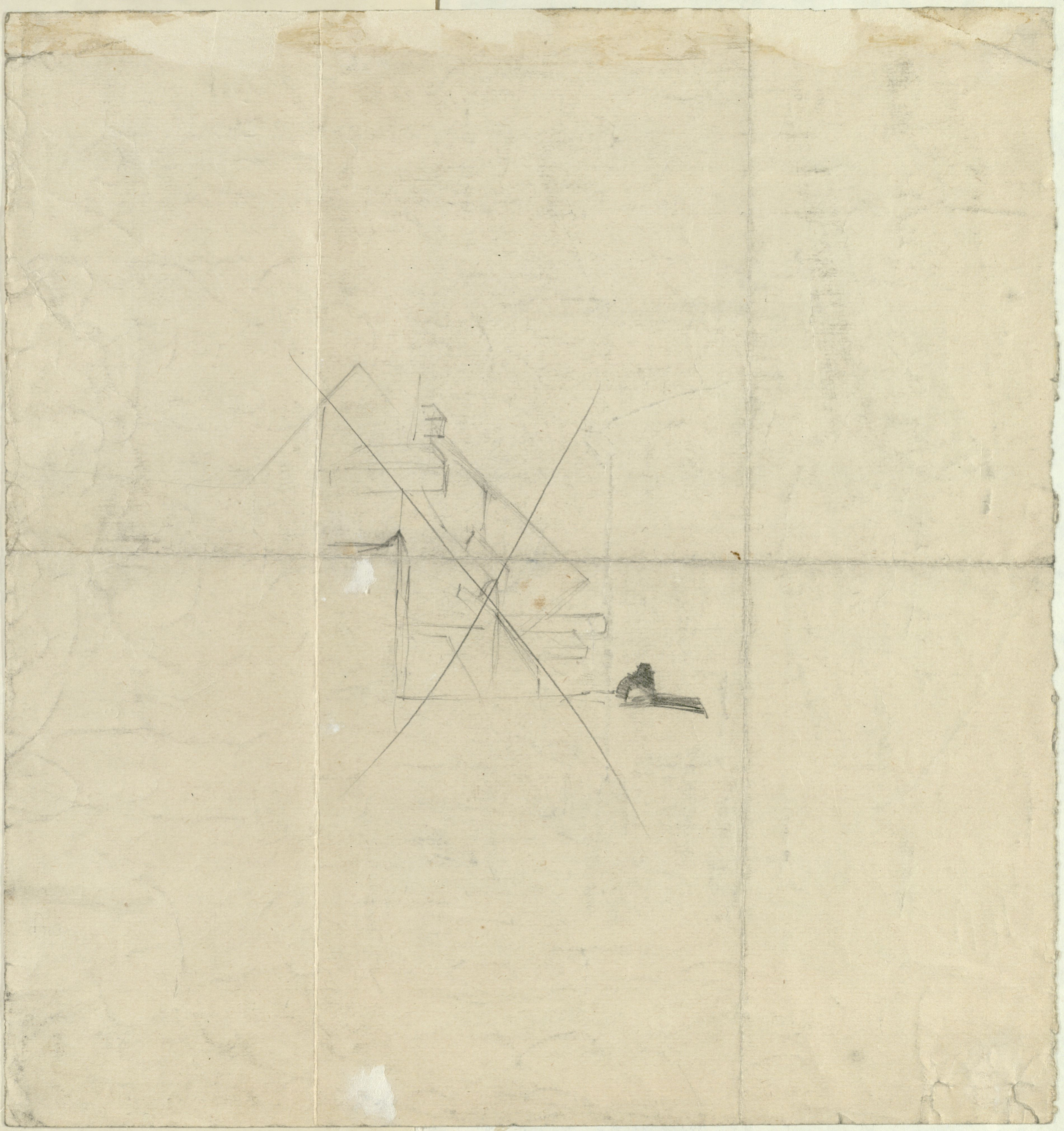
Mittal Nunne ja Pika tänava nurgal
on ni arvanud oma vaatekohana
hõlbustamiseks ning parandamiseks
alla lammutada - s.o. linna maja
Pika tänava nurgal hõlbustamiseks 29.7.35
~~Kaupluse ehitamiseks~~

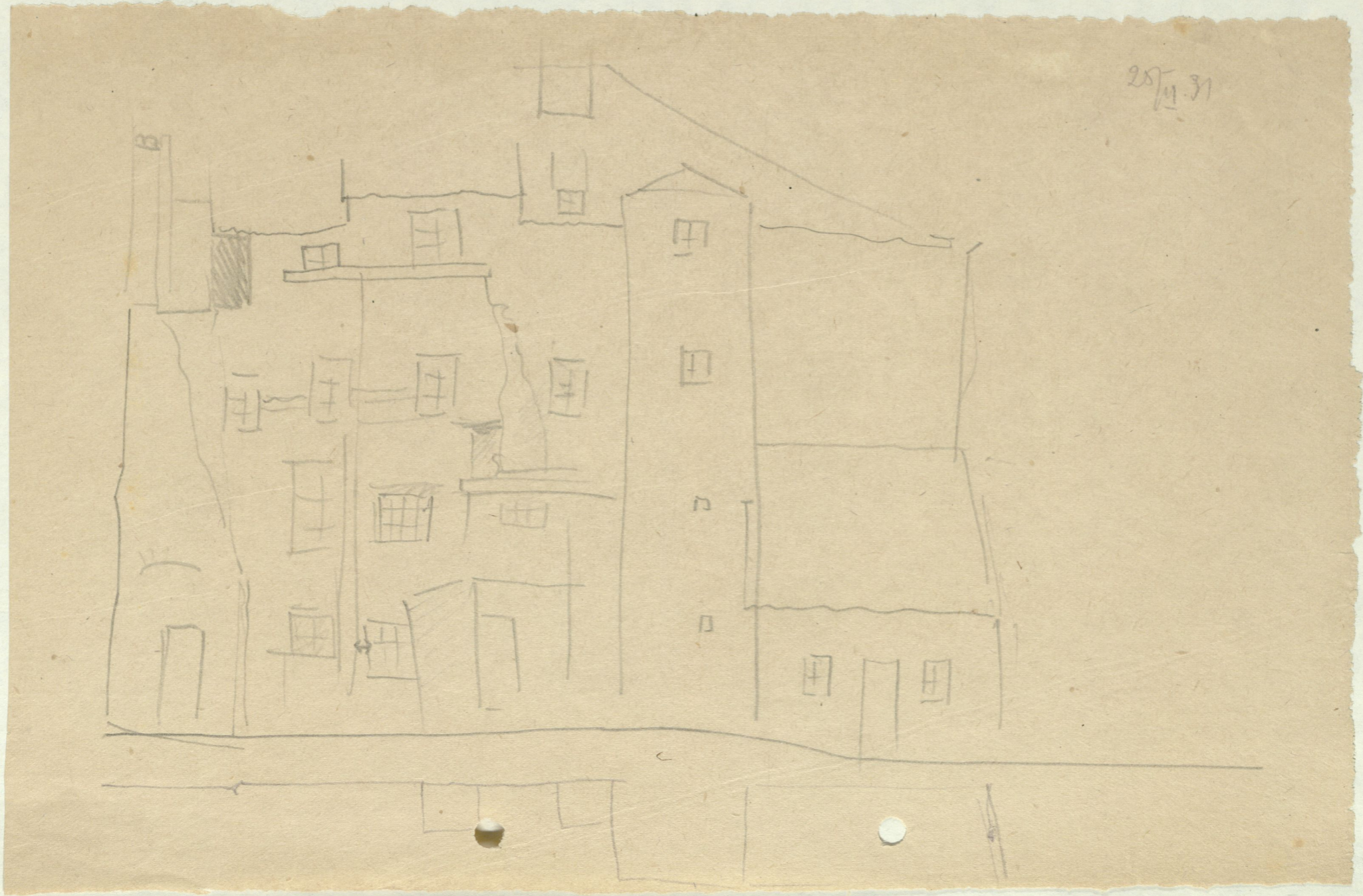

Ehitus- ja korraldustööd linnas. Liiklusnäda lõppedes algasid linnas mitmes kohas kõnniteede parandamise ja kaablipanemise tööd. Pildil näeme kaevamistöid kaablipanemise otstarbel Nunne ja Pika tänava nurgal. Kuna siin valitseb elav liiklus ja kõnnitee on kaevamisel jäänud mulla alla, siis on jalakäijad sunnitud tarvitama sõiduteed või käima ühel pool kõnniteel. Sõidukeidki jäi tee kitsikuse pärast toppama. Kodanikud loodavad, et kaabli panemine teostatakse siin kiires korras. Täna oligi hulk mehi tööle ja töö näis arenevat hooga.

43.1738 Paal

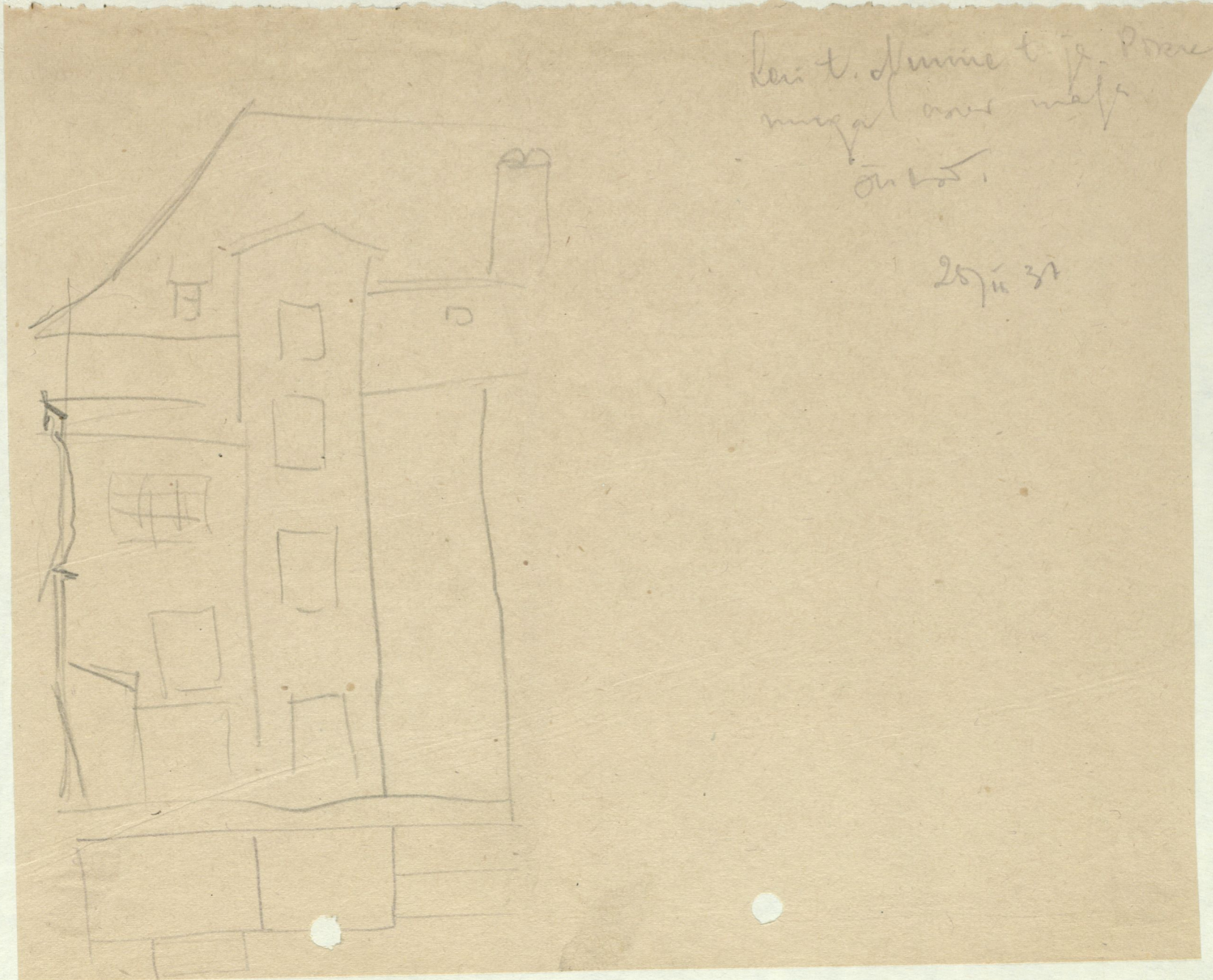

28/11/31

Ev 19
G1

keri t. dunnie t je. Pore
muga ane mafa
on kot.

20/11/37

26.7.37

Laiat. pools vaade joriku poolse osale

Laiat. õnnas vaade põnemal pool.

Laiat. pools vaade rasni. osale

—olo emals

Laiat. pools vaade

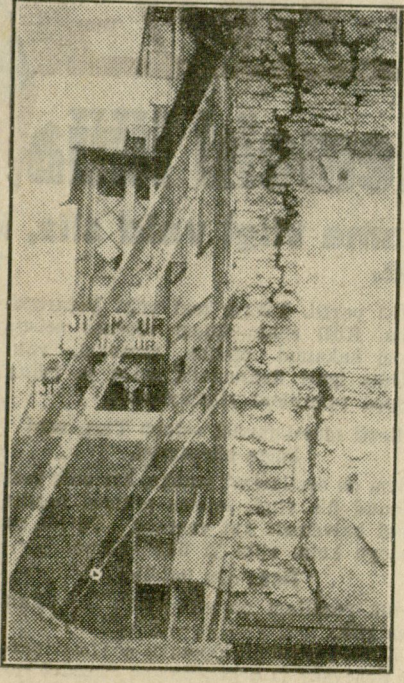
Reedel, 6. aug. 1937. Nr. 177.

Maja käriseb lõhki.

Hädaohtlik elamu Tallinnas Laial tänaval.

Laiäl tänaval nr. 4 maja lammutamises, mille asemele nüüd hakatakse ehitama uut, on selgunud, et kõrvalmaja nr. 6 on tootumariisiohus. Maja seinas on avastatud lõhe, mis seewõrra lai, et seal võib wabalt mees pista läbi ruifikas käe. Etalgu on wariisiohus olemat müüri püütud toetada tugipalkidega, kuid kuna selline tugi igatahes abi anda ei saa. Kas maja sellisena saab veel üldse püsti jääda või tunnistatakse ta ohtlikuks ja määratakse lammutamisele, selle peavad otsustama asjatundjad.

Laiäl tänaval maja nr. 6 omanikult on Pikal tänaval asuwa Kluge ja Ströhm'i raamatulaupluse üks omanikule Ströhm. Ka omanik ei teadnud seni, millises seisus forras ta kinniswara dieti on. Küll taebasid üürilised, kelle ruumid asuvad maja Toompea poolse otjas, et talwel korterid on erafordiselt külmad ja joojendamiseks kütmine ei suuda aidata kuigi palju. Niisugust wiga majal ei teatud aga oletada. Kui lammutati kõrvalmaja nr. 4, mille kohale nüüd hakatakse ehitama uut ja moodusaj elamut, awanes õige tartustarataw piik. Maja nr. 6 müüris on suur lõhe, mis ulatub katuse alt kuni maani. Kuna lõhene nud müür oli Ströhm'i majale ja lõhutud majale ühine ja lõhe müüris näib juba õige ammu tekinna, oletati, et nüüd lammutatud maja on seni majale nr. 6 teatawal määral tuge paikunud ja tema lammutamisega on sattunud wariisiohtu ta maja nr. 6. Et lõhene nud müüriosa kindlustada, selleks seati talle vastu tugipositiid. Kas õnnestub nii suurel määral lõhene nud müüri tulewikus kindlustada müüri ajetatavate ankrutega või mõnel muul teel, see on selgitamisel. Igatahes sellisena tuleb maja nr. 6 lugeda küll wariisiohtlikuks.

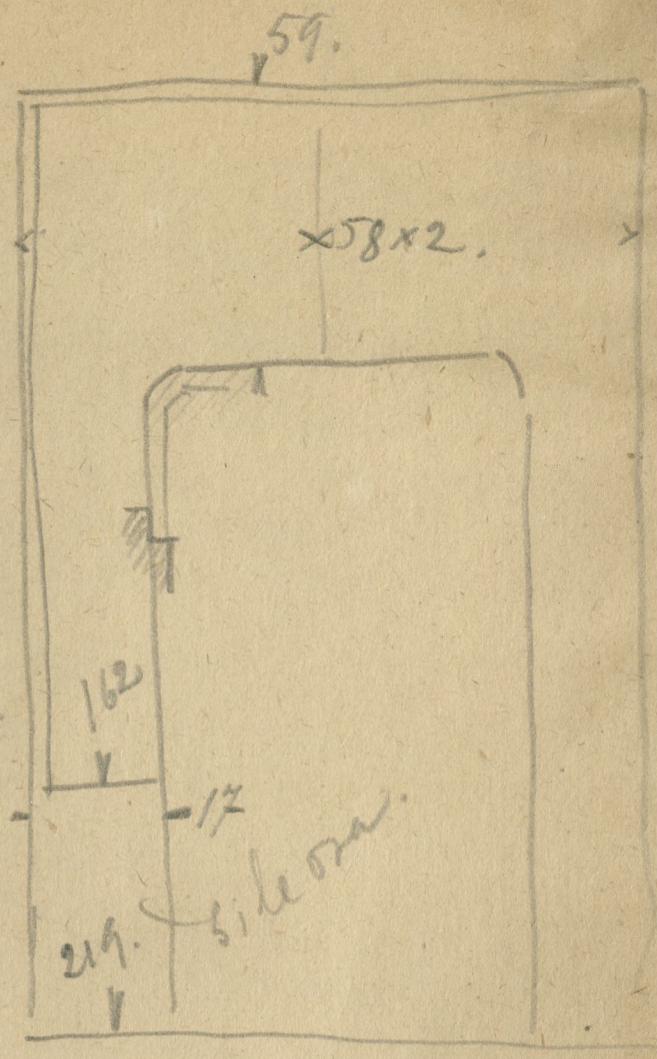
Pildil on näha Laiäl tän. nr. 6 asuva maja Toompea-poolne välismüür, mida läbib suured praod.

Lõhene nud maja wanust arwestatakse üle 200 aasta. Ta on ehitatud lohale, kust waremalt on käinud linna kindlustuse kraam, mis täidetud sõnnituga ja igajuguse prahiga.

M. X. N. S.

Molen.

Kinga 3.

V.T. Kunc

Wanade rahade leid ? Inimese luid Tallinna Jaani kiriku juures.

Kaevatajate Jaani kiriku juures sügavat kraavi veetorustiku läbi viimiseks üle Wabaduspuiestee. Töömehed libedas tööhoos, et higi aina woolab. Pagineb seal mõõras talumees uudishimul. Termitab tööle jõudu andes ja küsib pikema sissejuhatuseta, kas mehed nõnda hoolega rahaangu lahtikaevamisel ametis?

Mõõrasmees, märgates, et tema täpselt mõeldud küsimine linnameeste poolt naljana mõeldakse, tunneb end weidi haawatuna ja hakkab seletama, et temal enesel ikka tööpoolest rahaangu paljastamise töö käsil. Tema jutustab:

Töötame raha peidupaiga väljakaevamise töö kolmekesi: mina ise, minu wend ja kolmas mees kaaslane on kuu aegseks aedrituks olnud selles mõisas, kus meie kaevamistöo praegu käsil. Töötame nimelt wersta kümme-kond kaugel Jõgewalt. Täpselt ma aga oma saladusliku tööpaika ei avalda, toots ehk wahelajegajaid kaela.

Oleme kaevanud lahti maa-alust õõnesteed tiiki maad. On juba teel läbi lõhutud esimene wõlv, millele leiduvad rinnakujud. Töö sejab praegu teise wõlwi ees, millele raudüks ees. Läbi raudukse warwade paistawad meile wastu neljakandilised kastid.

Tulewal pühapäeval sejab meil ees suurem lõhkumistöo, mis meid kindlasti igatsetud lõpusihile wiib. Tulin nüüd linna, et wiia kaasa oma käsil olewa töö tarwis henjünilar. Oh! on maa-aluses õõnestees niisõrd liikunud, et matab hingamist, tarwis seida puhastada.

Et saladusliku juttu pealtkuuljate nägudel umbusalduse ilme, toob maamees oma awarast kuuetaskust nähtawale kamalutäie wanaaegset wafraha suurtes ratastes ja hoopleb ise selle juures: Näete, niisugust raha ja muid wäärtasju on mul juba 18 puuda. Töin neid ka linna müügile. Käisin pakumas Kadriorus muuseumis. Lubati raha tükkist ainult 100 marka, mis aga liig odaw. Soodan mujalt kõrgemat hinda.

Uudishimulised mehed rahasid silmitsemas: raha mis raha kunagi, juured nagu latokad, kas wafest wõi prongsist? Tunnistawad: raha ühel küljel madu, teisel — maja; kiri aga nõndawõrd tuhmunud, et enam ei seleta.

On mees jutu lõpetanud ja rahad jälle tagasi korjanud, lahkub ta sama tundmatuna kui tulnudki, ilma et kellegil oleks mõttesse tulnud usutleda tema nime ja asukohta. Mõistatuseks jäi aga kõigile, kas oli siin tegemist tõsijutuga. Luiskajaga, wõi koguni mõne oma rahaangu ideesse weendunud mitte-normaalse unistajaga. Kuid tõsiasi jana kogu selle mõistatusliku loo juures osutuwad ometi kaugas olnud ja ettenäidatud wanad rahad.

Muuseumis ei teata aga kõne all olevate rahade paikumisest midagi.

Wabadusplatši äärde ehitatava uue kinohoone juure kaevatajate praegu Jaani kiriku eest veetorustiku sügawat kraawi. Teatavasti asuwad Krediit panga ja Jaani kiriku hooneid wana linna wallikraawi asemel ja nõnda on ka siin kaevamistöo wõrdlemisi kerge, sest maapind on õige sügawale aina turwastanud muld. Et omalajal wallikraawi täiteks igasugu rämpsu ja prügi kasutati, siis tuleb seal maapõues õhukindlamates kihtides wõrdlemisi hästi alalhoituna nii mõndagi jälle päewawalgele.

Töömeeeste jutustuse järel on seal koguni inimese luid väljakaevamisel leitud.

Isegi partei waenlased
lepiwad
W. Wässolski & Co
teed juures.

6/8. 1925 Maja...

TOOMPEA
59

ROBERT E. HEN
LINE BERLINC
HANS KRISTEN HELD
1914-1918

Kivi.

Kloostri je

Kada t. murga in.

und Graf

S. Saccul bezi in.